

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๑๑๕๑ – ๑๑๖๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๑๕๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๕

ส. เรื่องสิ่งเป็นเรื่องที่น่าจะหายข้องใจ เพราะไม่ทราบความหมายจริง ๆ ว่าสิ่งคืออะไรถ้าไม่ใช่จิต ซึ่งก็เป็นขณะหนึ่งที่จิตคิด คือ รู้คำรู้เรื่องเกิดขึ้นนั่นเอง เพราะฉะนั้น ต้องศึกษาลักษณะของสภาพธรรมโดยละเอียด โดยตลอด โดยถี่ถ้วน โดยรอบครอบ โดยถ่องแท้ และตรวจสอบกับสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ต้องพิจารณาธรรมที่ได้ยินได้ฟังหรือที่ได้ศึกษา แม้ว่าจะมีผู้กล่าวว่าได้ฟังจากพระโอษฐ์ก็ตาม

เพราะฉะนั้น การศึกษามีประโยชน์มาก เมื่อท่านผู้ฟังพิจารณาแล้วพิจารณาอีก เทียบเคียงแล้วเทียบเคียงอีก ไตร่ตรองแล้วไตร่ตรองอีกให้ตรงกับลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ท่านผู้ฟังทุกท่านมีสิทธิ์ที่จะพิจารณา ไม่ใช่ที่ต้องเชื่อทันทีหรือว่าต้องเข้าใจตามนั้น ซึ่งข้อความใน **ปัญจสุทนี อรรถกถา มัชฌิมนิคาย** ที่ได้กล่าวถึงแล้วในคราวก่อนว่า กายเปรียบเหมือนเกวียน โดยหมายความว่าไม่รู้ ลมอันเกิดด้วยจิตเปรียบเหมือนโค จิตเปรียบเหมือนคนขับเกวียน เมื่อจิตเกิดขึ้นว่าเราจะเดิน วาโยธาตุก็ทำความไหวให้เกิดการเดินเป็นต้น ก็เป็นไปด้วยความแผ่วไปแห่งวาโยธาตุอันเกิดด้วยการกระทำของจิต ก็มีคำพูดกันว่า สัตว์เดิน สัตว์หยุด เราเดิน เราหยุด ฉะนั้นแล

เพราะฉะนั้น ต้องมีจิตที่ต้องการจะเดิน แต่ต้องคิดใหม่่ว่า เราจะเดิน จิตที่ต้องการจะเดินมี จิตที่ต้องการจะนั่งก็มี แต่เวลาจะเดินต้องคิดทุกครั้งหรือว่าเราจะเดินมีใครคิดบ้างไหม ไม่มี แต่แม้กระนั้นข้อความใน **ปัญจสุทนี** มีว่า เมื่อจิตเกิดขึ้นว่าเราจะเดิน วาโยธาตุก็ทำความไหวให้เกิด ถ้าอ่านเฉิน ๆ ต้องคิดว่า ทุกครั้งที่จะเดินก็ต้องคิด ใช่ไหม เพราะมีข้อความว่า เมื่อจิตเกิดขึ้นว่าเราจะเดิน แต่ถ้าพิจารณาตาม

ความเป็นจริง ไม่มีใครคิดเลย จิตต้องการเดินก็เดิน จิตต้องการนั่งก็นั่ง จิตต้องการ
สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็เอื้อมมือไปไม่ต้องคิดก่อนว่าเราจะเอื้อมมือ ไม่ต้องคิดก่อนว่าเราจะหยิบ
ไม่ต้องคิดก่อนว่าเราจะวางหรือว่าเราจะปล่อย เป็นอย่างนั้นหรือเปล่าตามความเป็น
จริง

เมื่ออ่านก็ต้องเทียบเคียงกับความเป็นจริง ซึ่งข้อความนี้หมายความว่า เมื่อจิต
ที่ต้องการจะเดินเกิดขึ้น ไม่ได้หมายความว่า เมื่อจิตคิดว่าเราจะเดิน เพราะฉะนั้น
การถ่ายทอดคำ ต้องพิจารณาความเข้าใจของผู้ถ่ายทอดด้วย

ถ. แต่ผมพบคำว่า บังคับบัญชา ในที่อื่น ที่อาจารย์พูดวันนี้ผมเข้าใจ แต่
ที่อรรถกถาอธิบายเรื่องจิตมีใช้คำว่า บังคับบัญชา สำหรับชาวบ้านทั่ว ๆ ไป เอื้อมมือ
ไปเกิดจากปัจจัยหลาย ๆ อย่าง ไม่ได้เกิดจากจิตสั่ง แต่ในอรรถกถามีใช้คำว่า
บังคับบัญชา ผมจำไม่ได้ว่า พบที่ไหน

สุ. ถ้าพบอีก คราวหน้ากรุณานำมาด้วย นี่เป็นเรื่องความเข้าใจของ
ผู้ถ่ายทอดคำจากภาษาหนึ่งมาสู่อีกภาษาหนึ่ง แต่ว่าเป็นสิทธิของท่านผู้ฟังจริง ๆ ที่จะ
พิจารณาเทียบเคียงกับความจริงว่า ขณะที่นั่งก็ตาม จะนอนก็ตาม จะยืนก็ตาม
จะเดินก็ตาม เคยคิดกันบ้างหรือเปล่าว่า เราจะนอน เราจะนั่ง หรือว่าเมื่อจะนอนก็
นอน จะนั่งก็นั่ง โดยที่ไม่ต้องนึกเป็นคำว่า เราจะนอน

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

สุ. วิตก ไม่จำเป็นต้องคิดเป็นคำ วิตกเจตสิกเว้นไม่เกิดกับทวิปัญจ-
วิญญาณเท่านั้น ปัญจทวาราวชชนจิตก็มีวิตกเจตสิกเกิดร่วมด้วยแต่ไม่ได้คิดเป็นคำ
สัมปฏิจฉันนจิต สันตிரณจิต โภจวิภพจิต ก็ได้คิดเป็นคำ แต่วิตกเจตสิกมีหน้าที่
จรดอารมณ์ที่กำลังปรากฏ

ถ้าใช้คำว่า วิตกเจตสิก ภาษาไทยคุ้นเคยกับคำว่า คนช่างวิตก ซึ่งต้องเป็น
เรื่องที่เป็นห่วงเป็นกังวลจึงได้ทำให้เกิดความวิตกขึ้นก็เลยคิดว่า วิตกเจตสิกนั้นต้องคิด
และต้องกังวลหรือว่าต้องวิตก แต่ความเป็นจริง วิตกเจตสิกเป็นสภาพที่จรดในอารมณ์
ที่ปรากฏ ซึ่งเจตสิกแต่ละประเภทก็มีลักษณะเฉพาะของตน ๆ

ที่กล่าวถึงเรื่องอิริยาปถบรรพด้วยเพื่อแสดงให้เห็นว่า ในขณะที่กำลังบริโภคอาหารตามที่ได้กล่าวถึงแล้วก็เป็นการทำงานของแต่ละธาตุ ไม่ว่าจะเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม หรืออากาศธาตุ หรือวิญญาณธาตุ ก็ต่างกระทำกิจของตน ๆ ฉันทะ ในขณะที่นั่ง นอน ยืน เดินซึ่งเป็นอิริยาปถบรรพ ก็ฉันทะ แม้ข้อความใน **อรรถกถา ปปัญจสูทนี** ก็ได้แสดงว่า ถ้ารู้ว่าเราเดิน สุนัขป่า สุนัขบ้านก็รู้ว่าเราเดิน ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้น ไม่สามารถถ่ายถอนการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ จนกว่าจะรู้ลักษณะของธาตุที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

และในขณะที่นั่งก็ตาม นอนก็ตาม ยืนก็ตาม เดินก็ตาม เป็นลักษณะอาการของธาตุประเภทไหนบ้าง ซึ่งข้อความต่อไปใน **ปปัญจสูทนี** ได้แสดงธาตุในขณะที่เดินว่า

ร่างกระดูกอันสมมติว่า เป็นร่างกายนี้ ก้าวไปข้างหน้าด้วยอำนาจแห่งการกระพือแห่งวาโยธาตุ อันเกิดด้วยการกระทำของจิตอย่างนี้

ถ้าฟังตามสำนวนอรรถกถาก็เหมือนกับจิตนี้ต้องทำ ใช่ไหม แต่ความจริงก็ทราบกันอยู่แล้วว่า รูปมี ๔ สมุฏฐาน คือ รูปบางกลุ่มบางกลาปมีกรรมเป็นสมุฏฐานเกิดขึ้นเพราะกรรม บางกลุ่มเกิดขึ้นเพราะจิต บางกลุ่มเกิดขึ้นเพราะอุตุ บางกลุ่มเกิดขึ้นเพราะอาหาร

จักขุปสาทเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน แต่เวลาที่มีการเคลื่อนไหวเป็นอิริยาบถต่าง ๆ เช่น นั่งบ้าง ยืนบ้าง เดินบ้าง นอนบ้าง ในขณะนั้นต้องเพราะจิตเป็นสมุฏฐานให้กลุ่มของรูปซึ่งประกอบด้วยวาโยธาตุกระทำกิจนั้น ๆ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ว่าจิตสั่ง ไม่ใช่ว่าจิตบังคับ หรือไม่ใช่ว่าจิตต้องกระทำ แต่เมื่อจิตที่ต้องการจะมีอาการนั้น ๆ เกิดขึ้น ก็เป็นปัจจัยให้กลุ่มของรูปซึ่งประกอบด้วยวาโยธาตุเกิดขึ้นแสดงอาการนั้น ๆ คือ

เมื่อก้าวไปข้างหน้า (ซึ่งทุกท่านก็เดินอยู่เป็นประจำ) ธาตุทั้ง ๒ คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ ก็ลดน้อยลงไปทุกเวลา

ธาตุดินกับธาตุน้ำเป็นธาตุที่หนัก ธาตุที่เบา คือ ธาตุไฟกับธาตุลม เพราะฉะนั้น ในขณะที่เดิน เมื่อก้าวไปข้างหน้า ธาตุทั้ง ๒ คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ ก็ลดน้อยลงไป

ยกเท้าข้างหนึ่งขึ้น อีก ๒ ธาตุก็หนัก ก็มีกำลังแรง

คือ เตโชธาตุและวาโยธาตุในขณะที่ยกเท้ามีกำลัง

ในเวลาที่จะวางเท้าลง เตโชธาตุและวาโยธาตุก็ลดกำลังน้อยลง อีก ๒ ธาตุ คือ ปฐวีธาตุและอาโปธาตุก็เพิ่มกำลังขึ้น

ในขณะที่ก้าวไปแต่ละครั้ง กำลังของธาตุทั้ง ๔ ก็ต่างกันไป เวลายกเท้าขึ้น ธาตุไฟกับธาตุลมมีกำลัง เวลาที่วางเท้าลงธาตุดินกับธาตุน้ำมีกำลัง

เมื่อว่าโดยปรมาตถ์แล้ว การไป การยืน การนั่ง การนอน เป็นของธาตุทั้งหลายเท่านั้น

นี่จึงจะเป็นการรู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่จะกล่าวได้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ยังมีข้อสงสัยในเรื่องของอิริยาบถใหม่ ซึ่งเป็นข้อความที่สืบเนื่องมาจากใน ขณะที่บริโภคอาหารว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลที่บริโภคอาหาร เป็นแต่ธาตุต่าง ๆ กระทำกิจต่าง ๆ

ถ. ข้อความในอรรถกถากับข้อความในพระไตรปิฎกจะขัดกันหรือเปล่า เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เมื่อเดินก็ให้รู้ว่าเราเดิน เมื่อนั่งก็ให้รู้ว่าเรานั่ง แต่ในอรรถกถาท่านขยายความว่า ในขณะที่เดิน สัตว์ทั้งหลาย มีหมาป่าหรือหมาบ้าน หมาจิ้งจอกที่เดินอยู่ในป่าก็รู้ว่าเราเดิน ซึ่งการรู้อย่างนั้นไม่สามารถที่จะละตัวตนได้ เมื่อไม่สามารถจะละตัวตนได้ แต่พระผู้มีพระภาคให้เรารู้ เมื่อรู้แล้วไม่สามารถละความเป็นตัวตนได้ ให้เรารู้ทำไม

สุ. พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องรูปธรรมและนามธรรมหรือเปล่า ทรงแสดงเรื่องของธาตุทั้ง ๔ หรือเปล่า หรือว่าอรรถกถาแสดงโดยที่พระผู้มีพระภาค

มิได้ทรงแสดง แต่ถ้าข้อความใดในพระไตรปิฎกอาจจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ ท่านพระอรรถกถาจารย์ก็ได้ขยายความที่แสดงไว้ในพระไตรปิฎกให้ชัดเจนขึ้น ไม่ใช่ท่านอรรถกถาจารย์ท่านปรุงแต่งข้อความต่าง ๆ เหล่านั้นขึ้นเอง แต่ว่าข้อความใดก็ตามในพระไตรปิฎกที่อาจจะทำให้บางท่านเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนคิดว่าเป็นเช่นนั้นไม่ใช่เป็นลักษณะอาการของธาตุต่าง ๆ ควรจะเป็นเรา ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงแล้วว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา และได้ทรงแสดงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมโดยละเอียด ก็เป็นหน้าที่ของผู้ฟังเองที่จะไม่ทอดทิ้งคำที่ทรงแสดงและนำมาประกอบกันให้เข้าใจถูกต้องด้วย ไม่ใช่แยกกันไว้คนละตอน ไม่ใช่พระผู้มีพระภาคเมื่อทรงแสดงเรื่องธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา และจะทรงแสดงว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล หรือเป็นเราอีก เพราะฉะนั้น ถ้ามีข้อความใดซึ่งอาจจะทำให้บางคนเข้าใจผิดได้ พระอรรถกถาจารย์ก็อธิบายข้อความนั้นเพื่อความชัดเจนขึ้น

สำหรับอาหารปัจจัยเป็นปัจจัยที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นอาหารที่เป็นรูป ได้แก่ กพพิงการอาหาร คือ อาหารที่บริโภคเป็นคำ ๆ หรือนามธรรมที่เป็นอาหาร ซึ่งได้แก่ ผัสสาหาร คือ ผัสสเจตสิก มโนสัณฺเจตนาหาร คือ เจตนาเจตสิก และ วิญญานาหาร คือ จิตทุกดวงที่เกิดขึ้นแต่ละครั้ง ก็กระทำกิจของอาหารปัจจัย เพราะฉะนั้นนำมาซึ่งผล ถ้าไม่มีอาหารผลก็เกิดไม่ได้ และเมื่อมีอาหารแล้ว ผลของอาหารย่อมต้องมี เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบว่า อาหารแต่ละประเภท คือ ทั้งรูปอาหาร และนามอาหารนั้น นำมาซึ่งผลชนิดใด

ข้อความใน **ปปัญจสูทนี** มีว่า

ถามว่า ก็ในข้อนี้ อาหารชนิดใดนำอะไรมา

แก้ว่า อาหารที่เป็นคำ ๆ นำรูปอันมีโอชารูปเป็นที่ ๘ มา

ฟังดูเหมือนกับจะไม่เข้าใจ แต่ความจริงทุกท่านก็ทราบว่า ในรูปร่างกายของ แต่ละบุคคลสามารถแตกย่อยรูปออกได้จนละเอียดที่สุดเล็กที่สุดเพียงใดก็ตาม กลุ่มของรูปที่ละเอียดที่สุดนั้นจะต้องมีรูปรวมกันทั้งหมด ๘ รูป ซึ่งมีโอชารูปเป็นที่ ๘ เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าใจอย่างนี้ ก็เข้าใจคำที่อรรถกถาแก้ว่า อาหารที่เป็นคำ ๆ นำรูป

อันมีโอชารูปเป็นที่ ๘ มา หมายความว่า เมื่อบริโภคอาหารแล้วก็ทำให้เกิดกลุ่มของรูป ซึ่งเกิดเพราะอาหารนั่นเองเป็นปัจจัย และในกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอาหารเป็นปัจจัย กลุ่มหนึ่ง ๆ ก็จะมีรูปรวมอยู่ด้วยอย่างน้อยที่สุด ๘ รูป

สำหรับรูปที่เกิดจากอาหาร ไม่ใช่รูปที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน ไม่ใช่รูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน ไม่ใช่รูปที่เกิดเพราะธาตุเป็นสมุฏฐาน เพราะฉะนั้น รูปที่เกิดเพราะอาหารก็มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา รวม ๘ รูป อย่างน้อยที่สุดในรูปที่เกิดเพราะอาหารเป็นปัจจัย

ท่านที่บริโภคอาหารไปแล้วอาจจะไม่ทราบว่า รูปวันนี้ที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นเพราะอาหารที่บริโภคไปแล้วนั่นเอง และมีรูปเกิดรวมกันอย่างน้อยที่สุดในกลุ่มที่เล็กที่สุด ๘ รูป

สำหรับนามอาหาร ๓ คือ ผัสสะเป็นผัสสาหาร เจตนาเป็นมโนสังขเจตนาหาร และจิตหรือวิญญาณเป็นวิญญาณาหารนั้น ผัสสาหารนำเวทนา ๓ มา มโนสังขเจตนาหารนำภพ ๓ มา และวิญญาณาหารนำปฏิสนธินามรูปมา

ผัสสะ ได้แก่ เจตสิกซึ่งเป็นนามธรรม กระทำกิจกระทบอารมณ์ รูปกับรูป ถึงแม้ว่าจะกระทบกันแต่ไม่นำมาซึ่งสภาพรู้ แต่ขณะใดก็ตามที่นามธรรม คือ ผัสสเจตสิกกระทบอารมณ์ ขณะนั้นย่อมนำผล คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ให้เกิดร่วมกัน และรู้อารมณ์ที่ผัสสะกระทบในขณะนั้น

สำหรับการนำมาของนามอาหาร มี ๒ นัย คือ โดยนัยของปฏิจจสมุปบาท นัยหนึ่ง และโดยนัยของปัจจัยอีกนัยหนึ่ง

สำหรับโดยนัยของปฏิจจสมุปบาท ผัสสเจตสิกนำมาหรือว่าเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา ๓ แต่ถ้าโดยนัยของอาหารปัจจัย ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนาและสัมปยุตตรวมที่เกิดร่วมด้วย คือ จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกับผัสสะในขณะนั้น

ซึ่งข้อความใน **ปปัญจสูทนี** มีว่า

ผัสสาหารที่มีผัสสะให้เกิดสุข เมื่อเกิดขึ้นก็นำมาซึ่งสุขเวทนา

เพียงสั้น ๆ เท่านั้น ท่านผู้ฟังอาจจะคิด พิจารณา และสติปัฏฐานสามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริงว่า เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะวันหนึ่ง ๆ ที่รู้สึกเป็นสุข เคยมีไหม ความรู้สึกเป็นสุขเกิดขึ้น พิจารณา ระลึกหรือแปลว่าทำไมสุขจึงเกิดได้ ถ้าปราศจากผัสสะเจตสิกซึ่งกระทบสิ่งที่จะทำให้เกิดสุข สุขย่อมเกิดไม่ได้ ถูกไหม เพราะฉะนั้น สุขเวทนาในขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นเพราะปัจจัย คือ ผัสสะกระทบกับอารมณ์ทำให้สุขเวทนาเกิด สุขเวทนาจึงเกิด เพียงแค่นี้ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนแล้ว แต่เวลาที่เกิดความรู้สึกเป็นสุขมักจะลืมพิจารณาว่า เพราะผัสสะกระทบกับอารมณ์สุขเวทนาจึงเกิดได้

แต่ถ้าพิจารณาไปเรื่อย ๆ ในวันหนึ่ง ๆ จะยินดีกับผัสสะหรือว่าสุขเวทนาที่เกิดขึ้นใหม่ เพราะผัสสะนั้นเป็นปัจจัย เพียงผัสสะไม่กระทบอารมณ์ที่ทำให้สุขเวทนาเกิด สุขเวทนาจึงเกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น สุขเวทนาซึ่งคิดว่าสำคัญและแสวงหามากมายนั้น แท้ที่จริงแล้วขึ้นอยู่กับผัสสะที่กระทบกับอารมณ์ที่ทำให้สุขเวทนาเกิด สุขเวทนาจึงเกิดได้

สำหรับเวทนาอื่นก็โดยนัยเดียวกัน ขณะใดที่รู้สึกเป็นทุกข์ เกิดทุกข์เวทนาขึ้น ถ้าไม่พิจารณาก็ลืมนั่นว่า แท้จริงที่ทุกข์เวทนาจะเกิดได้ก็เพราะผัสสะกระทบกับอารมณ์ซึ่งทำให้ทุกข์เวทนาเกิดนั่นเอง ถ้าขณะนั้นผัสสะไม่กระทบกับอารมณ์ที่ทำให้ทุกข์เวทนาเกิด ความรู้สึกเป็นทุกข์จะมีไม่ได้

ถ้าท่านผู้ฟังมีโรคประจำตัว เจริญสติปัฏฐานจะทราบว่า ทุกขเวทนานั้นก็เล็กน้อย ไม่ยั่งยืน เพราะว่ากำลังเป็นทุกข์อยู่ จะเจ็บจะปวดก็ตาม ได้ยินแล้ว ขณะที่ได้ยิน สติระลึก ขณะนั้นไม่เจ็บไม่ปวด ในขณะที่กำลังมีเสียงเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้นผัสสะไม่ได้กระทบกับอารมณ์ซึ่งจะทำให้ทุกข์เวทนาเกิด ทุกขเวทนาจึงเกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้น แม้แต่ทุกข์เวทนาจึงขึ้นอยู่กับผัสสะที่กระทบอารมณ์ที่จะทำให้ทุกข์เวทนาเกิด ฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ความรู้สึกเฉย ๆ อทุกข์มสุข คือ ไม่สุข ไม่ทุกข์ก็มีอยู่เป็นประจำ พร้อมทั้งจะให้พิจารณาถึงความจริงว่า ที่เฉย ๆ ก็ไม่ใช่ว่าตั้งใจจะ

เฉยเอง แต่เป็นเพราะผัสสเจตสิกกระทบกับอารมณ์ซึ่งเป็นปัจจัยให้อุทกขมสุขเวทนาเกิด ไม่ใช่กระทบกับอารมณ์ที่ทำให้สุขเวทนาเกิดหรือทุกขเวทนาเกิดนั่นเอง
อุทกขมสุขเวทนาจึงเกิดได้ในขณะนั้น

สภาพธรรมทั้งหลายพร้อมที่จะให้พิสูจน์ตามความเป็นจริง แม้แต่ในเรื่องของอาหารปัจจัย ซึ่งผัสสาหรณำมาซึ่งเวทนา ๓ ทุกขณะ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายให้ทราบว่า ไม่ว่าจะเป็นเวทนาประเภทใด ๆ ทั้งสิ้น ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นอาหารปัจจัย

๑๕๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๕

สำหรับมโนสัญญาเจตนาหาร ใน มโนรทปฺรณิ อรรถกถา ทสกนิบาต
กรรมสูตรที่ ๑ มีข้อความว่า

บทว่า สญฺเจตนิทานํ ความว่า แห่งกรรมอันสัตว์ตั้งใจ แล้วกระทำจนสำเร็จ

ซึ่งหมายความว่าถึงเจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิต ถ้าแสดงโดยนัยของปัจจุสมุปบาท
ได้แก่ กุศลเจตนาและอกุศลเจตนาซึ่งเป็นปัญญาภิสังขาร อปัญญาภิสังขาร
และอเนญชาภิสังขาร แต่ถ้าโดยนัยของอาหารปัจจัย หมายความว่าถึงเจตนาเจตสิกที่
เกิดกับจิตทุกดวง

สำหรับมโนสัญญาเจตนาหาร คือ กรรม นำมาซึ่งภพ อันเข้าถึงซึ่งกามภพ
ซึ่งท่านผู้ฟังจะพิจารณาได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นกรรมที่เป็นกุศลประเภทใด
หรืออกุศลประเภทใดก็ตาม ยังเป็นไปเนื่องกับกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส
โผฏฐัพพะ เพราะฉะนั้น เจตนาอันนั้น ๆ ซึ่งเป็นไปในกาม ย่อมนำมาซึ่งการเกิดในภพ
คือ กามภพ ไม่พ้นไปจากภพซึ่งเป็นภพของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ถ้าเป็นมโนสัญญาเจตนาหารที่จักให้เกิดในรูปภพและอรุภพ ก็ย่อมนำมาซึ่ง
ภพนั้น ๆ คือ ถ้าเป็นเจตนาที่เกิดกับรูปาวจรกุศล ย่อมทำให้เกิดในรูปพรหมภูมิ
ถ้าเป็นเจตนาที่เกิดกับอรุภาวจรกุศล ย่อมเป็นปัจจัยทำให้เกิดในอรุพรหมภูมิ
ด้วยเหตุนี้มโนสัญญาเจตนาหารย่อมนำมาซึ่งภพ ๓ โดยประการทั้งปวงอย่างนี้

สำหรับวิญญาณาหารโดยนัยของปัจจุสมุปบาท หมายความว่าถึงปฏิสนธิจิต
ย่อมนำมาซึ่งนามธรรม ได้แก่ เจตสิกซึ่งเกิดกับปฏิสนธิจิตและกัมมชรูปซึ่งเกิดพร้อม
กับปฏิสนธิจิต เพราะถ้าปฏิสนธิจิตไม่เกิด เจตสิกที่จะเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตก็เกิด

ไม่ได้ หรือแม้กัมมชรูปก็ย่อมเกิดไม่ได้ แต่เมื่อปฏิสนธิจิตเกิด เจตสิกซึ่งเป็นวิบากเกิดร่วมกับปฏิสนธิจิตนั้นจึงเกิด และกัมมชรูปซึ่งเกิดขึ้นเพราะกรรมจึงเกิดได้

ถ. พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า พรหมอยู่ได้ด้วยปีติ เพราะฉะนั้น ปีติน่าจะเป็นอาหารหนึ่งในอาหารทั้งหลาย ทำไมพระองค์ทรงแสดงว่า อาหารได้แก่ เจตนา วิญญาณ กับผัสสะเท่านั้น ส่วนปีติไม่ทรงแสดงว่าเป็นอาหาร

ส. ภูมิที่ไม่ประกอบด้วยปีติมีไหม สำหรับพรหม

ถ. มี

ส. แต่พรหมภูมิซึ่งไม่ประกอบด้วยผัสสะ หรือไม่ประกอบด้วยปฏิสนธิจิตมีไหม

ถ. มี

ส. คือ อสังขญสัตตาพรหม แต่ก็ต้องเกิดขึ้นเพราะมโนสังขเจตนาหารนั่นเอง ถ้าไม่มีมโนสังขเจตนาหารซึ่งเกิดกับรูปปัญจกามานกุศล อสังขญสัตตาพรหมก็เกิดไม่ได้ รูปปฏิสนธิก็เกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า แม้ในรูปพรหมภูมิซึ่งไม่มีปีติ ก็ยังมีอาหารปัจจัย คือ มีผัสสาหาร วิญญาณาหาร และมโนสังขเจตนาหาร

ถ. วิญญาณาหารนี้เป็นอะไร

ส. คือ จิต

ถ. อาหารนี้ รูปก็มี เจตสิกก็มี จิตก็มี ใช่ไหม

ส. อาหารปัจจัยมี ๔ เป็นรูปอาหาร ๑ คือ กพพิงการาหาร เป็นนามอาหาร ๓ คือ ผัสสาหาร ได้แก่ ผัสสเจตสิก ๑ มโนสังขเจตนาหาร ได้แก่ เจตนาเจตสิก ๑ และวิญญาณาหาร ได้แก่ จิต ๑

ซึ่งถ้ากล่าวโดยประเภท ผัสสาหาร ได้แก่ ผัสสะที่เกิดกับจิตทุกดวง เพราะฉะนั้น ได้แก่ ผัสสเจตสิก ๘๙

มโนสังขเจตนาหาร ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เพราะฉะนั้น ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิต ๘๙

วิญญาณาหาร ก็ ได้แก่ จิต ๘๙

นี้แสดงโดยความไม่แปลกกัน ถ้าแสดงโดยความต่างกันก็โดยนัยของปฏิจลสมุปบาท

ถ. คำว่า อาหาร หมายถึงธรรมชาติที่ทำให้ธรรมชาติอื่นเจริญขึ้น ใช่ไหม

ส. นำมาซึ่งผล ถ้าผัสสะเกิดที่จะไม่มีผลติดตามมา คือ ไม่มีเวทนาเป็นไปไม่ได้

ถ. การเจริญสติปัฏฐาน ก่อนที่จะมาถึงขั้นนี้ คือ พิจารณาปัจจัยต่าง ๆ จะต้องรู้ชัดในขั้นแรก คือ นามรูปปริจเฉทญาณก่อนหรือเปล่า

ส. ถูกต้อง

ถ. ถ้าหากไม่รู้ชัด จะผ่านถึงขั้นนี้ได้ไหม

ส. ถ้าไม่รู้ชัด จะรู้ในลักษณะที่เป็นปัจจัยได้อย่างไร แต่เมื่อรู้ลักษณะของนามธรรมว่าเป็นนามธรรม รูปธรรมว่าเป็นรูปธรรมแต่ละชนิดแล้ว เวลาที่สติระลึกรู้ก็เพิ่มขึ้นเพื่อที่จะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

ถ. ขั้นแรกต้องศึกษาพิจารณาเรื่องปัจจัยใช่ไหม การเจริญในขั้นนี้

ส. เรื่องปัจจัย ขณะนี้สภาพธรรมใดปรากฏ นี่คือการของสติ ถ้าเรื่องของหลงลืมสติก็ไม่ต้องมาสอบถามหรือพิจารณากันว่า ขณะนี้มีสภาพธรรมใดกำลังปรากฏ แต่เมื่อเป็นเรื่องของสติ เป็นเรื่องที่จะระลึกรู้ว่า ขณะนี้มีสภาพธรรมใดเกิดขึ้นปรากฏ

ถ้าสติระลึกรู้จะไม่มีการหยุดเลย ขอให้ท่านผู้ฟังลองพิจารณาในขณะนี้ ไม่ขาดการเกิดขึ้นเป็นไปของนามธรรมและรูปธรรม เห็น จะว่าหมดสิ้นไปแล้ว ได้ยินเกิดขึ้น จะว่าหมดสิ้นไปแล้ว คิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ เกิดขึ้น หมดไปแล้ว อ่อนแอปรากฏ

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ตราบใดที่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้าสภาพธรรมไม่มีอาหารปัจจัยทำให้เกิดขึ้นปรากฏ ย่อมไม่สามารถรู้ลักษณะของปัจจัยใด ๆ ทั้งสิ้นได้ ถ้าเสียงไม่เกิดขึ้นปรากฏ จะรู้ลักษณะของวิญญาณอาหาร หรือผัสสาหารได้ไหมในเมื่อไม่มีสภาพธรรมใดปรากฏเลย จะรู้ลักษณะของเวทนาได้ไหมในเมื่อไม่มีสภาพธรรมใดปรากฏเลย แต่เพราะผัสสาหรณำมาซึ่งเวทนา ๓

เพราะฉะนั้น ขณะนี้เวทนากำลังเกิดดับสืบต่อแต่ละชนิดแต่ละลักษณะ บางครั้งเวทนาก็เป็นสุข บางครั้งเวทนาก็เป็นทุกข์ บางครั้งเวทนาก็ไม่สุขไม่ทุกข์ คือ อทุกข์มสุข ผู้ที่ไม่หลงลืมสติมีโอกาสศึกษา รู้ลักษณะของปัจจัยได้ เพราะเห็นการเกิดขึ้นโดยไม่หยุด แสดงว่าเป็นผลของอาหารปัจจัย ถ้าผัสสะไม่กระทบเสียง เสียงไม่ปรากฏ ถ้าผัสสะไม่กระทบแข็ง แข็งไม่ปรากฏ ถ้าผัสสะไม่กระทบกับสิ่งที่น่าพอใจ โสมนัสเวทนาไม่ปรากฏ ถ้าผัสสะไม่กระทบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ โทมนัสเวทนาหรือ ทุกขเวทนาไม่ปรากฏ

สำหรับผู้ที่ไม่ป่วยไข้ได้เจ็บก็มีเวทนาที่จะระลึกได้ว่า เพราะผัสสะกระทบกับอารมณ์ที่ทำให้ทุกขเวทนาเกิด ทุกขเวทนาจึงเกิด ซึ่งไม่ใช่เรา และไม่ได้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาด้วย และเวลาที่สภาพธรรมอื่นเกิดต่อ เช่น ได้ยิน คนที่กำลังปวด ๆ เจ็บ ๆ มีการได้ยินใหม่ หรือว่าไม่ได้ยินอะไรเลย ต้องมีไข้ไหม ในขณะนี้ก็มีเสียงปรากฏ เพราะฉะนั้น สามารถที่จะรู้ลักษณะของอาหารปัจจัยได้ว่า เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น มีขึ้นแสดงว่ามีอาหารปัจจัย จึงทำให้สภาพธรรมนี้เกิดขึ้นปรากฏได้

ซึ่งอาหารปัจจัยนี้ ในขณะจิตเดียวมีนามอาหารถึง ๓ ประเภท จิตเกิดดับเร็วมากและมีอายุสั้นเล็กน้อยเหลือเกิน ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะไม่เห็นความเล็กน้อยของจิต แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติจริง ๆ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมจะเห็นได้ว่า สภาพธรรมเปลี่ยนไปแต่ละอย่าง ๆ อย่างหนึ่งหมดไปแล้วก็จริง ในขณะนี้พิสุจน์ธรรมไปด้วย หมดไปแล้วก็จริง ขณะอื่นต่อไปก็เกิดขึ้น ๆ อย่างรวดเร็ว โดยที่ไม่มีใครยับยั้งได้

เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า ผัสสะซึ่งเป็นผัสสาหารเกิดกับวิญญาณาหาร และมโนสัญญาเจตนาหาร จิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ขณะหนึ่ง ๆ แม้ว่าจิตจะอายุสั้น เล็กน้อยเกิดดับอย่างรวดเร็ว แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ในจิตดวงหนึ่งมีนามอาหารถึง ๓ อย่าง คือ มีผัสสาหาร มีมโนสัญญาเจตนาหาร และมีวิญญาณาหาร ซึ่งขึ้นอยู่กับสติปัญญาของผู้ที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จึงจะรู้ลักษณะของปัจจัยได้

ถ. เรื่องนี้รู้สึกว่ายาก ขณะนี้เพียงศึกษาปริยัติให้รู้จักชื่อของผัสสะต่าง ๆ เท่านั้น ผมสงสัยเรื่องการเจริญสมถะ รู้สึกว่าเป็นธรรมที่มีประโยชน์ แต่ไม่ค่อยได้พูดถึงกัน พูดถึงแต่นั่งสมาธิและพิจารณาลมหายใจเข้าออกเท่านั้น ซึ่งสำหรับบุคคลทั่วไป คงจะเป็นไปไม่ได้ เรื่องการเจริญสมถะต้องรู้ความมุ่งหมายก่อนว่า มีความมุ่งหมายเพื่อขจัดขัดเกลากิเลส หรือเพื่อให้จิตเป็นอัปปนาสมาธิ โดยปกติแล้วพระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องนี้มีความมุ่งหมายอย่างไร

ส. แสดงให้เห็นว่า กิเลสมีมาก ในขณะที่กุศลจิตไม่เกิดเป็นไปในทาน ไม่เกิดเป็นไปในศีล เช่น ในขณะที่กำลังนั่ง ๆ อยู่อย่างนี้ ง่วงเป็นกุศลหรืออกุศล

ถ. เป็นอกุศล

ส. เพราะฉะนั้น ถ้าจะไม่ให้เป็นอกุศล ก็ควรที่จะให้เป็นกุศล นั่นคือ ขั้นสมถะ ขั้นความสงบ ถ้ารู้วิธีว่าจะสงบได้อย่างไร ซึ่งความสงบมี ๒ อย่าง คือ ในขณะที่สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นสติปัฏฐาน ในขณะที่นั้นก็สงบประกอบด้วยปัญญาที่โน้มไปที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งสามารถจะดับกิเลสเป็นสมุจเฉทได้ในวันหนึ่ง แต่ถ้าเพียงที่จะให้สงบจากโลภะ โทสะ โมหะ โดยไม่รู้ลักษณะของสภาพที่เป็นอนัตตา ถ้าเป็นในลักษณะนั้นจะไม่ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท แต่ก็ยังเป็นกุศล

ถ. สมถะน่าจะนำมาประพุดติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้เหมือนกัน

ส. ถ้ามีความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องสมถภาวนา เพราะการอบรมเจริญกุศลที่เป็นภาวนา ไม่ว่าจะเป็นสมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนาก็ตาม ย่อมกระทำไม่ได้ถ้าปราศจากปัญญา ไม่เหมือนกุศลขั้นทานหรือขั้นศีล ซึ่งย่อมกระทำได้โดยไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วย

ถ. สมถะเป็นเรื่องที่ไม่ยาก และสามารถนำมาประพุดติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ อย่างเช่น บางคนอาจจะนึกถึงเรื่องความตาย เวลาเห็นใบไม้ แมลง ก็อาจจะทำให้ระลึกถึงความตายได้ว่า ชีวิตตัวเองนี้ไม่ยั่งยืนจะต้องตายแน่นอนไม่วัน

ใดก็วันหนึ่ง ก็จะทำให้จิตสงบ และมีความขยันที่จะศึกษาพระธรรมวินัยให้มากยิ่งขึ้น
จะเป็นประโยชน์มาก อย่างนี้

ส. ก็ถูก ถ้าคิดดี คิดถูกตามความเป็นจริงได้

ถ. เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่เรียกว่าพรหมวิหาร ๔ กรุณา มุทิตา
อุเบกขานั้นมีสภาวะรองรับ คือ มีองค์ธรรมรองรับ เป็นเจตสิก แต่ว่าเมตตาไม่ใช่
ปรมาัตถธรรม ไม่มีสภาวะรองรับ

ส. ถ้าไม่ใช่ปรมาัตถธรรมก็ไม่ใช่ของจริง แต่เมตตาเป็นสภาพธรรมที่มีจริง
ได้แก่ อโหสิตเจตสิก

เพราะฉะนั้น ถ้าสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละขณะ และเห็น
อาหารปัจจัยซึ่งทำให้สภาพธรรมเกิดขึ้นเป็นไปไม่ขาดสาย จะสงบหรือยัง ที่ว่าไม่ยาก

ถ้าสงบ ก็โดยการที่เห็นโทษหรือเห็นภัย แต่ในขณะที่ปริโศกอาหารรู้ว่า
อาหารเป็นปัจจัยแก่รูปร่างกาย คือ ทำให้อาหารชรูปเกิดขึ้น และอุปถัมภ์ร่างกายให้
ดำรงอยู่ เพียงรู้แค่นี้จะทำให้กุศลเจริญได้ไหม ถ้าไม่เห็นภัยของอาหารปัจจัยว่า
เพราะอาหารปัจจัยสภาพธรรมทั้งหลายนี้จึงเกิด ๆ โดยไม่หยุดยั้งเลย ถ้าจะดับการเกิด
ก็ต้องเห็นโทษเห็นภัยของอาหารปัจจัย จึงจะไม่มีนามธรรมและรูปธรรมเกิดต่อไปอีกได้

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรม จึงต้องศึกษาและพิจารณาให้ละเอียดขึ้น ๆ
เพียงแต่รู้ปัจจัยเท่านั้นยังไม่พอ ยังต้องเห็นโทษของอาหารปัจจัยด้วย เพื่อที่จะให้ละ
คลายความยินดีพอใจในอาหารปัจจัย

ซึ่งสำหรับภพพึงการหารนี้ปกติแล้วเป็นที่ยินดี ไซ้ใหม่ ยังไม่เป็นที่เห็นภัย ยัง
ไม่เป็นที่เห็นว่าเพราะนำมาซึ่งผลทำให้มีการเกิดขึ้นโดยไม่หยุดเลย

ข้อความใน **ปัญจสุทนี** มีว่า

ก็ในสิ่งเหล่านั้น เมื่อให้สำเร็จอาหารกิจด้วยอำนาจแห่งการค้ำชูเป็นต้นอย่างนี้
ก็ควรเห็นภัย ๔ อย่าง คืออะไร คือความยินดีในภพพึงการหาร ๑ การเข้าถึงผัสสะ
๑ การประมวลมาในมโนสัญญาเจตนา ๑ การตกไปในวิญญูณ ๑

อย่าติดในคำ เวลาที่อ่านข้อความในอรรถกถาถ้ามีคำว่า ตก ก็จะคิดถึงการตกไปจริง ๆ ซึ่งความจริงหมายความว่าความถึงการเกิดขึ้นนั่นเอง เช่น การประมวลมาในมโนสัจเจตนา ๑ การตกไปในวิญญาน ๑ คือ มีการเกิดขึ้นของปฏิสนธิจิตนั่นเอง

สำหรับโทษภัยของอาหารที่เป็นกพพิงการารหาร ข้อความในอรรถกถามีว่า

เพราะสัตว์ทั้งหลายกระทำซึ่งภัย คือ ความยินดีในอาหารที่เป็นคำ ๆ แล้วเวลาถูกความหนาวเป็นต้นเปียดเบียนก็กระทำการงานต่าง ๆ มีการนับด้วยแง่มือเป็นต้น เพื่อต้องการอาหาร ก็ได้ประสบทุกข์ไม่น้อย คือ บางพวกถึงบวชในพระศาสนาแล้ว เมื่อแสวงหาอาหารด้วยการแสวงหาอันไม่ควร มีเวชกรรม เป็นต้น ก็ถูกติเตียนในโลกนี้บ้าง เกิดเป็นสมณเปรตในโลกหน้าบ้าง โดยนัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในลักษณะสังยุตต์เป็นต้นว่า ถึงผ้าสังฆาฏิของผู้นั้นก็ถูกไฟไหม้ลุกโพล่งอยู่ ดังนี้ควรทราบว่ ความใคร่ในอาหารที่เป็นคำ ๆ เป็นภัย (คือ เป็นของน่ากลัว) ด้วยเหตุอันนี้ก่อน

ไม่เคยมีใครบอกให้เห็นภัย คือ ความยินดีในอาหารที่เป็นคำ ๆ ไซ้ใหม่ปรุงแต่งให้อร่อยมาก ๆ ให้อร่อยดี ๆ เท่าที่จะพอใจ มีการปรุงเต็มอยู่เรื่อย ๆ มีการย้ายสถานที่รับประทานอาหาร

ถ้าไม่ต้องบริโภคอาหาร คงจะตัดเรื่องวุ่นวายในโลกไปได้อีกมาก หรือว่าเพียงแต่ละความยินดีในอาหารที่บริโภคลงบ้าง ก็จะตัดความยุ่งยากได้มากมายเหมือนกัน ไม่ว่าอะไรก็ตามถ้าพิจารณาเห็นว่า บริโภคเพราะเป็นเพียงอาหารปัจจัยจะตัดความกังวล จะตัดความยุ่งยาก จะตัดการแสวงหา จะตัดการทุจริตเพื่อที่จะได้อาหารที่ต้องการ เพราะทุกท่านจะมีชีวิตอยู่ต่อไปไม่ได้ถ้าปราศจากอาหาร แต่ถ้าปราศจากอย่างอื่นก็ยังมีชีวิตอยู่ต่อไปได้

เพราะฉะนั้น ที่สำคัญจริง ๆ ย่อมเป็นอาหาร ถ้าติดในอาหารมากจนกระทั่งถึงขั้นทุจริต ซึ่งย่อมจะเป็นไปได้ ถ้าอาหารไม่พอ ถ้าอาหารไม่ประณีต และอยากจะได้อาหารที่ประณีตมาก ๆ ก็ย่อมจะเป็นเหตุให้กระทำทุจริตโดยการแสวงหาปัจจัยที่จะได้อาหารนั้น ๆ มา

แม่เพศบรรพชิต ก็ได้รับทุกข์โทษภัยเพราะความยินดีในอาหาร ถ้าแสวงหาอาหารในทางที่ผิด ย่อมได้รับการติเตียนในโลกนี้ และได้รับภัยในโลกหน้าโดยการเกิดในอบายภูมิ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในลักษณะสังยุตต์ถึงสมณเปรต ซึ่งผ้าสังฆาฏิของผู้ที่เป็นเปรตนั้นถูกไฟไหม้ลุกโพลงอยู่ เพราะความยินดีในอาหาร

๑๕๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๕

ข้อความใน **ปปัญจสูทนี** แสดงว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเรื่องการบริโภคอาหารอันเปรียบด้วยเนื้อแห่งบุตร ซึ่งในข้อนี้มีอรรถโยชนาโดยสังเขป ด้วยคำอธิบายดังต่อไปนี้

มีภรรยาสามี ๒ คน อุ้มลูกเดินทางกันดารอันมีระยะทางร้อยโยชน์ไปด้วย เสบียงเพียงเล็กน้อย เมื่อเดินทางไปได้ห้าสิบโยชน์เสบียงก็หมด สองภรรยาสามีนั้นก็ หิวเต็มที่ แล้วพากันนั่งพักอยู่ที่ต้นไม้มีเงาห่าง ๆ

นี่ชีวิตตามความเป็นจริง ซึ่งถ้าพิจารณาจะเห็นกัมมปัจจัยว่า ย่อมให้ผลเกิดขึ้น แม้แต่ที่จะนั่งในยามร้อน ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรมแม้เงาไม้ก็ยังห่าง ๆ ไม่สามารถให้ร่มเงาได้เต็มที่ เพราะฉะนั้น ทุกขณะจิตถ้าพิจารณาในวันหนึ่ง ๆ จะทราบว่า ขณะใดก็ตามที่อารมณ์ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ขณะนั้น เป็นวิบาก เป็นผลของกรรม หลีกเลี้ยงไม่ได้ เดินทาง หลีกเลี้ยงไม่ได้ พบต้นไม้ที่จะนั่งพัก ต้นไม้จะมีเงาหรือว่ามีเงาร่มรื่น ก็หลีกเลี้ยงไม่ได้

รวมความว่า ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายเป็นผลของกรรม แต่หลังจากนั้นอย่าลืมนึกว่า ไม่ใช่ผลของกรรม พอเริ่มคิดนึกเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งหมดเป็น กุศลจิต หรืออกุศลจิต ไม่ใช่วิบากจิต

นี่ก็ทั้งหิวด้วย เหนื่อยด้วย และก็นั่งพักที่ต้นไม้มีเงาห่าง ๆ

ลำดับนั้น สามีจึงกล่าวกับภรรยาว่า ตั้งแต่นี้ไปยังมีระยะทางอีกห้าสิบโยชน์ บ้านหรือนิคมก็ไม่มี เพราะฉะนั้น การงาน มีการทำนาและการเลี้ยงโค เป็นต้น ที่บุตรต้องกระทำอันใดมีอยู่ บัดนี้ เราก็ไม่อาจจะทำการงานนั้นได้ เจ้าจงฆ่าเราเสีย

กินเนื้อเราครึ่งหนึ่ง แล้วทำเป็นเสปียงเดินทางครึ่งหนึ่ง อุ้มลูกเดินทางไปให้พ้นทางกันดารให้ได้

นี่เป็นการที่สามีจะเสียสละ เพราะว่าเมื่อหมดเรี่ยวหมดแรงไม่สามารถกระทำหน้าที่ของหัวหน้าครอบครัวที่จะประกอบกิจการงานต่าง ๆ ได้แล้ว ก็ควรที่จะตาย และให้ภรรยา กินเนื้อครึ่งหนึ่ง ทำเป็นเสปียงเดินทางครึ่งหนึ่ง และอุ้มลูกเดินทางไปให้พ้นทางกันดาร

ฝ่ายภรรยาก็กล่าวกับสามีว่า สิ่งใดที่หญิงควรทำ มีการปั้นด้าย เป็นต้น สิ่งนั้นก็ไม้อาจทำได้ ท่านจงฆ่าเราเสีย กินเนื้อเราครึ่งหนึ่ง ทำเป็นเสปียงเดินทางครึ่งหนึ่ง แล้วจงอุ้มลูกไปให้พ้นทางกันดาร

นี่คือการอุปมาที่จะให้เห็นว่า อาหารเป็นสิ่งที่จำเป็น และควรจะบริโภคโดยการไม่ติด ละคลายความยินดีลง เพื่อที่จะได้ลดความทุกข์ในการแสวงหา หรือในการเกิดในภพชาติต่อไป

สามีก็กล่าวกับภรรยาอีกว่า การตายของคนสองคนจะมีขึ้นด้วยการตายของแม่ เพราะว่าเด็กอ่อนพรากจากแม่แล้วก็ไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้ แต่ถ้าเรายังมีชีวิตอยู่ เราก็จะได้ลูกอีก อย่างอย่างนั้นเลย เราฆ่าลูกกินเนื้อ แล้วเดินทางกันดารต่อไปเถิด

ลำดับนั้น แม่ก็บอกลูกว่า เจ้าจงไปหาพ่อ ลูกก็ได้ไปหาพ่อ ลำดับนั้น พ่อก็ว่า เราได้รับทุกข์เป็นอันมากด้วยการทำนาและเลี้ยงโค เป็นต้น ก็ด้วยคิดจะเลี้ยงลูก เราไม่อาจฆ่าลูกได้ เจ้าจงฆ่าลูกของเจ้าเถอะ ว่าแล้วก็บอกลูกว่า เจ้าจงไปหาแม่ ลูกก็ได้ไปหาแม่ แม่ก็กล่าวว่า แม่ต้องการลูก จึงได้รับทุกข์เป็นอันมากด้วยการกระทำชั่ววัตรต่าง ๆ มีทำตามเยี่ยงอย่างใด ทำตามเยี่ยงอย่างสุนัข และอ้อนวอนเทวดา เป็นต้น ไม่ต้องพูดถึงการอุ้มท้องประคองครรภ์ ข้าพเจ้าไม่อาจฆ่าลูกได้ แล้วจึงบอกลูกว่า ลูกเอ๋ย เจ้าจงไปหาพ่อ เด็กนั้นก็เวียนไปเวียนมาอยู่ในระหว่างพ่อและแม่อยู่อย่างนี้ จนกระทั่งตายเอง ภรรยาสามีได้เห็นลูกตายก็ร้องไห้รำพัน ได้เอาเนื้อของลูกกิน แล้วก็เดินทางไปตามนัยที่กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้น

อาหาร คือ เนื้อแห่งบุตรนั้นของคนทั้งสองนั้น ย่อมไม่ทำให้เกิดความคะนอง ความมัวเมา ความผ่องใสแห่งร่างกาย ความประดับร่างกายแต่อย่างใดเลย เพราะเป็นของน่าเกลียดด้วยเหตุการณ ๙ อย่าง เพียงแต่เพื่อให้ข้ามทางกันดารเท่านั้น

ถ้ามีคำถามว่าที่ว่า น่าเกลียดด้วยเหตุการณ ๙ อย่างนั้น คืออย่างไร

ก็มีคำแก้ว่า คือ เป็นเนื้อของผู้มีกำเนิดอย่างเดียวกัน (เป็นเนื้อมนุษย์ด้วยกัน)
๑ เป็นเนื้อของญาติ ๑ เป็นเนื้อของบุตร ๑ เป็นเนื้อของบุตรสุดที่รัก ๑ เป็นเนื้อของเด็กอ่อน ๑ เป็นเนื้อดิบ ๑ เป็นเนื้อที่ไม่ควรกิน ๑ เป็นเนื้อที่ไม่เค็ม ๑ เป็นเนื้อที่ไม่ได้ทำให้หอม ๑

เพราะฉะนั้น ภิกษุใดเห็นอาหารเป็นคำ ๆ เปรียบเหมือนเนื้อแห่งบุตรอย่างนั้น ภิกษุนั้นก็ครอบงำซึ่งความยินดีในอาหารนั้นได้ อันนี้เป็นอรรถโยชนาในข้อเปรียบกับเนื้อแห่งบุตรก่อน

ต่อไปจะบริโภคด้วยความยินดีในอาหารน้อยลงบ้างไหม คือ เพียงให้รู้ว่าเป็นอาหารปัจจัยจริง ๆ ขาดไม่ได้ เพราะชีวิตยังต้องดำรงอยู่เพื่อที่จะเจริญกุศล ที่จะรู้แจ้งในอริยสัจธรรมเท่านั้นเอง จะเย็นไป จะร้อนไป จะเปรี้ยวไป จะหวานไป จะเค็มไป ก็เป็นอาหารปัจจัย หรือว่ากลับไปจะปรุงให้อร่อยเหมือนเดิม

นี่เป็นสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง ตราบใดที่ยังมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงเพราะยังไม่ใช่ว่าผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมถึงขั้นที่จะดับความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงได้ ก็ต้องเป็นผู้ตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น การที่จะละสังสารวัฏสามารถที่จะเหลือการเกิดอีกเพียง ๗ ชาติ ไม่ใช่โดยสติไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามปกติว่า ยังมีความยินดีพอใจในนามธรรม ในรูปธรรม ในความเป็นตัวตนหนาแน่น เหนียวแน่นมากเพียงไร ด้วยเหตุนี้การที่จะละสังสารวัฏได้จริง ๆ จึงต้องเป็นผู้ที่มีปกติระลึกถึงสภาพธรรมที่เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัยตามความเป็นจริงเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ๆ ทั้งสิ้นที่เกิดขึ้น

ถ. เรื่องของกพพิงการหาราหาร ที่สัปดาห์ก่อนอาจารย์ได้อ่านในอรรถกถา และให้กำหนดโดยเป็นอาหาเรปภิกขุสัจจะ ๓๖ ประการไปพิจารณาปฏิบัติดู ปรากฏว่าการระลึกถึงอาหาเรปภิกขุสัจจะนั้น ไม่มีลักษณะปรากฏที่เป็นวิเศษลักษณะ เพราะขณะนั้นเป็นการคิดนึก ไซ้ใหม่

ส. อาหารมีไซ้ใหม่ เรื่องของอาหารก็มีไซ้ใหม่ แต่ปรมาัตถธรรมในขณะนั้น คือ อะไรที่ปรากฏ

ถ. เป็นการนึกคิด

ส. ถ้าจะรู้ลักษณะของสภาพธรรม ก็ต้องรู้ตรงตามความเป็นจริง ถ้าคิดเรื่องความเป็นปภิกขุ ขณะนั้นจิตเป็นสภาพที่กำลังรู้หรือคิดเรื่องนั้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาไม่ใช่ว่าไม่ให้คิดเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะวันหนึ่ง ๆ หลงลืมสติมาก มีทางใดที่จะเกื้อกูลอุปการะให้เกิดความคิดในทางที่ถูก ในทางที่ควร ในทางที่ชอบ ในทางที่เป็นกุศล ในทางที่ละ ในทางที่คลาย แม้ตัวอย่างเรื่องของการกินเนื้อบุตร ก็เพื่อให้ไม่คิดเรื่องอื่น แต่คิดที่จะละการติดความยินดีในอาหาร

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะศึกษาธรรม มีเรื่องของท่านพระอานนท์ มีเรื่องของคุณาสกอุบาสิกต่าง ๆ มีเรื่องชีวิตต่าง ๆ ในขณะที่สติระลึกสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็รู้ว่าปรมาตมสัจจะคือขณะไหน สมมติสัจจะคือขณะไหน

ถ. โดยความเป็นจริง สติไม่ได้โคจรไปในอาหาเรปภิกขุบรรพ แต่โคจรไปในการคิดนึก

ส. ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจด้วย

ถ. ผมสงสัยว่า อาหาเรปภิกขุสัจจะสามารที่จะเป็นวิปัสสนาได้ไหม เพราะผมเคยอ่านในสมถะ ๔๐ ว่า อาหาเรปภิกขุสัจจะนั้นเป็นอารมณ์ของสมถะด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาพอจะเข้าใจ ในขั้นของปริยัติ ผมมีความปรารถนาว่า ให้มีการเรียกชื่อโดยที่ไม่สับสน สมมติว่า อาหาเรปภิกขุสัจจะไม่สามารถจะเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ และเป็นอารมณ์ของสมถะ ก็ต้องเรียกว่าเป็นอารมณ์ของสมถะ จริงอยู่

ที่สติปัญญาน่าจะเกิดขึ้นได้ในขณะที่ระลึกเรื่องอาหารแปดประการสติปัญญา แต่ขณะนั้นอาหารไม่ใช่อารมณ์ที่ใคร่ของสติ อารมณ์ที่ใคร่จริง ๆ ในขณะนั้นเป็นการคิดนึก

ส. และวันหนึ่ง ๆ ขณะที่คิดนึก เป็นสติปัญญาน่าได้ไหม

ถ. ได้

ส. เพราะฉะนั้น ในการเจริญสติปัญญาน่าไม่ห้ามการที่จะคิดเรื่องอะไร ถึงไม่คิดเรื่องอาหารแปดประการสติปัญญา คิดเรื่องอะไรก็ได้ทั้งนั้น แต่การที่ทรงแสดงเรื่องของอาหารแปดประการสติปัญญา ก็เพื่อให้สงบจากความยินดี

ถ. ถูกต้อง ผมเห็นด้วยอย่างนั้น

ส. เพราะฉะนั้น ต้องทราบว่า กายานุปัสสนาสติปัญญาน่ามีเท่าไร และแบ่งเป็นบรรพอะไรบ้าง

ถ. มีอานาปานบรรพ อิริยาปถบรรพ สัมปชัญญะบรรพ ธาตุบรรพ ปฏิมูลนสิกการบรรพ และนิวาสวิธิกการบรรพ

ส. ปฏิมูลนสิกการบรรพ ซึ่งเป็นกายานุปัสสนาสติปัญญาน่าได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง

ถ. ใช่ อาการ ๓๒ ซึ่งผมสงสัยตรงนี้อีก คือ อาการ ๓๒ เหล่านี้ ขณะที่ระลึกถึงนั้น ไม่ได้มีวิเสสลักษณะของเขาโดยตรง เพราะขณะนั้นเป็นการคิดนึก และจัดไว้ในพระไตรปิฎกด้วย ทำให้ผมสงสัย

ส. ข้อความในอรรถกถาแสดงว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของรูปโดยประการต่าง ๆ ไม่ใช่โดยแต่เฉพาะธาตุทั้ง ๔ เท่านั้น แต่แสดงโดยอานาปานสติ หรือว่าอิริยาปถบรรพ สัมปชัญญะบรรพ ธาตุมนสิกการบรรพ และนิวาสวิธิกการบรรพด้วย เพราะว่าเป็นส่วนที่เป็นกาย เพราะฉะนั้น ทรงแสดงโดยนัยต่าง ๆ

ถ. แม้ว่าไม่มีสภาวะที่เป็นวิเสสรับรอง

ส. ถ้าเป็นปรมาตถสัจจะแล้ว ต้องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นปรมาตถธรรม

ถ. ท่านแสดงไว้ในทุกอิริยาบถเท่านั้น ขอบพระคุณ อีกปัญหาหนึ่ง คือ สำนักวิปัสสนาบางที่บอกว่า นวสี ๙ และปฏิภูลมนสิการบรรพไม่อาจทำวิปัสสนาได้ ยิ่งทำให้ผมสงสัย ท่านบอกว่าเป็นอารมณ์ของสมถะ ผมเคยได้ฟังมาอย่างนั้น

ฐ. ข้อความใน **ปปัญจสูทนี อรรถกถาของสติปัฏฐานสูตร** ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้โดยละเอียด ถ้าท่านผู้ฟังสนใจ เพราะเป็นเรื่องของกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน และตอนท้ายที่สุดจะแสดงว่า บรรพไหนถึงอัปปนาสมาธิ และบรรพไหนไม่ถึงอัปปนาสมาธิ

ข้อความตอนท้ายมีว่า

ก็ด้วยถ้อยคำมีประมาณเท่านี้เป็นอันจบกายานุปัสสนา ๑๔ อย่าง คือ ข้อว่า ด้วยอานาปาน ๑ ข้อว่าด้วยอิริยาบถ ๑ ข้อว่าด้วยสัมปชัญญะ ๔ ข้อว่าด้วย ปฏิภูลมนสิการ (คือ ผม ขน เล็บ ฟัง หนัง ไม่ใช่อาหาเรปภูล) ข้อว่าด้วย ธาตุมนสิการ ๑ ข้อว่าด้วยปาฐา ๙

ในข้อเหล่านั้น ๒ ข้อ คือ ข้อว่าด้วยอานาปานกับข้อว่าด้วยปฏิภูลมนสิการ เป็นอัปปนากัมมัฏฐาน อีก ๑๒ ข้อ เป็นอุปปจารกัมมัฏฐาน เพราะตรัสไว้ด้วยการ เล็งเห็นโทษแห่งซากศพทั้งหลาย ดังนี้แล

ซึ่งต้องเข้าใจด้วยว่า ลมหายใจเป็นอารมณ์ของสติปัฏฐานได้ไหม ถ้าได้ จำเป็นไหมที่จะต้องถึงอัปปนา เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นอบรมเจริญปัญญาที่จะ ประจักษ์แจ้งความเกิดขึ้นและดับไปของลมหายใจโดยไม่ถึงอัปปนาก็ได้ แต่สำหรับ กายานุปัสสนาที่เป็นสติปัฏฐาน ๑๔ อย่างนี้ สำหรับปฏิภูลมนสิการและอานาปาน- บรรพเป็นอัปปนากัมมัฏฐานได้ ส่วนอีก ๑๒ ข้อ โดยนัยของสติปัฏฐานแล้ว เป็น อุปปจารกัมมัฏฐาน แม้ซากศพทั้งหลายก็เป็นเพียงขั้นอุปปจาระ เพราะตรัสไว้ด้วยการ เล็งเห็นโทษแห่งซากศพทั้งหลายดังนี้

ข้อความในอรรถกถายังแสดงว่า การอบรมเจริญสติปัฏฐานที่จะพ้นไปจากกาย เวทนา จิต ธรรม ไม่มี เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของปฏิภูล เช่น อาหาเรปภูล- สัตถุญญาก็ตาม หรือว่าข้อความที่เพิ่งได้รับฟังนี้ก็ตาม ก็ย่อมไม่พ้นจากสติปัฏฐาน คือ

ไม่พ้นจากกาย เวทนา จิต ธรรม นั้นเอง เพราะว่าต้องรู้ว่าขณะใดเป็นปรมาตถสัจจะ และขณะใดเป็นสมมติสัจจะ

สำหรับข้อความต่อไป แสดงให้เห็นภัยของผัสสาหาร

พวกเข้าใกล้ผัสสะ พวกยินดีในผัสสะ ย่อมทำผิดในภรรยา เป็นต้น อันบุคคล เหล่าอื่นปกครองไว้

ความจริงแล้ว ความยินดีพอใจไม่ใช่มีแต่เฉพาะในรสอาหาร แต่ไม่ว่าจะ เป็นรูป เป็นเสียง เป็นกลิ่น เป็นรส หรือเป็นโณภูมิล้วนๆ ก็เป็นที่ยินดีพอใจทั้งสิ้น ซึ่ง พระผู้มีพระภาคบางครั้งทรงแสดงโดยอุกฤษฏ์ คือ โดยที่จะให้เห็นโทษชัดเจน เช่น การประพฤติดิถีในกาม การยินดีในภรรยาของบุคคลอื่นย่อมให้โทษ โดยที่พวกสามีจับ พวกนั้นได้ อรรถกถาใช้คำว่า ตัดเป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ แล้วนำไปทิ้งที่กองหยากเยื่อก็มี จับไปถวายพระราชาก็มี ลำดับนั้น พระราชาก็ให้ลงอาชญาต่างๆ แก่พวกนั้น เวลา พวกนั้นตายแล้ว ก็ต้องไปตกทุกคติ เป็นอันว่าภัยอันเป็นปัจจุบันบ้าง เป็นอนาคตบ้าง อันมีความยินดีในผัสสะเป็นมูลรากได้มาถึงแล้วอย่างนี้ ด้วยเหตุนี้ จึงควรทราบว่าการเข้าถึงผัสสาหารเป็นภัยอันหนึ่ง

ตัวอย่างย่อ แต่สรุปกว้างว่า การเข้าถึงผัสสาหารเป็นภัยอันหนึ่ง

การเข้าถึงผัสสาหาร คือ ยังมีปัจจัยที่จะให้ผัสสะเจตสิกเกิดขึ้นกระทบกับ อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจอยู่เรื่อยๆ โดยไม่หยุดยั้ง ไม่ว่าจะจะเป็นในขณะที่ขณะนี้เอง หรือว่าขณะเดี๋ยวนี้อย่างไรก็ตาม ถ้าสติระลึกรู้ว่า ผัสสะ กระทบอีกแล้ว เห็นอีกแล้ว ได้ยินอีกแล้ว คิดนึกอีกแล้ว ถ้าผัสสะไม่เกิดขึ้น ไม่กระทบ สภาพธรรมเหล่านี้ก็ย่อมเกิดปรากฏไม่ได้ เพราะฉะนั้น การเกิดขึ้นของ ผัสสะครั้งหนึ่ง กระทบครั้งหนึ่ง ย่อมเป็นภัยที่น่ากลัวครั้งหนึ่ง ๆ

ภัยของผัสสาหารนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเปรียบด้วยแม่โคไม่มีหนัง ซึ่งมีคำอธิบายว่า

แม่โคที่คนถลกหนังตั้งแต่คอลงไปจนถึงเล็บตีน แต่ยังมีชีวิตอยู่ได้เพราะอาศัยสิ่งใด สิ่งนั้นก็เป็เหตุแห่งทุกข์อย่างยิ่ง ด้วยการถูกตัวสัตว์เล็ก ๆ กัดเจาะ ฉั่นใดถึงผัสสะมีอยู่เพราะอาศัยวัตถุหรืออารมณ์ใด ๆ วัตถุหรืออารมณ์นั้น ๆ ก็เป็ต้นเหตุแห่งทุกข์ที่ได้สวຍ อันเกิดจากวัตถุและอารมณ์ฉั่นนั้น

เพราะฉะนั้น ภิกษุใดเห็นผัสสาหารเช่กับแม่โคไม่มีหน้งอย่างนี้ ภิกษุนั้นก็ครอบงำความยินดีในผัสสาหารนั้นได้ อันนี้เป็การประกอบเนือความในข้อเปรียบกับแม่โคที่ไม่มีหน้ง

มองยังไม่ออก ไซ้ใหม่ ผัสสะที่กระทบจะเหมือนกับแม่โคที่ไม่มีหน้งอย่างไร เพราะว่ายังไม่เห็นว่าการเกิดเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น การเกิดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วดับไปไม่เที่ยง ประจักษ์อย่างนี้เมื่อไหร่จึงจะเข้าใจชัดในคำอุปมาที่ว่า ผัสสะอุปมาเหมือนแม่โคไม่มีหน้ง เพราะจะต้องมีการกระทบอยู่เรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็ส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายโคก็ตาม แต่ถ้าทราบไดยังไม่รู้ความเกิดขึ้นและดับไป ก็ไม่เห็นโทษของผัสสาหารหรือผัสสเจตสิกเลยว่ เพราะผัสสะนี้เอง สภาพธรรมในขณะนี้จึงเกิดและปรากฏ ไม่หยุด ถ้าพอใจอยู่ก็ยังมีผัสสาหารอยู่เรื่อย ๆ

๑๕๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๒๕

ถ. ผมได้อ่านหนังสือของนายธนิต อยู่โพธิ์ แปลจากอรรถกถาสติปัฏฐาน-
สูตร คัมภีร์ปัญจสุทนี มีข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวว่า ธรรมทั้งหลายมีผัสสะเป็นที่ ๕
ผมสงสัยว่าคืออะไร

สุ. หมายความว่า เวทนา ๑ สัญญา ๑ สังขารขันธ์คือเจตนา ๑
วิญญาณขันธ์คือจิต ๑ และผัสสะ ๑

มีแสดงไว้ในหลายแห่งเหมือนกัน ซึ่งเวลาที่กล่าวถึงธรรมที่มีผัสสะเป็นที่ ๕
จะกล่าวถึง เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ และผัสสะ แล้วแต่ว่าจะเป็นธรรม
หมวดไหน เพราะว่าบางหมวดอาจจะตั้งต้นด้วยอวิชชา หรือว่าบางหมวดอาจจะตั้งต้น
ด้วยรูปขันธ์ แต่สำหรับธรรมที่มีผัสสะเป็นที่ ๕ หมายถึงเวทนา ๑ สัญญา ๑ เจตนา ๑
วิญญาณ ๑ ผัสสะ ๑

ผลของการฟังธรรม ไม่ทราบว่าคุณผู้ฟังเคยพิจารณาหรือเปล่า ไม่ว่าจะฟัง
เรื่องของสติปัฏฐาน เรื่องของจิต เรื่องของสมถภาวนา เรื่องของอาหาเรปฏิกูลสัญญา
ที่ได้รับฟังในคราวก่อน หรือแม้แต่ในเรื่องของอาหารปัจจัย

ไม่ว่าจะเป็นธรรมที่เคยฟังมาครั้งไหนก็ตาม เคยสังเกตพิจารณาผลของธรรมที่
ได้ฟังบ้างไหมในวันหนึ่ง ๆ เพราะว่าต้องมีผล อย่างน้อยที่สุดผลก็คือยังมีความสนใจ
ใคร่ที่จะติดตามศึกษาฟังธรรมต่อ ๆ ไป ถึงแม้ว่ายังไม่สามารถจะพิสูจน์ธรรมที่ได้ยิน
ได้ฟัง หรือว่ายังไม่สามารถที่จะโน้มคล้อยไปตามธรรมที่ได้ยินได้ฟังได้บ่อย ๆ เนือง ๆ
เช่นคราวก่อนที่กล่าวถึงอาหารปัจจัย โดยได้กล่าวถึงความเป็นปฏิกูลของอาหาร ผ่าน
ไปแล้วหลายอาทิตย์ ไม่ทราบว่ามีผลอะไรเกิดขึ้นบ้างหรือเปล่า

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งท่านบอกว่า ท่านยังไม่ได้เห็นความเป็นปฏิกูลของอาหาร
แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ถ้าจะพิจารณาความเป็นปฏิกูลของอาหาร อาจจะไม่ตั้งต้น

พิจารณาความเป็นปฏิรูปในการแสวงหาก่อนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องตามลำดับว่าจะต้องพิจารณาความเป็นปฏิรูปในการแสวงหาโดยที่ในขณะนั้นไม่ใช่กำลังแสวงหา เมื่อไม่ใช่กำลังแสวงหา ก็ย่อมไม่เห็นความเป็นปฏิรูปในการแสวงหา แต่ว่าอาจจะพิจารณาเห็นผล คือ ความเป็นปฏิรูปของอาหารเก่าก่อน ได้ใหม่ ซึ่งทุกคนต้องยอมรับแน่นอนว่าปฏิรูป มีใครไม่เห็นว่าการที่อาหารเก่าปฏิรูปบ้าง ไม่มี ใช่ไหม

เพราะฉะนั้น เมื่อไม่ได้พิจารณาความเป็นปฏิรูปในการแสวงหา แต่สามารถจะพิจารณาความเป็นปฏิรูปของอาหารเก่าขณะไหนก็ได้ที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้นย่อมเชื่อว่าการละคลายการติดหรือความยินดี และถ้าพิจารณาถึงเหตุผลซึ่งสืบเนื่องมาจากอาหารเก่าที่ปฏิรูปที่กำลังปรากฏในขณะนี้ สืบเนื่องมาจากอะไร ก็ต้องสืบเนื่องมาจากการบริโภคอาหาร

ขณะที่บริโภคเข้าไปแล้ว แต่ว่ายังไม่ถึงอาหารเก่า ซึ่งบางท่านก็บอกว่ารับประทานอยู่ทุกวันไม่เห็นว่ามีความปฏิรูปอย่างไร ตามที่ได้กล่าวไว้ในอรรถกถา แต่ทุกท่านก็คงจะผ่านความผิดปกติของร่างกาย เช่น การอาเจียน ยังไม่ทันเป็นอาหารเก่าโดยสมบูรณ์เพียงแต่ล่องลำคองลงไปและกลับออกมา ที่จะเห็นความเป็นปฏิรูปในขณะนั้น ก็ย่อมพิจารณาเห็นได้อีกเหมือนกัน

ธรรมเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันจริง ๆ การที่จะคิดเรื่องอื่นก็เป็นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ว่าจะคิดเรื่องการเมือง เรื่องสงคราม เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องอะไรต่าง ๆ ก็ต้องแล้วแต่เหตุปัจจัย แต่ถ้าในวันหนึ่ง ๆ ได้ฟังธรรม และมีเหตุปัจจัยที่จะให้คิดถึงธรรมที่ได้ฟัง และพิจารณาติดตามไป จะทำให้เข้าใจประโยชน์ของการที่แม้พระอรรถกถาจารย์ก็ดี หรือพระผู้มีพระภาคองค์ก็ดี ไม่ได้ทรงทอดทิ้งในการที่จะกล่าวถึงธรรมประการหนึ่งประการใดเพื่อที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ให้เกิดการสละ การละ การคลายความยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะซึ่งเคยติด

เพราะฉะนั้น การที่จะพิจารณาสິงที่ได้ยินได้ฟัง ก็แล้วแต่โอกาส ถ้าพิจารณา มาก ๆ บ่อย ๆ เนื่อง ๆ ย่อมจะมีโอกาสที่จะได้เห็นว่าการที่ได้อรรถกถาไว้แล้วใน

พระไตรปิฎกและในอรรถกถานั้นเป็นความจริง ไม่ว่าในเรื่องความเป็นปฏิกุลของอาหารเก่า หรืออาหารที่ล่องลำคอเข้าไป

ในขณะที่กำลังบริโภคอาหารจริง ๆ พอจะเห็นความเป็นปฏิกุลของอะไรบ้างไหม อาหารจัดไว้อย่างดี สวย น่ารับประทาน ไม่ว่าจะเป็นของคาว ของหวาน จะมีความเป็นปฏิกุลอะไรบ้างในขณะที่กำลังบริโภคอาหารที่จัดไว้อย่างประณีต จะมีได้บ้างไหม มองไม่เห็นเลยหรือ วันนี้ลองดู อาหารสวย ๆ เพียงแต่ตักลงไปนิดเดียว ไม่สวยแล้ว ไม่ว่าจะเป็นปลาทั้งตัว หรือว่าอะไร ๆ ก็ตามที่ปรุงแต่งไว้อย่างดี เพียงแต่ช้อนตักออกเพื่อที่จะรับประทาน สภาพที่จัดไว้อย่างสวยงามนั้นก็เสียความสวยแล้ว และจะมองเห็นความเป็นปฏิกุลได้ ซึ่งบางท่านก็บอกว่า ถ้าอย่างนั้นคงจะบริโภคไม่อร่อย ถ้าให้พิจารณาดูความเป็นปฏิกุลของอาหารแม้ในขณะที่กำลังบริโภค

แต่ทั้งหมดนี้ ขณะที่อร่อยก็ติด ก็พอใจ ไม่ใช่ทุกคนจะหมดความพอใจ แต่เพียงให้เข้าใจถึงการที่จะละความยินดีลงบ้าง เป็นสิ่งที่สมควรใหม่ในสังสารวัฏฏ์ ก่อนที่จะสามารถดับสังสารวัฏฏ์ได้ เพราะว่าความยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะมากเหลือเกิน แม้ว่าธรรมที่ได้ยินได้ฟังจะเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียดประการใดก็ตาม แต่ว่าช่วงเวลาที่ยังธรรมในวันหนึ่งกับในเวลาอื่น ขอให้คิดว่า สภาพธรรมที่เป็นปัจจัยปรุงแต่ง จะปรุงแต่งความคิดนี้ให้เป็นเรื่องของกุศลมาก หรือเป็นเรื่องของอกุศลมาก

เพราะฉะนั้น สำหรับเรื่องของอาหารปฏิกุลสัญญา แม้ว่าจะเป็นเรื่องของสมถภาวนา คือ การอบรมให้จิตละคลายความยินดีในรส ในรูป ในสภาพธรรมที่ปรากฏ ก็ต้องทราบว่าเป็นประโยชน์เกื้อกูล เพราะฉะนั้น สำหรับสมถภาวนาในชีวิตประจำวัน และวิปัสสนาในชีวิตประจำวัน คือ การอบรมเจริญสติเพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นเรื่องที่ไม่ไปด้วยกัน ประกอบกัน คู่กัน ไม่ใช่แยกว่า นั่นเป็นเรื่องสมถะ นี่เป็นเรื่องสติปัฏฐาน ถ้าเข้าใจเรื่องของการอบรมเจริญสติปัฏฐานว่า คือ การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจตามปกติตามความเป็น

จริง แม้ขณะที่จิตโน้มไปพิจารณาสภาพธรรมใดโดยนัยที่จะเกิดความสงบขึ้น ขณะนั้นก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมขณะหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเพราะปัจจัยโดยอาศัยการฟังและการพิจารณา

เพราะฉะนั้น สำหรับในเรื่องของอาหารแปฏุกุลสัญญาก็มีหลายขณะพร้อมที่จะให้พิสูจน์ แม้ในเรื่องของอาหารเก่า และก่อนที่จะถึงอาหารเก่าเมื่อล่วงลำคอเข้าไป หรือว่าขณะที่กำลังบริโภค หรือว่าในขณะที่ปรุงอาหาร ท่านที่ปรุงอาหารจะเห็นความเป็นแปฏุกุลของทุกสิ่งทีเอดมาปรุงเป็นอาหาร เพราะต้องล้าง ต้องทำให้สะอาด แม้แต่ผักซึ่งดูสวยงามน่ารับประทาน น้าบริโภค ก็จะต้องมีดินติด ต้องมีการล้างให้สะอาด เพื่อที่จะหมดกลิ่นต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่แปฏุกุลคงไม่ต้องทำอย่างนั้น และก่อนนั้นอีก คือ ก่อนที่จะถึงขณะที่ปรุงอาหาร ในขณะที่แสวงหาอาหาร ท่านที่ไปตลาดคงจะผ่านความเป็นแปฏุกุลมากมาย โดยกลิ่น โดยสี กว่าจะได้อาหารมาประกอบเป็นอาหาร และสำหรับผู้ที่ทำการเพาะปลูกเพื่อที่จะให้เกิดอาหารเหล่านั้น เช่น ผัก หรือการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ก็ย่อมจะมีสภาพธรรมที่เป็นแปฏุกุลที่ปรากฏให้เห็นได้

ผู้ฟัง เรื่องแปฏุกุลของอาหาร ไม่ต้องผ่านเข้าไปในลำคอ หรือว่าไม่ต้องเป็นอาหารเก่า ก็ยังเห็นความเป็นแปฏุกุลได้ คือ ขนมน้ำยาในจานของเรา กำลังรับประทานอร่อย แต่ว่าอีกคนหนึ่งรับประทานไม่หมด มองดูแล้วน่าสะอิดสะเอียน นี่ยังไม่ต้องผ่านลำคอ

ส. จิตในขณะนั้นเป็นอย่างไร สำคัญที่จิต กุศลหรืออกุศล นี่คือการเห็นประโยชน์ของการที่จะรู้ถึงความเป็นแปฏุกุล คือ ให้ละคลายการติดหรือความยินดีพอใจ และในขณะเดียวกันต้องระวังที่จะไม่เป็นโทสมูลจิต คือ ความไม่พอใจ ความไม่แ่มชื่นในขณะนั้น แต่ถ้าสติระลึกู้ ไม่ว่าขณะนั้นจะเป็นเวทนาประเภทใด จะเป็นโสมนัสเวทนา หรือโทมนัสเวทนามก็ตามแต่ สติสามารถรู้สภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นปกติในชีวิตประจำวัน ไม่ขัดกับการที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของสมถภาวนา เพื่อให้เกิดการละคลายความติด

ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพราะในวันหนึ่ง ๆ ไม่มีใครสามารถให้สติปัฏฐานเกิดขึ้นได้บ่อย ๆ เนื่อง ๆ ตามที่ต้องการ แต่เพราะว่าเป็นผู้ที่ฟังพระธรรม พิจารณาพระธรรม เพราะฉะนั้น ย่อมได้รับประโยชน์จากพระธรรม แต่ต้องพิจารณาอีกว่า ได้รับประโยชน์จากพระธรรมเพียงพอหรือยัง มากหรือยัง หรือว่ายังน้อยมาก

ข้อที่จะพิสูจน์ได้ คือ ชีวิตประจำวัน ชีวิตกลางวันกับกลางคืนก็เป็นชีวิตที่ต่างกัน ชีวิตกลางวันส่วนใหญ่เป็นไปในเรื่องของการประกอบกิจการงาน ซึ่งทุกคนมีหน้าที่ของตน ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม แต่พอถึงกลางคืนก็เป็นชีวิตของการเริ่มพักผ่อน ไม่เครียด ไม่คร่ำเคร่งเหมือนอย่างตอนกลางวันที่จะต้องทำทุกอย่าง ซึ่งบางครั้งอาจจะต้องกระทำไปด้วยความรีบด่วน กุศลจิตเกิดบ้างไหม

เริ่มตั้งแต่กลางวัน ไปจนกระทั่งถึงตอนเย็น ถึงตอนกลางคืน หหมดเรื่องของการประกอบกิจการงานแล้ว ตอนดึกบางท่านอาจจะตื่นขึ้นมาบ้าง ซึ่งการที่จะรู้ว่าได้รับพระธรรมเพียงพอหรือยัง ก็คือ เมื่อตื่นแล้วคิดอะไร ไม่ต้องนึกถึงว่าใกล้ตายจะทำอย่างไร เพียงแต่ตอนดึกที่ตื่นขึ้นมาก็ยังบังคับบัญชาไม่ได้ สภาพธรรมต้องเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย เพราะฉะนั้น บางท่านซึ่งได้รับประโยชน์จากธรรม เป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาแล้ว ตื่นขึ้นมาระลึกถึงธรรมที่ได้ฟัง พิจารณาได้โดยเรื่องของปัจจัยต่าง ๆ หรือเรื่องของจิต หรือของเจตสิก เรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ สติปัฏฐานอาจจะเกิดระลึกถึงลักษณะของแข็ง หรือเสียง หรือคิดที่กำลังปรากฏในขณะนั้น นี่เป็นการพิสูจน์ผลของการฟังพระธรรมซึ่งเป็นอนัตตา ไม่ได้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเลย

เพราะฉะนั้น เมื่อหมดเรื่องของธุรกิจการงานแล้ว ในยามว่าง ในยามพักผ่อน กุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิด และในยามที่ตื่นขึ้นมาทันทีตอนดึก ท่านคิดถึงอะไร หรือว่าอาจจะเป็นในตอนเช้าซึ่งเป็นปกติ ทุกท่านก็ตื่น ทันทีที่ตื่นระลึกถึงอะไร ซึ่งนั่นจะเป็นการแสดงให้เห็นว่า ผลที่ได้รับจากการฟังพระธรรม พิจารณาพระธรรมมาน้อย เพียงพอประการใด หรือว่ายังจะต้องอาศัยการฟังอีกมาก การอบรมเจริญปัญญาอีกมาก และต่อ ๆ ไป ท่านผู้ฟังอาจจะสังเกตได้ว่า สติปัฏฐานที่จะระลึกถึงลักษณะของ

สภาพธรรมที่เป็นปกติจริง ๆ จะเกิดปรากฏในขณะไหนเป็นส่วนใหญ่ บางขณะอาจจะเกิดน้อย เช่น ในขณะที่ประกอบธุรกิจการงาน

ท่านที่โทรศัพท์วันหนึ่ง ๆ สติปัฏฐานเกิดบ้างหรือเปล่า ยัง ใช่มั้ย ยังก็เป็นเรื่องง่าย แต่ในเวลากลางคืน หรือตอนดึก ๆ สติปัฏฐานอาจจะเกิดมากกว่าเวลาอื่น แต่ชีวิตจริง ๆ หรือสังสารวัฏฏ์นั้น ไม่ใช่มีแต่เฉพาะตอนนั้นเท่านั้น แม้ตอนอื่นขณะอื่นก็เป็นสังสารวัฏฏ์ เป็นชีวิตจริง ๆ เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม ซึ่งสติจะต้องเพิ่มกำลังขึ้นจนกว่าจะสามารถระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจโดยไม่ยาก และเมื่อสติเกิดระลึกทางไหน ปัญญาก็สามารถรู้ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นตามปกติตามความเป็นจริงได้

เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องซึ่งท่านผู้ฟังจะได้รู้จักตัวเองตามความเป็นจริงว่า จะต้องฟังพระธรรม พิจารณาพระธรรม และอบรมเจริญสติปัฏฐานต่อไปอีกมากเพียงไร

ท่านเคยสังเกตไหมว่า การคิดนึกเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยจริง ๆ ถ้าสติเกิดจะรู้ทันทีว่าเพราะเหตุปัจจัย อย่างวันหนึ่ง ๆ อาจจะมีบางครั้งซึ่งต้องนับ จะเป็นนับเงิน นับทอง หรือจะนับจำนวนอะไรก็ตามแต่ ขณะนั้น วันนั้นอาจจะนับมากหรือว่าเพิ่งจะนับเสร็จ และถึงเวลาที่จะกราบพระ แทนที่จะกล่าวว่า นโม ตัสสะ ก็กลายเป็น ๑ - ๒ - ๓ เป็นไปได้ไหม นี่คือการชีวิตตามความเป็นจริงที่แสดงให้เห็น ถ้าสติระลึกก็รู้ได้ แทนที่จะเป็นเรื่องที่เราควรคิด เหตุปัจจัยก็ปรุงแต่งให้กลับไปคิดถึงสิ่งที่เพิ่งผ่านมา ปรุงแต่งให้เกิดความคิดนึกอย่างนั้นขึ้น

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง คือ ต้องรู้สภาพธรรมที่เกิดขึ้นและปรากฏตามปกติในชีวิตประจำวัน

สำหรับมโนสัญญาเจตนาหาร ได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง โดยนัยของอาหารปัจจัย แต่ถ้าโดยนัยของปฏิจazzสมุปปาท หมายความว่าถึงกุศลเจตนาและ

อกุศลเจตนาที่เกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิต เป็นสภาพที่นำมาซึ่งผล คือ การกระทำที่เป็นกุศลและเป็นอกุศลให้สำเร็จลงไป

จะเห็นได้ว่า การกระทำทุกอย่าง ทุกขณะจิต เกิดขึ้นเพราะการชวนชวายเป็นเจตนาไม่ใช่เพราะสภาพธรรมอื่นเลย เพราะสภาพของเจตนาเจตสิกเป็นสภาพที่ชวนชวายกระทำกิจการงานนั้น ๆ และให้สภาพธรรมที่เกิดร่วมด้วย คือ สัมปยุตตธรรมเกิดขึ้นกระทำกิจของตน ๆ เพราะฉะนั้น ในจิตดวงหนึ่งมีอาหารปัจจัยซึ่งเป็นนามธรรม ๓ อย่าง ได้แก่ ผัสสเจตสิกเป็นผัสสอาหาร เจตนาเจตสิกเป็นมโนสัญเจตนาอาหาร และจิตเป็นวิญญานอาหาร

ในจิตดวงเดียวซึ่งเป็นนามธรรมและเกิดดับอย่างรวดเร็วนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอาหารปัจจัยไว้ ๓ อย่าง เช่นเดียวกับในรูปกลุ่มหนึ่ง แม้ว่าจะเป็นรูปกลุ่มที่เล็กที่สุดก็ตาม ในรูปกลุ่มนั้นต้องมีอาหารรูป คือ โอชา รวมอยู่ด้วย ๑ รูป เพราะฉะนั้น ในจิตดวงหนึ่งซึ่งมีเจตสิกหลายดวง แต่ว่าที่เป็นอาหารปัจจัยนั้นมี ๓

๑๑๕๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๒๕

ข้ออุปมาที่แสดงโทษภัยของมโนสัญญาเจตนาหาร ข้อความใน **ปปัญจสูทนี**
อุปมาว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิง

ซึ่งมีข้อความอธิบายว่า

ส่วนในข้อเปรียบกับหลุมถ่านเพลิงมีเนื้อความว่า ภพ ๓ เปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิง อันหมายความว่า เป็นที่เราร้อนใหญ่ บุรุษ ๒ คนที่จับบุรุษคนหนึ่งข้างละ แขนดึงเข้าไปในหลุมถ่านเพลิงนั้น จันใด มโนสัญญาเจตนาที่จันนั้น โดยหมายความว่า จุดเข้าไปในภพทั้ง ๓ เพราะฉะนั้น ภิกษุใดเห็นมโนสัญญาเจตนาหารว่า เป็นเหมือนบุรุษที่จุดเข้าไปในหลุมถ่านเพลิงอย่างนั้น ภิกษุนั้นก็ครอบงำความยินดีในมโนสัญญาเจตนาหารนั้นได้ อันนี้เป็นการประกอบเนื้อความในข้อเปรียบกับหลุมถ่านเพลิง

การมาสู่โลกนี้ของท่านผู้ฟังทุกท่านนี้ มีใครจุดมาหรือเปล่า ไม่มี
ใครพามา

มโนสัญญาเจตนาหาร ซึ่งเป็นกรรม เป็นเจตนาเจตสิกซึ่งกระทำกิจให้สำเร็จลงไป เป็นกุศลกรรมทำให้เกิดในสุคติภูมิ แต่ทรงอุปมาว่า บุรุษ ๒ คนที่จับบุรุษคนหนึ่งข้างละแขน ดึงเข้าไปในหลุมถ่านเพลิง ไม่ได้พาไปที่ที่สบายไซ้ใหม่ หลุมถ่านเพลิงไม่ว่าจะเป็นภพไหนก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นกามภพ มนุษย์ สวรรค์ หรือว่านรก เปเรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน หรือว่ารูปพรหมก็ตาม อรูปพรหมก็ตาม พระผู้มีพระภาคเปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิง เพราะนำมาซึ่งความเราร้อน ความเกิดขึ้นและดับไป ซึ่งท่านผู้ฟังอาจจะไม่ได้พิจารณาเลยว่า การเกิดขึ้นมาแล้วจะมีความเราร้อน หรือว่าจะมีความทุกข์มากมายอย่างไร แต่ข้อความใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถาวิภังคปกรณ์** ได้แสดงเรื่องความทุกข์ของชาติ ชรา และมรณะว่า

อุปมาเหมือนกับคน ๓ คน ซึ่งเป็นข้าศึก คนหนึ่งก็บอกว่า ขอให้พาคนนี้เข้าไปป่าไป เรื่องการพานั้นเป็นเรื่องไม่ยากสำหรับเขา อีกคนหนึ่งก็บอกว่า เมื่อพาไปแล้วเขาจะโบยตีให้อ่อนกำลังลง เรื่องของการโบยตีให้อ่อนกำลังลงนั้นเป็นเรื่องไม่ยากสำหรับเขา และคนที่ ๓ บอกว่า ส่วนเขาเองจะตัดศีรษะเสีย ซึ่งเรื่องการตัดศีรษะของบุคคลนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ยากสำหรับเขา

เพราะฉะนั้น ในขณะที่จิตและปฏิสนธิจะเกิดต่อ ปฏิสนธิที่เกิดต่อก็เหมือนกับคนที่พาไปสู่ป่า หรือว่าพาไปเที่ยวยังสถานที่หนึ่งสถานที่ใด โดยในอรรถกถาอธิบายว่า เหมือนกับการพรรณนาว่า จะไปสู่สถานที่หนึ่งสถานที่ใด พร้อมทั้งจะพาบุคคลนั้นไปหลังจากที่จิตจัดดับแล้ว ปฏิสนธิก็มีกิจทำให้บุคคลนั้นเกิดขึ้นยังภพใหม่ เป็นสถานที่ใหม่ เหมือนกับที่ที่ยังไม่เคยไป

ท่านผู้ฟังที่ขอบไปเที่ยว ก็จะมีการเที่ยวหลังจากที่จิตจัดดับแล้ว จะไปสู่ภพไหน ภพไหน ไกลมากน้อยเท่าไร ไม่สามารถที่จะทราบได้ แต่ว่าปฏิสนธิจิต การเกิดนั่นเองเป็นผู้ที่พาไป

ส่วนชรา คือ ผู้ที่เป็นข้าศึกคนที่ ๒ ซึ่งคอยกระหน่ำโบยตีให้อ่อนล้าหมดแรงลงไปทุกที ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ยากเลยสำหรับชรา เพราะว่าเป็นกิจของชราอยู่แล้ว และสำหรับผู้ที่เป็นศัตรูหรือข้าศึกคนที่ ๓ ซึ่งจะทำหน้าที่ตัดศีรษะนั้น คือ ขณะที่จิตหรือมรณะ คือ ตาย

เป็นชีวิตที่เลี้ยงไม่ได้เลยในสังสารวัฏฏ์ แต่ถ้าไม่อาศัยการอุปมา ก็จะไม่เห็นภัยของมโนสังขารว่า เป็นสภาพที่ชวนชวายเป็นสภาพที่ประมวลมาซึ่งภพชาติ การเกิด เพราะว่าทราบได้ที่ยังไม่หมดกรรม กรรมนั่นเองย่อมเป็นผู้ที่พาไปสู่ภพต่าง ๆ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงอุปมาว่า เหมือนกับหลุมถ่านเพลิงซึ่งเป็นที่เร่าร้อนใหญ่

เจตนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง กระทำกิจของอาหารปัจจัย แต่ว่าโดยนัยของปฏิจักษมุขปาถ หมายความว่าเจตนาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิต

สำหรับวิญญานาหาร โดยนัยของปฏิจักษมุขปาถ ได้แก่ ปฏิสนธิจิต แต่ว่าโดยนัยอาหารปัจจัย ได้แก่ จิตทุกดวง

ซึ่งข้อความใน **ปปัญจสูทนี** อธิบายว่า

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม เปรียบวิญญูณานหารด้วยการถูกแทงด้วย
หอก ๓๐๐ เล่ม โดยนัยเป็นต้นว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ราชบุรุษทั้งหลายจับใจผู้เที่ยวทำโจรกรรม แม้ฉันทัดังนี้
เพื่อความสิ้นไปแห่งความยินดีในวิญญูณานหาร ในข้อนี้มีอรรถโยชนาโดยสังเขปด้วย
คำอธิบายดังต่อไปนี้

ส่วนในข้อเปรียบกับการถูกแทงด้วยหอก ๓๐๐ เล่ม มีเนื้อความว่า บุรุษนั้น
ย่อมทุกขร้อนด้วยหอก ๑๐๐ เล่ม อันใด ในเวลาเช้า สรีระของบุรุษนั้นก็มีรอย
ปากแผลถึงร้อยแห่ง รอยปากแผลนั้นไม่หยุดอยู่เพียงในระหว่าง ได้ทะลุออกไปถึงอีก
ข้างหนึ่ง หอก ๒๐๐ เล่มนอกจากนี้ก็แทงทะลุเหมือนกัน ร่างกายทั้งตัวของบุรุษนั้น
เป็นช่องน้อยช่องใหญ่ด้วยหอกอันไม่หยุดอยู่เพียงในที่ที่ถูกแทงอย่างนั้น ประมาณแห่ง
ทุกขอันเกิดแม้ในปากแผลเพียงแห่งเดียวแห่งบุรุษนั้นย่อมไม่มี ไม่ต้องพูดถึงปากแผล
แห่งหอกทั้ง ๓๐๐ เล่ม

ปฏิสนธิเป็นเหมือนเวลาถูกแทงด้วยหอก การเกิดแห่งขันธเป็นเหมือนการทำให้
เกิดปากแผล ความเกิดขึ้นแห่งทุกขต่าง ๆ อันมีวิภวกรรมเป็นมูลรากในขันธทั้งหลายที่
เกิดแล้ว เหมือนกับการเกิดแห่งทุกขเวทนาในปากแผลทั้งหลาย

แม้ว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงอย่างนี้ ก็ยากที่จะเห็นจริง ถ้าสติปัญฐาน
ไม่เกิด ไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพที่กำลังปรากฏว่า จะเหมือนกับบุรุษที่ทุกขร้อนด้วย
หอกที่แทง ๓๐๐ เล่ม ๑๐๐ เล่มในเวลาเช้า เวลากลางวัน และเวลาเย็น

และพระผู้มีพระภาคทรงอุปมาว่า ปฏิสนธิเหมือนเวลาถูกแทงด้วยหอก ทำให้
ปากแผลทั้งหลายเกิดขึ้น นำมาซึ่งทุกขมากมาย

คนที่เป็นแผลคงจะเข้าใจดีถึงความทุกขที่เกิดจากแผล แต่เวลาที่ไม่มีแผลก็
สามารถเห็นได้ว่า ทุกขที่เกิดจากปากแผลนั้นเป็นอย่างไร แต่ปากแผลนั้นไม่น้อยเลย
ลองคิดว่า ถูกแทงด้วยหอกถึง ๓๐๐ เล่ม และทะลุไปอีกข้างหนึ่งด้วย

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า มีแปลที่ไหนบ้างที่กำลังถูกแทง มองไม่เห็น ตา ๑ เป็นแปลที่ถูกแทง ผัสสะกระทบกับสิ่งที่กำลังปรากฏและดับไป เหมือนถูกแทงใหม่ ไม่เหมือน ยังไม่เหมือน เพราะยังไม่ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไป

ข้อความในอรรถกถาบางแห่ง ได้แสดงถึงความเป็นอายตนะของจักขุปสาทและรูปารมณ์ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดการเห็น ว่า ในขณะนี้กระทบอยู่เป็นประจำ มีการขวนขวาย คือ มีการลืมหืมตาตื่นขึ้น มีการเห็น โดยที่ไม่รู้เลยว่า ขณะนั้นอุปมาเหมือนกับถูกแทงด้วยหอก แต่กับขวนขวายหนักหนาในการเห็น ขณะนี้ท่านผู้ฟังโดยปริยัติทราบ ว่า วิถีจิตทางตาดับหมด วิถีจิตทางหูเกิดหลังจากที่ภวังค์เกิดดับหลายขณะ และทางตาก็ไม่ได้ชี้เกี่ยจที่จะเห็นอีก ไซ้ใหม่ ในขณะนี้ ช่างขยันที่จะสืบต่อภพชาติ หรือความเป็นอายตนะ หรือสภาพของสังสารวัฏฏ์ ในการที่เห็นแล้วเห็นอีก เห็นแล้วเห็นอีก อย่างนี้จะเหมือนกับการถูกแทงด้วยหอกที่ละเล่ม ๆ ในขณะที่มีการเห็นเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ๆ ใหม่ ถ้ารู้ตามความเป็นจริงว่า การเห็นในขณะนี้เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย คือ จักขุปสาทเกิดขึ้นและยังไม่ดับกระทบกับรูปารมณ์ที่เกิดขึ้นและยังไม่ดับ และปัญจทวาราวชชนจิตรำพึงถึงอารมณ์ที่กระทบที่จักขุปสาทดับไป เป็นปัจจัยให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็น

ไม่ได้ชี้เกี่ยจเลย ไซ้ใหม่ ขวนขวายที่จะถูกแทงอยู่ตลอดเวลา ทุกขณะที่เห็น ทุกขณะที่ได้ยิน ทุกขณะที่ได้กลิ่น ทุกขณะที่ลิ้มรส ทุกขณะที่กระทบสัมผัส ทุกขณะที่คิดนึก ถ้าสติปัญญาไม่เกิดจะไม่รู้ลักษณะสภาพธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ในขณะที่กำลังเห็น เพื่อละคลายการยึดถือว่าเราเห็น ว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นธาตุรู้ที่เกิดขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัย

ถ้าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นรูป คือ รูปารมณ์ เป็นสภาพที่ปรากฏ กระทบจักขุวิญญาณก็เกิดขึ้นเห็น ไม่มีใครยับยั้งได้ นี่คือการถูกแทงด้วยหอก ๑ เล่ม

เพราะฉะนั้น ๓๐๐ เล่มนี้ก็ยังไม่พอ ไซ้ใหม่ สำหรับตอนเช้า ตอนกลางวัน และตอนเย็น ถ้าเจริญสติปัญญาและรู้สภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

จริง ๆ จะเห็นว่า สภาพธรรมทั้งหลายไม่ยั่งยืน กรรมเป็นปัจจัยทำให้จักขุปสาทเกิดขึ้น ตั้งอยู่เพียงชั่ว ๑๗ ขณะของจิตและดับไป ปสาทรูปซึ่งมีอายุ ๑๗ ขณะจิตและดับ จะยั่งยืนเกินกว่านั้นไม่ได้ และกรรมนั่นเองเป็นปัจจัยทำให้จักขุปสาทรูปกลุ่มใหม่ เกิดขึ้น มีอายุ ๑๗ ขณะของจิตและดับ แม้รูปารมณซึ่งปรากฏก็มีอายุเพียง ๑๗ ขณะของจิตและดับ เพราะฉะนั้น ทั้งจักขุปสาทซึ่งกรรมเป็นปัจจัยทำให้เกิด และรูปารมณซึ่งมีอายุ ๑๗ ขณะ เมื่อพ้น ๑๗ ขณะแล้วก็ดับ หายไปเลย ไม่กลับมาอีก เป็นปัจจัยเพียงให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นชั่วขณะหนึ่งและดับไป และจิตก็เกิดสืบต่อตามเหตุตามปัจจัย ตราบใดที่อาหารปัจจัยยังไม่ดับ ก็เป็นสภาพธรรมที่นำมาซึ่งผล คือ นามธรรมและรูปธรรมในชีวิตประจำวัน

เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงให้เห็น สำหรับผู้ที่อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ชัดว่า พระธรรมที่ทรงแสดงไว้เป็นความจริง แต่ถ้าไม่เจริญสติปัฏฐาน ก็ยังไม่ทราบแม้แต่ว่าแพลนั้นอยู่ตรงไหน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นแพล เพราะฉะนั้นมาซึ่งทุกข์ ทุกข์ทั้งหลายถ้าไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้กระทบสัมผัส ไม่มีการคิดนึก จะมีได้อย่างไร

เวลาที่เป็นแพลนำความทุกข์ต่าง ๆ มาให้ ฉันทใด การเห็นขณะหนึ่งก็นำเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดความทุกข์มากมายได้ การได้ยินแต่ละครั้ง การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ก็โดยนัยเดียวกัน

ข้อความต่อไปใน **ปปัญจสูทนี** มีว่า

เมื่อภิกษุนั้นครอบงำความยินดีในอาหารเหล่านี้เรียบร้อยแล้ว ก็รอบรู้อาหารหมดทั้ง ๔ อย่าง

คือ ต้องทั้งในผัสสาหาร มโนสัญญาเจตนาหาร วิญญาณาหาร และ กพพิงการาหาร การที่เห็นภัยของอาหารและก็ละคลายความยินดีของอาหาร จะทำให้รอบรู้อาหารหมดทั้ง ๔ อย่าง

การพึงธรรมเพื่ออบรมเจริญปัญญาและพิสูจน์ความจริงว่า การรอบรู้อาหาร ต้องเป็นสิ่งซึ่งสามารถจะมีได้ ไม่ใช่เป็นธรรมที่เลื่อนลอย หรือว่าเป็นโมฆะ เพียงแต่ แสดงไว้ โดยไม่มีบุคคลอื่นที่สามารถจะรู้ตามได้

เมื่อรอบรู้อาหาร ๔ อย่างนั้นหมดแล้ว วัตถุประสงค์รอบรู้ทั้งสี่ก็เป็นอันรอบรู้

จริงไหม ถ้าวะลึกรู้สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จะสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมไหม ถ้าวะลึกได้ที่ยังไม่ แจ่มแจ้งในลักษณะของนามธรรมหรือในลักษณะของรูปธรรม ก็หมายความว่า ยังไม่ได้พิจารณาลักษณะของสภาพรู้ หรือธาตุรู้โดยตลอด โดยทั่วถึง

บางท่านอาจจะเริ่มระลึกรู้ลักษณะของอ่อนหรือแข็ง และอาจจะพิจารณาว่า ที่อ่อนหรือแข็งปรากฏเพราะขณะนั้นมีธาตุรู้ที่รู้อ่อนหรือแข็ง แต่ว่าทางตาก็มีนามธรรม ที่เป็นสภาพรู้ กำลังรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ เป็นอนัตตา ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ เป็นเพียงสิ่งที่ ปรากฏ เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณานามธรรมและรูปธรรมโดยทั่วทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ย่อมทำให้หมดหรือละคลายความสงสัยใน ลักษณะของนามธรรมที่ละเอียดที่ละน้อย จนกระทั่งแม้ความคิดนึกใด ๆ จะเกิดขึ้น ถ้าวะลึกก็รู้ได้ทันทีว่า เป็นสภาพนามธรรมชนิดหนึ่งซึ่งไม่ใช่เห็น ไม่ใช่ได้ยิน แต่เป็น สภาพที่กำลังคิด หรือรู้เรื่องราวในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น ลักษณะของนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นทางตา ก็รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ ทางหูก็รู้ คือ รู้เสียงที่กำลังปรากฏ ทางจมูกก็รู้ คือ รู้กลิ่นที่กำลังปรากฏ ทางลิ้นก็รู้ คือ รู้รสที่กำลังปรากฏ ทางกายก็รู้ คือ รู้อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหวที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ระลึกได้ทันทีแล้ว ใช่ไหม ในขณะนี้

นามธรรม เป็นสภาพรู้ ในขณะที่อ่อนหรือแข็งปรากฏเพราะสภาพรู้ ธาตุรู้ กำลังรู้ลักษณะที่อ่อนหรือแข็งในขณะนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาทั่วจริง ๆ ผู้นั้น ย่อมกล่าวได้ว่า รอบรู้อาหารปัจจัยทั้ง ๔ คือ รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจนั่นเอง

ข้อความต่อไปมีว่า

ข้อนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุรอบรู้อาหารที่เป็นคำ ๆ แล้ว ก็เป็นอันรอบรู้ราคะอันประกอบด้วยกามคุณ ๕ เมื่อรอบรู้ราคะอันประกอบด้วยกามคุณ ๕ แล้ว สังโยชน์ที่ทำให้เกาะเกี่ยวอยู่นั้นก็ไม่มี เมื่ออริยสาวกรอบรู้อาหารแล้ว ก็เป็นอันรอบรู้เวทนา ๓ เมื่อรอบรู้เวทนา ๓ แล้ว เรากล่าวว่า สิ่งที่เราควรทำให้ยิ่งขึ้นไปอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมไม่มีแก่อริยสาวก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อรอบรู้อาหาร คือ มโนสัญญาเจตนาหารแล้ว ก็เป็นอันรอบรู้ตัณหา ๓ เมื่อรอบรู้ตัณหา ๓ แล้ว เราก็ก้าวว่า ไม่มีอะไรที่จะทำให้ยิ่งขึ้นไปแก่อริยสาวก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อรอบรู้อาหาร คือ วิญญาณแล้ว ก็เป็นอันรอบรู้นามธรรมและรูปธรรม เมื่อรอบรู้นามธรรมและรูปธรรมแล้ว เราก็ก้าวว่า สิ่งที่เราควรทำให้ยิ่งขึ้นไปอย่างใดอย่างหนึ่งไม่มีแก่อริยสาวก

เป็นไปได้ไหม ถ้าระลึกถึงลักษณะของนามธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จะรอบรู้ราคะ หรือตัณหา หรือความยินดี ซึ่งปกติไม่รู้ แม้ว่ามีอยู่เป็นประจำ และในวันหนึ่ง ๆ โลกมูลจิตเกิดมากมาย ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ไม่รู้ ที่จะรู้ก็ต่อเมื่อสติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม จึงรู้ว่า ขณะใดเป็นสภาพของโลภะ ความยินดี ความต้องการ

๑๑๕๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๒๕

เวลาที่เห็นอาหาร สติระลึกได้ใหม่ กพพิงารอาหาร ที่จะรอบรู้อาหาร ที่จะรอบรู้โลภะ โลภะมี อย่าลืม เวลาที่เห็นอาหารโลภะมีแน่ ๆ แต่ที่ไม่รู้เพราะสติไม่ได้ระลึก แต่เวลาระลึก ลักษณะของสภาพธรรมใดปรากฏในขณะที่เห็นอาหาร ถ้าอาหารกำลังปรากฏและมีโลภะ มีความพอใจในอาหาร สติไม่ระลึกในขณะนั้นจะเห็นโลภะใหม่ ก็ไม่เห็น กำลังซื้อของ เห็นของที่ถูกต้องใจอยากจะซื้อ ขณะนั้นเป็นโลภะมูลจิต ถ้าสติไม่ระลึก รู้ลักษณะสภาพของโลภะในขณะที่กำลังเห็นสิ่งที่น่าพอใจ จะไปรู้โลภะในขณะไหน

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้โลภะได้ ก็ในขณะที่เห็น ในขณะได้ยิน ในขณะได้กลิ่น ในขณะลิ้มรส ในขณะรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือในขณะที่คิดนึกด้วยโลภะ เช่น ชีวิตประจำวัน ตื่นขึ้นมาคิดถึงอะไร จะรู้ลักษณะของโลภะได้ใหม่ในขณะนั้น เป็นโลภะหรือเปล่าสิ่งที่คิดเมื่อตื่น เป็นใหม่ ส่วนใหญ่ตื่นขึ้นมาเป็นกุศลจิต หรืออกุศลจิต

ถ้าใครคิดถึงธรรมที่ได้ยินได้ฟังทันทีที่ตื่น และต่อไปอีกระหว่างที่ยังไม่หลับ นั้นแสดงว่า มีปัจจัยปรุงแต่งให้กุศลเกิดมาก เพราะฉะนั้น ถ้าสติปฏิฐานเกิดจะรู้สภาพของจิตที่ผ่องใส ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะในขณะนั้น เพราะว่ากำลังพิจารณาลักษณะของสภาพธรรม แต่แม้ขณะนั้นก็ไม่ใช่อัตตณ ไม่ใช่อัตตวิสัย ไม่ใช่บุคคล

เพราะฉะนั้น ชีวิตประจำวันเป็นเครื่องตรวจสอบผลของธรรม ถ้าเป็นโลภะเกิดขึ้น สติระลึกรู้ลักษณะของโลภะ นั่นเป็นการถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วจะรู้ลักษณะของโลภะในขณะไหนถ้าไม่รู้ในขณะที่โลภะกำลังปรากฏ

อาหารอร่อย สติปฏิฐานเกิดได้ใหม่ ได้ รู้ลักษณะของโลภะ เพราะฉะนั้น ก็เป็นการรอบรู้โลภะนั้นเองว่า โลภะนี้เกิดขึ้นโดยอาศัยรสทางชีวหาทวาร โลภะนี้เกิดขึ้นโดยอาศัยการเห็นทางจักขุทวาร หรือโลภะนี้เกิดขึ้นโดยอาศัยโสททวาร ก็เป็น

ปกติในชีวิตประจำวันซึ่งต้องรอบรู้ ถ้าไม่รอบรู้สภาพธรรมอย่างนี้จะไม่เห็นว่า ความยินดีในอาหารปัจจัยยังมีอยู่ตราบใด ก็จะต้องมีอาหารปัจจัยอยู่ตราบนั่น

เพราะฉะนั้น เรื่องของการละไม่ใช่เป็นเรื่องการไม่บริโภค หรือว่าไม่รับประทาน อาหาร แต่เป็นเรื่องละความยินดีในอาหาร และไม่ใช่แต่เฉพาะกพพิงการอาหารเท่านั้น ต้องในอาหารทั้ง ๔ คือ ทั้งในผัสสาหาร มโนสังฺขเจตนาหาร และวิญญาณาหารด้วย

ถ. กพพิงการอาหารนำมาซึ่งรูป ผัสสาหารนำมาซึ่งเวทนา ๓ มโนสังฺขเจตนาหารนำมาซึ่งกพ ๓ วิญญาณาหาร องค์ธรรม คือ จิตทั้งหมด ในปัจจุสมุปบาทหมายถึงปฏิสนธิจิต ปฏิสนธิจิตนำอะไรมาบ้าง

ส. นามธรรมและรูปธรรม

ถ. ที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิต

ส. คือ เป็นปัจจัยให้เจตสิกเกิดร่วมด้วย และเป็นปัจจัยให้กัมมชรูปเกิด พร้อมกันกับปฏิสนธิจิต เพราะถ้าไม่มีปฏิสนธิจิต เจตสิกซึ่งเป็นวิบากก็เกิดไม่ได้ กัมมชรูปก็เกิดไม่ได้ ในขณะที่แรกที่เกิดกัมมชรูปเกิดต้องอาศัยปฏิสนธิจิต แต่หลังจากนั้นไม่ต้องอาศัยปฏิสนธิจิต เพราะว่าเป็นรูปซึ่งมีกรรมเป็นสมุฏฐาน แต่แม้ว่าจะมีกรรมเป็นสมุฏฐาน ในขณะแรกที่เกิดก็ต้องเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต โดยสหชาติปัจจัย และปฏิสนธิจิตก็เป็นอาหารปัจจัยแก่เจตสิกที่เกิดร่วมด้วย และปฏิสนธิกัมมชรูปด้วย

ถ. วิญญาณาหารที่ไม่ใช่ปฏิสนธิจิต อย่างทางตา เมื่อจักขุวิญญาณเกิดขึ้นนำอะไรมา

ส. เจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดร่วมกัน

ซึ่งข้อความใน **ปปัญจสูทนี** มีว่า

เมื่อว่าโดยความไม่แปลกกัน สิ่งทั้งปวงนั้นก็ควรทราบว่าเป็นอาหาร

ถ้าโดยความแปลกกัน คือ โดยนัยของปัจจุสมุปบาท คือ มโนสังฺขเจตนาหาร นำมาซึ่งปฏิสนธิหรือวิญญาณาหาร แต่ว่า เมื่อว่าโดยความไม่แปลกกัน สิ่งทั้งปวงนั้นก็ควรทราบว่าเป็นอาหาร

สิ่งทั้งปวงนั้น หมายความว่า ผัสสเจตสิก เจตนาเจตสิก และจิตทุกดวง

เพราะนำมาซึ่งสิ่งที่ประกอบกัน และซึ่งความตั้งขึ้นแห่งสิ่งนั้น ๆ ในอาหาร ๔ เหล่านั้น อาหารที่เป็นคำ ๆ เมื่อคำฐก็ให้สำเร็จอาหารกิจ ผัสสะเมื่อถูกต้องก็ให้สำเร็จอาหารกิจ มโนสัญญาเจตนาเมื่อประมวลมาก็ให้สำเร็จอาหารกิจ วิญญาณเมื่อรู้ก็ให้สำเร็จอาหารกิจ

คือ โดยความไม่แปลกกันแล้ว หมายความว่า ผัสสเจตสิกทุกขณะที่เกิดขึ้นกระทำกิจ คือ ให้สำเร็จอาหารกิจ ไม่ว่าจะเป็นผัสสะที่เกิดกับปฏิสนธิจิต หรือที่เกิดกับจักขุวิญญาณ โสทวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน โลภมูลจิต หรือผัสสเจตสิกที่เกิดกับจิตใด ๆ ก็ตาม ย่อมให้สำเร็จอาหารกิจ เพราะนำมาซึ่งผล คือ เวทนาและสัมปยุตตธรรมที่เกิดร่วมด้วย คือ ถ้าผัสสะไม่กระทบเวทนานั้น ๆ ก็เกิดไม่ได้ หรือว่าจิตนั้นก็เกิดไม่ได้ เพราะเป็นสหชาติปัจจัย โดยที่ผัสสะเป็นอาหารปัจจัยแก่เจตสิกอื่นและแก่จิตซึ่งเกิดร่วมกันในขณะนั้น

สำหรับจิต คือ วิญญาณาหาร ก็โดยนัยเดียวกัน ถ้าโดยความแปลกกันโดยนัยของปฏิจจสมุปบาท ได้แก่ ปฏิสนธิจิตนำมาซึ่งจิตทั้งหลาย เหมือนกับแผลซึ่งถูกแทงนำมาซึ่งทุกข์ อุปมาอีกนัยหนึ่งว่า

ปฏิสนธิวิญญาณเหมือนกับใจที่ทำโจรกรรม นามรูปอันเกิดเพราะวิญญาณเป็นปัจจัยเปรียบเหมือนปากแผลอันเกิดด้วยการถูกแทงด้วยหอก ความเกิดแห่งทุกข์ต่าง ๆ ด้วยอำนาจกรรมกรรม ๓๒ (คือ เครื่องลงโทษ ๓๒ ได้แก่ อากาโร ๓๒ ในร่างกาย) และโรค ๙๘ ประการ เป็นต้น แห่งวิญญาณอันมีเพราะนามรูปเป็นปัจจัย ควรเห็นเป็นเหมือนความเกิดขึ้นแห่งทุกข์อย่างร้ายแรงของบุรุษนั้น ด้วยมีปากแผลเป็นปัจจัย

ทุกข์ทั้งหลายที่ท่านผู้ฟังได้รับในชาตินี้ มีขึ้นได้เพราะมีปฏิสนธิจิต ถ้าหมดปฏิสนธิจิตดังเช่นพระอรหันต์ทั้งหลาย ทุกข์ทั้งหลายในชาตินี้ที่ท่านผู้ฟังได้รับย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

เพราะฉะนั้น โดยนัยของปฏิจจสมุปบาท ปฏิสนธิจิตเป็นวิญญาณารมณ์มา ซึ่งทุกข์เหมือนกับใจซึ่งกระทำโจรกรรมและถูกหอกแทง นามรูปซึ่งเกิดพร้อมกันใน ขณะนั้นก็เป็ผลซึ่งถูกแทง ย่อมนำมาซึ่งทุกข์ทั้งหลาย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

แต่ถ้าโดยความไม่แปลก คือ ไม่ใช่ของปฏิจจสมุปบาท วิญญาณเมื่อรู้ก็ให้ สำเร็จอาหารกิจ นั่นคือนำมาซึ่งนามธรรม ได้แก่ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยและจิตตรูปซึ่ง เกิดพร้อมกับจิตในขณะนั้น

และสำหรับมโนสัญเจตนาหาร คือ เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับจิตทุกดวง ไม่ใช่แต่ เฉพาะกุศลจิตหรืออกุศลจิต เมื่อเจตนาเจตสิกเกิดขึ้นก็สำเร็จอาหารกิจ เพราะ ประมวลมาซึ่งการกระทำในขณะนั้น เพราะว่าเจตนาเป็นผู้ชวนชวายเป็นสภาพธรรม ที่ชวนชวายเป็นสภาพธรรมที่กระทำ ที่เรียกว่า กรรม กรรม คือ การกระทำ ได้แก่ สภาพที่ชวนชวายที่จะกระทำ คือ เจตนาเจตสิกนั่นเอง

ถ. ธรรมชาติซึ่งปรากฏขึ้นทั้งหมด ต้องมีอาหารปัจจัยประกอบทุกครั้งหรือ

ส. นามธรรมเกิดขึ้นจะต้องมีผัสสเจตสิกเกิดร่วมด้วยเป็นผัสสาหาร มีเจตนาเจตสิกเกิดขึ้นเป็นมโนสัญเจตนาหาร และจิตเป็นวิญญาณารมณ์ ในจิต ๑ ขณะซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็วประกอบด้วยอาหารปัจจัยทั้ง ๓

ถ. ที่ว่า วิญญาณารมณ์เป็นอาหารของจิต

ส. มิได้ จิตเกิดขึ้นนำมาซึ่งผล เพราะว่าจิตเป็นวิญญาณารมณ์ อะไรเป็น ผลซึ่งจิตนำมา ก็คือ เจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วยและจิตตรูป

เวลาที่จิตเกิดขึ้น มีรูปเกิดขึ้นด้วย เวลาโลภมูลจิตเกิดขึ้นก็มีรูปซึ่งเกิดเพราะ โลภมูลจิต เวลาโทสะมูลจิตเกิดขึ้นก็มีรูปซึ่งเกิดเพราะโทสะมูลจิต เพราะฉะนั้น จิต นั้นเองเป็นอาหารปัจจัยนำมาซึ่งเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยและจิตตรูป ไม่มีใครมีอำนาจ บังคับบัญชาหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อสภาพของธรรมซึ่งเป็นอาหาร ปัจจัยมี ย่อมนำมาซึ่งผล และผลนั้นคืออะไร ถ้าเป็นผัสสาหาร ผัสสเจตสิกก็นำมาซึ่ง เวทนาและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดร่วมกัน

ถ. โทสะมูลจิตที่จะเกิดขึ้น ก็เพราะอาหาร ๓ อย่างที่วานี้ทั้งหมดหรือ

ส. เมื่อเกิดขึ้นแล้ว จิตเป็นอาหาร ผัสสะซึ่งเกิดกับจิตนั้นเป็นอาหาร เจตนาซึ่งเกิดกับจิตนั้นเป็นอาหาร เป็นอาหารนำมาซึ่งอะไร ต้องมีผล เวลาที่ศึกษาเรื่องปัจจัยต้องรู้ว่า ต้องมีผล หรือว่านำมาซึ่งผลของปัจจัยนั้น ๆ เพราะฉะนั้น จึงมีสภาพธรรม ๒ อย่าง คือ ปัจจัย เป็นสภาพธรรมที่ก่อให้เกิดปัจจัยปันธรรมซึ่งเป็นผล เพราะฉะนั้น ต้องทราบว่า นี่เป็นปัจจัย นั่นเป็นปัจจัยปัน

ถ. ปัจจัยปัน ในที่นี้หมายถึงอะไร

ส. ผลของปัจจัย ผลที่เกิดเพราะปัจจัยนั้น

ถ. ปัจจัยปัน ทำให้เกิดจิตหรือ

ส. อาหารปัจจัย ที่เป็นนามอาหารมี ๓ ไข้ใหม่

ถ. ไข้

ส. ผัสสะเจตสิกเป็นปัจจัย อะไรเป็นปัจจัยปัน

ถ. จิต

ส. และเจตสิกอื่น ๆ เช่น เวทนาเจตสิก และเวลาที่มโนสัญญาเจตนาหารเป็นปัจจัย อะไรเป็นปัจจัยปัน

ถ. ก็จิตและเจตสิกอื่น ๆ

ส. และเวลาที่จิตเป็นวิญญานาหาร อะไรเป็นปัจจัยปัน

ถ. จิตและเจตสิกอื่น ๆ

ส. ไม่ใช่จิต ต้องเจตสิกอื่น ๆ และจิตตชรูป

ถ. เข้าใจแล้ว ผมขอเรียนถามเรื่องอารมณ์ ๖ ที่เป็นธัมมารมณ อองค์ธรรม คืออะไร

ส. ธัมมารมณ คือ อารมณ์ที่รู้ได้ทางใจทางเดียว ไม่สามารถจะรู้ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายได้ เพราะฉะนั้น จิตปรมาตมเป็นธัมมารมณ เพราะไม่มีใครสามารถเห็นจิตทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เจตสิก ก็เป็นธัมมารมณ เพราะว่ารู้ได้เฉพาะทางใจ ทวารอื่นไม่สามารถจะรู้ลักษณะของ

เจตสิกได้ และรูปที่เป็นสุขุมรูป และปสาทรูป ก็ไม่สามารถรู้ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย เพราะฉะนั้น สภาพธรรมใด ๆ ซึ่งรู้ได้โดยทางใจเท่านั้น เป็นอัมมารมณ

- ถ. อัมมารมณก็มีได้ทั้งรูป ทั้งนาม
- ส. รวมทั้งนิพพานและบัญญัติด้วย เพราะว่าไม่สามารถรู้ได้ทางทวารทั้ง ๕
- ถ. ที่ผมเคยพิจารณา ก็พิจารณาว่า น่าจะเป็นสัญญาเจตสิกเท่านั้น
- ส. เจตสิกก็เป็นอัมมารมณ เพราะว่ารู้ได้ทางใจเท่านั้น
- ถ. ขณะที่คิดนึก คิดนึกถึงคำพูด บุคคล เรื่องราว เป็นอัมมารมณหรือเปล่า

- ส. เป็น เพราะว่าไม่ใช่รู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย
- ถ. เมื่อเห็นรูปปรากฏ การระลึกถึงส่วนของรูปเป็นอัมมารมณหรือเปล่า
- ส. ถ้าไม่ใช่ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย รู้ได้เฉพาะทางใจ ต้องเป็นอัมมารมณเท่านั้น

นี่เป็นการที่จะรู้ว่า สภาพธรรมแยกกัน ในขณะที่เห็นกับในขณะที่รู้ความหมาย ซึ่งโดยทวารแล้ว ขณะที่เห็นเป็นทางจักขุทวารเท่านั้น ขณะที่รู้ความหมายเป็นทางมโนทวารเท่านั้น แต่เพราะว่าเกิดดับสืบต่อกันเร็วมากจึงทำให้ดูเหมือนกับว่ารู้ความหมายของสิ่งที่เห็นทันทีที่เห็น แต่ความจริงแล้วแยกห่างจากกันมาก

อาหารปัจจัยขอทบทวนว่า มี ๔ อย่าง คือ เป็นรูปอาหาร ๑ เป็นนามอาหาร ๓ สำหรับนามอาหารปัจจัย ได้แก่ ผัสสเจตสิกที่เกิดกับจิต ๘๙ ดวง เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิต ๘๙ ดวง และจิตทุกดวง เป็นอาหารปัจจัย

สำหรับปัจจัยุปัน ถ้าผัสสเจตสิกเป็นผัสสาหาร ปัจจัยุปัน ได้แก่ เวทนาเจตสิกและสัมปยุตตธรรม คือ จิตทุกดวงและเจตสิกอื่นๆ ที่เกิดร่วมด้วย และจิตตชรูป และในขณะที่ปฏิสนธิ ปฏิสนธิกัมมชรูปก็เป็นปัจจัยุปันด้วย เพราะถ้าผัสสเจตสิกไม่เกิดกับปฏิสนธิจิต ปฏิสนธิจิตไม่เกิด ปฏิสนธิกัมมชรูปก็เกิดไม่ได้

สำหรับมโนสัญญาเจตนาหาร ซึ่งได้แก่ เจตนาเจตสิกในจิตทุกดวงเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น ปัจจัยุปัน ได้แก่ สัมปยุตตธรรม คือ จิตทุกดวงและเจตสิกอื่นๆ ซึ่ง

เกิดร่วมด้วย และจิตตชรูป และในขณะปฏิสนธิ เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับปฏิสนธิจิตก็เป็นปัจจัยนำมาซึ่งปฏิสนธิกัมมชรูปด้วย

วิญญานาหาร ก็โดยนัยเดียวกัน คือ เมื่อวิญญาน คือ จิต ๘๙ ทุกดวงเป็นปัจจัย ปัจจุปปันก็คือเจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วย และจิตตชรูป และในขณะปฏิสนธิปฏิสนธิกัมมชรูปก็เป็นปัจจุปปันด้วย

แต่หลังจากปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว จิตดวงต่อไปเป็นวิญญานาหารนำมาซึ่งเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยและจิตตชรูปเท่านั้น ส่วนกัมมชรูปก็เกิดไปทุกขณะของจิต ทั้งในอุปาทขณะ จิตินะ และภังคขณะ ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน เฉพาะในขณะปฏิสนธิเท่านั้นที่ปฏิสนธิกัมมชรูปต้องอาศัยปฏิสนธิจิตเป็นปัจจัย

ถ. กพพิการาหารที่เป็นรูป องค์ธรรมหมายถึงโอชารูป

ส. หมายถึงโอชารูป ซึ่งรวมอยู่ในกลุ่มของรูปที่มีรูปอย่างน้อยที่สุด ๘ รูป โอชานั้นเป็นปัจจัยให้เกิดกลุ่มของรูปต่อไป ซึ่งเรียกว่า อาหารรูป

ถ. สำหรับรสะ อยู่ในกลุ่ม ๘ รูปนี้ด้วยหรือ

ส. แต่ไม่ใช่โอชา คนละรูป ในกลาปหรือกลุ่มที่เล็กที่สุดของรูป มีรูปรวมอยู่ ๘ รูป คือ ธาตุดิน ๑ ธาตุน้ำ ๑ ธาตุไฟ ๑ ธาตุลม ๑ เป็นมหาภูตรูป ๔ และมีอุปาทายรูปซึ่งเกิดกับมหาภูตรูปอีก ๔ คือ สี สภาพที่ปรากฏทางตา ๑ กลิ่น ๑ รส ๑ โอชา ๑ เพราะฉะนั้น โอชาไม่ใช่รสะ

๑๑๕๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๘ สิงหาคม - วันอาทิตย์ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๕

ถ. ในขณะที่เราบริโภคอาหารเป็นคำ ๆ พออาหารตกถึงลิ้นก็รู้ว่า รสเค็ม รสเปรี้ยว รสหวาน กพพิหารอาหารนี้จะนำมาซึ่งรูป คือ รส อย่างนี้ได้ไหม

ส. เวลาที่บริโภคแล้วอร่อย ที่อร่อย คือ รส ไม่ใช่โอชา โอชาไม่ใช่รส แต่โอชาเป็นรูปซึ่งรวมอยู่ในกลุ่มของรูป ๔ รูปนั้น นำมาซึ่งผล คือ จะทำให้เกิดรูป กลุ่มต่อไป เป็นอาหารรูป แต่รสไม่ได้ทำกิจเดียวกับโอชา รสเป็นแต่เพียงอารมณ์

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังบริโภคอาหารจะควรพิจารณาว่า อะไรเป็นอาหาร ในขณะนั้น ชิวหาวิญญานเกิด ถูกไหม ในขณะที่บริโภคอาหาร คือ จิตที่ลิ้มรส โดยผัสสะเจตสิกเป็นผัสสาหารทำให้เกิดผล ปัจจุบัน คือ ชิวหาวิญญาน และถ้าอาหาร อร่อย เกิดความพอใจขึ้น โลภมูลจิตเกิดขึ้น โลภมูลจิตนั้นเกิดขึ้นเพราะผัสสะกระทบ กับรสทางชีวหาทวาร จึงทำให้โลภมูลจิตเกิดในชีวหาทวารวิถี พอใจในรสที่ปรากฏ แต่ไม่ได้ลิ้มโอชา

ถ. ในแง่ปฏิบัติ โอชายังเป็นอารมณ์ในมหาสติปัฏฐาน

ส. โอชาไม่ใช่รส โอชาเป็นสภาพธรรมที่ทำให้รูปร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ แต่ รสทำให้ชีวหาวิญญานเกิดขึ้นลิ้มรสต่าง ๆ

ถ. ในแง่ปฏิบัติ โอชาก็ไม่ใช่อารมณ์ของอายตนะ ไม่ใช่อารมณ์ทาง ชิวหาทวาร

ส. เวลาที่บริโภคอาหารครั้งหนึ่ง ๆ มีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม รวมอยู่ด้วย เพราะถ้าไม่มีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม โอชาก็มีได้ไหม

ถ. มีไม่ได้

ส. มีไม่ได้ เพราะฉะนั้น ในอาหารแต่ละคำ แต่ละชนิด มีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม และรส และโอชา ถูกไหม เพราะฉะนั้น แล้วแต่ที่ท่านผู้ใดพอใจ ตัดใจในรส ชนิดใด ก็แสวงหาธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่ประกอบด้วยรสชนิดนั้น ซึ่งรวมโอชายุ่งด้วย

ในรูปทุกกลุ่มมีโอชายุ่งแล้ว แต่ที่ท่านผู้ฟังแสวงหาในขณะบริโภคนั้น ไม่ได้ แสวงหาโอชาเท่ากับการแสวงหารส เพราะว่าโอชามีอยู่ในทุกกลุ่มของรูป แต่กลุ่มของ รูปบางกลุ่มจะมีรสนั้น บางกลุ่มจะมีรสนี้ ส่วนผสมที่ต่างกันโดยละเอียดที่สุดของ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ทำให้เกิดรสประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่พอใจแสวงหายินดีของ บุคคลต่าง ๆ โดยที่รู้ที่อยู่เมื่อบริโภคแล้ว โอชาในอาหารนั้นเองจะทำให้รูปร่างกาย สืบต่อเจริญต่อไปได้เรื่อย ๆ เช่น รูปในขณะนี้ วันนี้ เกิดขึ้นเพราะโอชาที่ท่านผู้ฟัง บริโภคอาหาร รูปเก่าดับไปนานแล้ว และรูปนั้นก็เกิดขึ้นเพราะอาหารที่บริโภคใน วันก่อน ๆ ด้วย เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ไม่เห็นกิจของอาหารรูปใช้ใหม่ว่า เมื่อบริโภค อาหาร คือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม และรสเข้าไปแล้ว ในกลุ่มนั้นมีโอชาซึ่งทำให้รูปร่าง กายเกิดขึ้น กลุ่มที่เรียกว่าอาหารขรุขระ เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะอาหาร ซึ่งขาดไม่ได้เลย จะมีแต่กัมมขรุขระ คือ รูปซึ่งเกิดเพราะกรรม เท่านั้นไม่พอ

ถ. ใน ๘ รูป คือ ปฐวี เตโช วาโย ๓ รูป เป็นอารมณ์ของกายทวาร วัณโณ สี เป็นอารมณ์ของจักขุทวาร คันโธ กลิ่น เป็นอารมณ์ของฆานทวาร รส คือ รส เป็นอารมณ์ของชีวนทวาร ส่วนโอชา ต้องเป็นธัมมารมณ

ส. ถูกต้อง รูปใด ๆ ก็ตาม ซึ่งรู้ไม่ได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย รูปนั้นเป็นธัมมารมณ รู้ได้ทางมโนทวาร

ถ. โอชารูปทุกรูปนำมาซึ่งผล ใช้ใหม่

ส. นำมาซึ่งผล คือ อาหารขรุขระ

ถ. ไต้อะ แก้วก็ ก็มีโอชารูป

ส. มีแน่นอน

ถ. ก็ต้องมีอาหารขรุขระด้วย

ส. หมายความว่าเฉพาะสัตว์ที่มีชีวิต ต้องมีการบริโภค แก้อัตถุนั้นมีกลุ่มของรูปซึ่งประกอบด้วยโอหารูปเป็นที่ ๘ แต่จะนำมาซึ่งผลต่อเมื่อสัตว์บริโภครูปนั้นเข้าไปจึงจะเป็นกพพิการอาหาร ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงไม่ใช่คำว่า อาหาร แต่ใช้คำว่า กพพิการอาหาร สำหรับสัตว์ที่บริโภคอาหารนั้น

ถ. ผลของโอหารูปจะต้องเกิดพร้อมกับโอหารูปใหม่

ส. ไม่ ต่อเมื่อโอหารูปนั้นเข้าไปตั้งมั่นคงในร่างกายแล้ว

ถ. แต่อาหารรูปไม่เกิดพร้อมกับโอชาที่เป็นปัจจัย โอชาต้องเข้าไปตั้งมั่นในร่างกายก่อน

ส. ความจริงที่เข้าไปตั้งมั่นในร่างกายนี้ ก็แล้วแต่กาละว่าจะเร็วหรือจะช้า เพราะถ้าแสดงโดยปัจจัยแล้ว โอหารูปต้องเป็นปัจจัยในขณะที่ยังตั้งอยู่ คือ ยังไม่ดับหมดไป ถ้าดับหมดไปแล้วเป็นปัจจัยไม่ได้

ถ. ตอนนี้ก็มีอาหารรูปอยู่ใช่ไหม ที่ร่างกาย

ส. แต่ยังไม่พอ เดียวจะต้องเพิ่มเติมอีกหรือเปล่า ก็แล้วแต่โอกาส

ถ. สำหรับนามอาหาร ปัจจัยปันต้องเกิดพร้อมกับปัจจัยใช้ไหม

ส. สำหรับรูปทุกรูปที่จะเป็นปัจจัยได้ต้องเป็นในขณะที่กำลังตั้งอยู่ ยังไม่ดับหมดสิ้นไป แต่การเกิดสืบต่อของรูปมีใช้ไหม เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่ว่าการตั้งมั่นคงที่จะให้เป็นอาหารรูปเกิดในขณะใด ก็เป็นปัจจัยในขณะนั้น

ในเรื่องของอาหารปัจจัย คงจะไม่ยาก เพราะว่ามีเพียง ๔ เท่านั้น

สำหรับรูปอาหาร ก็ได้แก่ อาหารที่บริโภคเป็นคำ ๆ มีให้พิสูจน์ได้ทุกวันว่า รูปนี้มี เป็นสิ่งซึ่งจำเป็น เป็นปัจจัยสำหรับร่างกาย

และสำหรับนามอาหาร แม้ว่าจะมีเจตสิกและจิตเกิดพร้อมกันในขณะเดียวกัน สันที่สุดและก็ดับไป แต่แม้กระนั้นพระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงว่า ในขณะจิตหนึ่ง ๆ สภาพธรรมใดบ้างที่เป็นนามอาหารปัจจัย ซึ่งโดยเหตุผลที่ทรงแสดงไว้ก็ทำให้เห็นได้ว่า ผัสสเจตสิกเป็นผัสสอาหาร เจตนาเจตสิกเป็นมโนสัญญาเจตนาอาหาร และจิตเป็นวิญญาณอาหาร

ถ. รูปอาหาร คือ อาหารที่บริโภคเป็นคำ ๆ ใช้น้ำ สำหรับอาหารที่เป็นน้ำ เช่น นม เป็นรูปอาหารหรือเปล่า

ส. อาหารที่เป็นน้ำ บริโภคเป็นคำ ๆ ด้วยหรือเปล่า

ถ. ไม่ต้องเป็นคำ ปล่อยให้ไหลลงไปได้

ส. เป็นคำก็ได้ ตักเข้าปากทีละคำก็ได้

ถ. เป็นรูปอาหารหรือเปล่า

ส. เป็น อะไรก็ตามที่บริโภคเข้าไปในปากเป็นกพฬิงการหารทั้งนั้น เดียวท่านผู้ฟังจะสงสัยว่า จะกินลมได้ไหม ทำให้เกิดรูปอะไร นำมาซึ่งอะไร เป็นอาหารปัจจัยไหม ซึ่งความจริงแล้ว แม้ว่าจะแตกย่อยรูปลงไปละเอียดสักเท่าไรโดยที่ไม่สามารถที่จะมองเห็นได้ ก็ยังเป็นกลุ่มซึ่งประกอบด้วยรูป ๘ รูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา เพราะฉะนั้น ก็ยังมีโอชาอยู่ เพียงแต่ว่าจะมีปริมาณเพียงพอที่จะให้ร่างกายนี้ดำรงสืบต่อไปได้หรือเปล่า ถ้าเป็นอาหารซึ่งมีโอชามาก แม้ว่าเพียงเล็กน้อย ก็สามารถที่จะให้ร่างกายดำรงสืบต่อไปได้มากกว่าอาหารปริมาณมากแต่มีโอชาน้อย หรือว่าโอชาไม่ประณีต

ปัจจัยต่อไป **ปัจจัยที่ ๑๖ อินทริยปัจจัย** ซึ่งภาษาไทยใช้คำว่า อินทริย หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่เป็นใหญ่ เพราะฉะนั้น อินทริยปัจจัย ก็คือสภาพธรรมที่เป็นปัจจัยโดยเป็นใหญ่เฉพาะในกิจหน้าที่ของตนเท่านั้น ไม่ใช่เป็นใหญ่เหมือนอย่างอริยปัจจัย

การศึกษาเรื่องของปัจจัยทุกปัจจัย และธรรมทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ก็เพื่อที่จะให้รู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง ซึ่งสามารถจะพิสูจน์ได้ว่า พระธรรมที่ทรงแสดงเป็นความจริงอย่างนั้นหรือไม่ แม้อินทริยปัจจัยก็ไม่พ้นจากชีวิตประจำวัน หรือสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ในขณะนี้เอง อาหารปัจจัยก็โดยนัยเดียวกัน คือ เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ฉันทะ อินทริยปัจจัยก็ต้องเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏ ซึ่งเป็นนามธรรมและรูปธรรมนั่นเอง

สภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏ ที่จะพ้นจากลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมนั้น ไม่มี การที่จะรู้ว่าเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมถูกต้องใหม่ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็ต่อเมื่อมีสภาพธรรมในขณะนี้ปรากฏ และสติไม่ลืมที่จะระลึกเพื่อจะรู้ว่า สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เป็นลักษณะของนามธรรม หรือว่าเป็นลักษณะของ รูปธรรม จึงไม่ใช่เรา และไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น การพิสูจน์ธรรม สามารถกระทำได้ ศึกษาได้ทุกขณะ เพราะไม่มี ลักษณะหนึ่งขณะใดที่สภาพธรรมจะหยุดเกิด เพราะว่ามีปัจจัยที่จะให้สภาพธรรม เกิดขึ้นปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และพระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมทั้งปวง ได้ทรงแสดงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละ อย่างว่า สภาพธรรมใดเป็นอินทรีย์ะ คือ เป็นอินทรีย์ เป็นใหญ่ เป็นปัจจัยแก่ สภาพธรรมอื่น ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงโดยละเอียด ท่านผู้ฟังก็คิดว่ามีเราอยู่ ตลอดเวลา ซึ่งเป็นรูปแต่ละรูปที่ประชุมรวมกันเป็นกลุ่มก้อน เพราะฉะนั้น ตราบใดที่รูปยังประชุมรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนก็เห็นว่าเป็นเรา และกลุ่มก้อนนี้ก็ยัง เป็นปัจจัยให้เกิดนามธรรม เช่น การเห็น ไม่ได้อยู่นอกตัว ไม่ได้อยู่นอกกาย การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึก อยู่ที่ตัวทั้งหมด เพราะฉะนั้น เมื่อไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างตามความเป็นจริงจึงยึดถือ สภาพธรรมว่า เป็นตัวตน

ซึ่งการที่จะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ก็โดยการศึกษา โดยละเอียดถึงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งแตกย่อยออกได้โดยละเอียด เป็นนามธรรมแต่ละชนิด และเป็นรูปธรรมแต่ละชนิด

สภาพธรรมซึ่งเป็นอินทรีย์ ท่านผู้ฟังคงเคยได้ยินว่า มีหมวดธรรมที่แสดง ลักษณะของอินทรีย์ ๒๒ แต่ว่าสำหรับอินทรีย์ปัจจัย ได้แก่ อินทรีย์ ๒๐

ก่อนอื่นขอกล่าวถึงอินทรีย์ ๒๒ เพื่อจะได้ทราบว่า ได้แก่สภาพธรรมใด อินทรีย์ ๒๒ คือ

๑. จักขุนทรีย์ ได้แก่ จักขุปสาท เป็นรูปธรรม เป็นสภาพธรรมที่เป็นใหญ่ โดยเป็นปัจจัยให้เกิดจักขุวิญญาณซึ่งกำลังเห็น และเจตสิกที่เกิดพร้อมกับ จักขุวิญญาณ ในขณะนี้เองหรือเปล่า อินทรีย์ก็ไม่พ้นจากขณะนี้เลย

ถ้าปราศจากจักขุนทรีย์จะไม่มีใครเห็นเกิดขึ้นได้เลย เพียงเท่านั้นก็เห็นความเป็นใหญ่ของจักขุปสาทแล้ว โดยที่อาจจะลืมคิด ทุกวัน ๆ ที่เห็นนี้ไม่ได้คิดเลยว่า สภาพธรรมใดเป็นปัจจัยโดยเป็นใหญ่ให้เกิดการเห็นขึ้น แต่เมื่อพระผู้มีพระภาคทรง แสดงก็ทำให้ระลึกได้ว่า การเห็นทุกขณะซึ่งมีอยู่เป็นประจำนั้น ต้องอาศัยจักขุปสาท เป็นรูปธรรม เป็นจักขุนทรีย์ เป็นใหญ่จริง ๆ เพราะถ้าขาดรูปนี้จะไม่มีการเห็นใด ๆ ได้เลย

๒. โสตินทรีย์ ได้แก่ โสตปสาท ซึ่งเป็นใหญ่โดยเป็นปัจจัยแก่โสตวิญญาณ ๒ ดวง พร้อมกับเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยในขณะนี้ที่ได้ยินเสียง

๓. ฆานินทรีย์ ได้แก่ ฆานปสาท เป็นสภาพธรรมที่เป็นใหญ่โดยเป็นปัจจัยแก่ ฆานวิญญาณ ๒ ดวง และเจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วย

๔. ชิวหินทรีย์ ได้แก่ ชิวหาปสาท เป็นสภาพธรรมที่เป็นใหญ่โดยเป็นปัจจัยแก่ ชิวหาวิญญาณ ๒ ดวง และเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยในขณะที่ยลิ้มรส

๕. กายินทรีย์ ได้แก่ กายปสาท ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เป็นใหญ่โดยเป็นปัจจัยแก่ กายวิญญาณ ๒ ดวง และเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยในขณะที่ยรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย

เพราะฉะนั้น อินทรีย์ ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย

ถ้ามีแต่จิต ไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ทุกข์ก็เกิดไม่ได้ ไข้ไหม มีรูปร่างกายแต่ไม่มีกายปสาทที่จะกระทบกับ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ทุกขเวทนาก็เกิดไม่ได้ ก็ต้องหมดทุกข์ในเรื่อง ของกายวิญญาณ แต่ก็เพราะมีรูปซึ่งกรรมเป็นปัจจัยทำให้รูปนั้นเป็นใหญ่ที่จะทำให้ ทวิปัญจวิญญาณเกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

๖. อิตถินทรีย์ ได้แก่ ภาวรูปที่ทำให้ปรากฏสภาพความเป็นหญิง

๗. ปุริสินทรีย์ ได้แก่ ภาวรูปที่ทำให้ปรากฏสภาพความเป็นชาย

๘. ชีวิตินทรีย์ ได้แก่ สภาพธรรมที่รักษาสหชาติธรรม คือ ธรรมที่เกิดร่วมด้วย ให้เป็นไปในขณะนั้น ให้มีอายุ ให้มีชีวิต ให้ดำรงอยู่ ให้ตั้งอยู่ในช่วงขณะนั้น

สำหรับชีวิตินทรีย์นั้น เป็นรูปชีวิตินทรีย์ ๑ และเป็นนามชีวิตินทรีย์ ๑ คือ เป็นชีวิตินทรียเจตสิก

เพราะฉะนั้น ในอินทรีย์ ๒๒ เป็นรูป ๗ เป็นนาม ๑๕ และเป็นชีวิตินทรีย์ ๑ ซึ่งได้แก่ ชีวิตรูป ๑ และชีวิตนาม ๑ แต่เมื่อกล่าวโดยรูป ๒๘ แล้ว รูปที่เป็นอินทรีย์ มี ๘ รูป

รูปที่เป็นอินทรีย์ ๘ รูป คือ ตา ๑ หู ๑ จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑ อิตถินทรีย์ (อิตถิภาวรูป) ๑ ปุริสินทรีย์ (ปุริสภาวรูป) ๑ และชีวิตินทรีย์ ได้แก่ รูปซึ่งเกิดเพราะกรรมซึ่งอุปถัมภ์รูปอื่น ๆ ที่เกิดร่วมด้วยในส่วนนั้นให้เป็นรูปที่มีชีวิต มีอายุ ดำรงอยู่ช่วงขณะหนึ่ง

สำหรับจักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท เป็นอินทรีย์ด้วย และเป็นอินทรียปัจจัยด้วย เพราะทำให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้น โสตวิญญาณเกิดขึ้น ฆานวิญญาณเกิดขึ้น ชิวหาวิญญาณเกิดขึ้น กายวิญญาณเกิดขึ้น แต่อิตถินทรีย์และปุริสินทรีย์เป็นอินทรีย์ แต่ไม่เป็นอินทรียปัจจัย

เพราะฉะนั้น ข้อที่จะต้องสังเกต คือ ในอินทรีย์ ๒๒ นั้น มี ๒ อินทรีย์ที่ไม่เป็นอินทรียปัจจัย ได้แก่ อิตถินทรีย์ และปุริสินทรีย์

๑๕๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๒๕

ข้อความในปฏิฐานแสดงว่า ภาวรูป คือ อิตถินทรีย์และบุริสินทรีย์ เป็นปัจจัยไม่ได้ เพราะว่าธรรมที่จะเป็นปัจจัยได้นั้นต้องเป็นปัจจัยโดยทำให้ปัจจัยูปันธรรมเกิดขึ้นโดยชนกสัจติ คือ มีความสามารถที่จะทำให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้น หรือเป็นปัจจัยโดยอุปถัมภ์ให้ปัจจัยูปันตั้งอยู่โดยอุปถัมภ์กสัจติ หรือเป็นปัจจัยโดยอนุبالรักษาปัจจัยูปันธรรมไว้โดยอนุบาลนสัจติ ซึ่งบางแห่งใช้คำว่า อนุบาลกสัจติ แต่สำหรับภาวรูปเป็นใหญ่โดยเพียงทำให้ปรากฏสภาพความเป็นหญิงหรือเป็นชาย ซึ่งเกิดจากการสะสมของกรรมและกิเลสอย่างละเอียดเท่านั้น และการปรากฏสภาพความเป็นหญิงหรือชายนั้น ปรากฏได้ ๔ ทาง คือ โดยทางลึงคะ ๑ นิमितตะ ๑ กุตตะ ๑ และอากัปปะ ๑

สำหรับลึงคะ ได้แก่ รูปร่างสังฐาน เช่น หน้าตา มือ เท้า เป็นต้น สำหรับนิमितตะ ได้แก่ เครื่องหมาย เช่น หนดเครา สำหรับกุตตะ ได้แก่ การเล่นหัวต่าง ๆ สำหรับอากัปปะ ได้แก่ กิริยาท่าทาง เช่น การเดิน การนั่ง การนอน เป็นต้น

ท่านผู้ฟังเห็นอิตถิภาวรูปหรือเปล่า เห็นบุริสภาวรูปไหม ไม่เห็น แต่เห็นรูปซึ่งทำให้ปรากฏสภาพของความเป็นหญิงหรือชายโดยลึงคะ รูปร่างสังฐาน ๑ โดยนิमितตะ เครื่องหมาย ๑ โดยกุตตะ การเล่นหัวต่าง ๆ ๑ โดยอากัปปะ กิริยาท่าทาง เช่น การเดิน การนั่ง การนอน เป็นต้น ๑ แต่ไม่สามารถเห็นบุริสภาวะหรืออิตถิภาวะได้ เช่นเดียวกับไม่สามารถที่จะเห็นเสียง กลิ่น รส ไม่สามารถที่จะเห็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และรูปอื่น ๆ ได้ เพราะว่าในรูปทั้งหมด ๒๘ รูป มีเพียงรูปเดียวเท่านั้นที่สามารถปรากฏให้เห็นได้ทางตา คือ รูปารมณ สีสันวันณะต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ นอกจากนั้นรูปอื่นทั้งหมดไม่สามารถเห็นได้

ข้อความใน **อัฐสาลินี อรรถกถา ธรรมสังคณีปกรณ์ รูปกัณฑ์** อธิบายความหมายของภาวรูปว่า

พระบาลี อิตถินทริยนิทเทส

รูปที่เรียกว่า อิตถินทริยนั้น เป็นไฉน คือ ทรวดทรงหญิง เครื่องหมายรู้ว่าเป็นหญิง กิริยาหญิง อากาโรหญิง สภาพหญิง ภาวะหญิง ของหญิง ปรากฏได้ด้วยเหตุใด รูปทั้งนี้เรียกว่า อิตถินทริย

ท่านผู้ฟังซึ่งศึกษาปรมัตถธรรมก็ทราบว่ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ไม่มีหญิงชายที่เที่ยง มีแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดเพราะปัจจัยต่าง ๆ เพราะฉะนั้น รูปที่จะปรากฏทรวดทรงสัณฐานไม่ว่าหญิงหรือชายตามสภาพของปรมัตถธรรมแล้ว ได้แก่ ภาวรูปซึ่งเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต

ในภุมิที่เป็นภุมินมนุษย์ที่เกิดในครรภ์ ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดจะมีกัมมชรูป คือ รูปที่เกิดเพราะกรรม เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต ๓ กลุ่ม หรือที่ภาษาบาลีใช้คำว่า กลาป ได้แก่ ภาวทสกกลาป รูปซึ่งเป็นกลุ่มของการปรากฏทรวดทรงสัณฐานต่อไปว่าจะเป็นหญิงหรือเป็นชาย ๑ กลุ่ม กายทสกกลาป รูปซึ่งเป็นกลุ่มที่จะทำให้เกิดร่างกาย ๑ กลุ่ม และทหยทสกกลาป กลุ่มของรูปซึ่งมีรูปที่เป็นที่เกิดของจิต เพราะว่าในภุมิที่มีขันธ์ ๕ นามธรรมจะเกิดขึ้นโดยไม่อาศัยรูปนั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้น แม้ปฏิสนธิจิตก็ต้องอาศัยกัมมชรูปกลุ่มที่เป็นทหยทสกกลาป คือ กลุ่มของรูปซึ่งมีรูปรวมกัน ๑๐ รูป เป็นที่เกิด

แต่ในขณะที่ปฏิสนธิ แม้ว่ามีภาวรูป แต่ก็ไม่มีทรวดทรงอะไรที่แสดงให้เห็น สัณฐานว่าเป็นหญิงหรือชาย ถูกไหม

สำหรับภาวรูปเป็นรูปซึ่งทำให้เกิดนิมิตตะเครื่องหมาย ทำให้เกิดลึงคะ ทำให้เกิดอากัปปะ คือ กิริยาท่าทางต่าง ๆ และทำให้เกิดกุตตะ ซึ่งเป็นการเล่นตามลักษณะของภาวรูปนั้น เพราะฉะนั้น ก็น่าจะเป็นความวิจิตรของจิต ซึ่งกระทำการต่าง ๆ อย่างละเอียดที่ปรุงแต่งทำให้เกิดภาวรูป รูปที่จะเป็นอิตถิภาวรูป หรือบุริสภาวรูป

และในบุคคลหนึ่ง ๆ จะมีภาวรูปเพียง ๑ คือ สำหรับผู้ที่เป็นหญิงก็มี อิตถีภาวรูปเกิดพร้อมกับปฏิสันธิจิต สำหรับผู้ที่เป็นชายก็มีบุริสภาวรูปเป็นกัมมรูปที่เกิดพร้อมกับปฏิสันธิจิต และเกิดดับสืบต่อตลอดมาจนกระทั่งทำให้ปรากฏเป็นลักษณะของเพศหญิงหรือเพศชาย แต่ไม่มีใครสามารถเห็นภาวรูปได้ แต่เห็นอะไรได้ เห็นสิ่งที่จะลืมไม่ได้เลย คือ เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา คือ รูปารมณฺ์ เท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะศึกษาอย่างไรก็ตาม ต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

เห็นสิ่งที่มีฐานเป็นดอกไม้ต่าง ๆ ไซ้ใหม่ เห็นสิ่งที่มีรูปร่างฐานเป็นต้นไม้ดอกไม้ต่าง ๆ ด้วยความวิจิตรของพืชที่ปรุงแต่งให้เกิดฐานที่เป็นใบ เป็นดอก เป็นผลต่าง ๆ ฉันทิ การที่จะรู้ว่าเป็นหญิงหรือว่าเป็นชายโดยลิङคะ โดยนิमितตะ โดยกุตตะ หรือโดยอากัปะปะ ก็เพราะเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ฉันทิ

เพราะฉะนั้น สภาพของกรรมและกิเลสซึ่งปรุงแต่งอย่างละเอียดเป็นปัจจัยทำให้ภาวรูปหนึ่งภาวรูปใดเกิดพร้อมกับปฏิสันธิจิตนั้น ๆ ทำให้สามารถปรากฏฐานทรวดทรงในภายหลัง โดยลิङคะ รูปร่างฐาน โดยนิमितตะ โดยกุตตะ และโดยอากัปะปะ แต่อย่าลืมนะ ต้องเห็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ไม่สามารถเห็นภาวรูปจริง ๆ ได้

เวลาเห็นตุ๊กตาผู้หญิงหรือผู้ชาย มีภาวรูปอยู่ที่ตุ๊กตานั่นหรือเปล่า ไม่มีเลย แต่ทำไมรู้ว่าเป็นตุ๊กตาผู้หญิงหรือผู้ชาย ถ้าไม่มีสัญญาความจำในลิङคะ รูปร่างฐานในนิमितตะ เครื่องหมาย ในกุตตะ กิริยาเล่นหัว เพราะว่าอาจจะมิได้ตุ๊กตาก็ได้ ในอากัปะปะ คือ กิริยาท่าทาง เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน

ถ้าไม่ปรากฏความต่างกันอย่างอื่นไม่รู้ว่าเป็นหญิงหรือเป็นชาย ตุ๊กตาไม่มีภาวรูป ฉันทิ ผู้ที่มีภาวรูปอยู่ก็จริง สามารถที่จะทำให้ปรากฏเป็นทรวดทรงฐานเป็นลิङคะ เป็นนิमितตะ เป็นกุตตะ เป็นอากัปะปะก็จริง แต่ไม่สามารถเห็นในภาวรูปได้ เพราะว่าภาวรูปเป็นรูปละเอียด ไม่ใช่รูปหยาบ แต่ว่าสัญญา ความจำ นี้ละเอียด

เพียงไร จำแต่ทรวดทรงสัณฐานของตุ๊กตา ก็ยังบอกว่าเป็นหญิงหรือเป็นชาย ทั้ง ๆ ที่ตุ๊กตานั่นไม่มีภาวรูปอะไรเลย แต่ทันทีที่เห็นก็สามารถบอกได้

เพราะฉะนั้น สิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นที่จะทำให้สัญญาความจำเกิดขึ้น และรู้ว่าเป็นอาการปรากฏของภาวรูปใด ถ้าไม่มีการเห็นก็ไม่สามารถจะรู้ได้

ข้อความใน **อัฐรสาลินี อรรถกถา พระธรรมสังคณีปกรณ์ พระบาลี อิตถินทรียนิทเทศ** อธิบายว่า

คำว่า ทรวดทรง ได้แก่ สัณฐาน ด้วยว่าสัณฐานแห่งอวัยวะ มีมือ เท้า คอ และอก เป็นต้น ของหญิง ไม่เหมือนอย่างของชาย เพราะกายท่อนล่างของหญิงทั้งหลายลำสัน กายท่อนบนไม่ลำสัน มือเท้าก็เล็ก ปากก็เล็ก

นี่เป็นลักษณะของทรวดทรงสัณฐาน

คำว่า เครื่องหมายรู้ คือ เป็นเหตุให้รู้ได้ ด้วยว่าเนื้องอกของหญิงทั้งหลายไม่ลำสัน ปากก็ไม่มีหนวดเครา แม้การผูกผ้ารัดผมก็ไม่เหมือนของชาย

คำว่า กิริยา คือ ธรรมชาติที่พึงกระทำ ด้วยว่าหญิงทั้งหลายเวลาเป็นเด็กชอบเล่นกระดิ่งเล็ก ๆ และสากเล็ก ๆ ชอบเล่นตุ๊กตางาม ๆ เอาดินเหนียว และปอมารอเป็นเส้นด้ายเล็ก ๆ

คำว่า อาการ ได้แก่ อาการเดิน เป็นต้น ด้วยว่าหญิงทั้งหลายเมื่อเดินก็เดินไม่อาจหาญ เมื่อยืน นอน นั่ง เคี้ยว กิน ก็ยืน นอน นั่ง เคี้ยว กินไม่อาจหาญจริงอยู่ คนทั้งหลายเห็นแม้ชายไม่อาจหาญก็ยังพูดว่า เดิน ยืน นอน นั่ง เคี้ยวกินเหมือนมาตุคาม คือ เหมือนหญิง

คำว่า สภาพหญิง ภาวะหญิง ทั้งสองมีความหมายอย่างเดียวกัน ความว่า ได้แก่ สภาวะหญิง สภาวะของหญิงนี้เกิดแต่กรรม ตั้งขึ้นในปฏิสนธิกาล ส่วนทรวดทรงหญิงเป็นต้น อาศัยอิตถินทรียตั้งขึ้นในปวัตติกาล

ดังที่ได้ทราบแล้วว่า ทันทีที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ก็มีกัมมชรูปเกิดร่วมด้วย ๓ กลุ่ม สำหรับผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์ในครรภ์ คือ กลุ่มที่เป็นกายทสกะ มี ๑๐ รูป กลุ่มที่เป็นภวทสกะ มี ๑๐ รูป และกลุ่มที่เป็นหทยทสกะ มี ๑๐ รูป

ข้อความต่อไปมีว่า

อุปมาเหมือนอย่างว่า เมื่อพืช (เมล็ดพืช) มีอยู่ ต้นไม้ได้อาศัยพืชเพราะพืชเป็นปัจจัย จึงเติบโตสมบูรณ์ด้วยกิ่งและคาบคตตั้งอยู่เต็มอากาศ ฉนั้นใด เมื่ออิตถินทรีย์กล่าวคือภาวะหึงมีอยู่ ย่อมปรากฏทรวดทรงหึงเป็นต้น เหมือนฉนั้น

การที่ภาวรูปเป็นหึงจะเกิดขึ้นก็เพราะกรรมเป็นปัจจัย และทรวดทรงอากัปกริยาของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นหึงจะต่างกันอย่างไร ก็แล้วแต่การสะสมเหมือนกับพืชต่างชนิดที่จะปรากฏกิ่งก้าน ใบ ดอก ผล ต่างกัน ก็เพราะเมล็ดพืช ฉนั้นใด แม้ภาวรูปก็ทำให้เกิดทรวดทรงและอาการแม้ของหึงก็ต่างกันไป ฉนั้น

ก็อิตถินทรีย์เปรียบเหมือนพืช อาศัยอิตถินทรีย์ ทรวดทรงหึงเป็นต้นจึงตั้งขึ้นในประวัติศาสตร์ เปรียบเหมือนอาศัยพืชต้นไม้จึงเติบโตตั้งอยู่เต็มอากาศ ในบรรดาธรรมชาติเหล่านั้น อิตถินทรีย์ไม่ใช่เป็นสิ่งอันจักจะพึงรู้ได้ อันมโนพึงรู้ได้อย่างเดียว

แสดงให้เห็นว่า สำหรับอิตถินทรีย์ คือ อิตถิภาวรูปนั้น ไม่สามารถจะรู้ได้ทางตา แต่ว่าสำหรับทางใจนั้น ไม่มีรูปอะไรเลยที่ทางใจจะรู้ไม่ได้

ทรวดทรงหึงเป็นต้น แม้อันจักจะพึงรู้ได้ แม้อันมโนก็พึงรู้ได้

คำว่า รูปทั้งนี้เรียกว่าอิตถินทรีย์ คือ รูปที่ว่ามีนั้นไม่ใช่เหมือนอย่างกับจักขุนทรีย์เป็นต้นซึ่งมีอยู่แม้แก่ชาย ก็ว่าโดยนิยาม อินทรีย์เฉพาะของหึงชื่อว่าอิตถินทรีย์

ในรูปร่างกายของแต่ละคน ต้องแตกย่อยออกและพิจารณาแต่ละกลุ่ม แต่ละรูป ซึ่งการที่จะรู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริงจะต้องรู้ลักษณะสภาพของรูปซึ่งแตกย่อย คือ ที่ละรูปที่ปรากฏ ไม่ใช่ว่ารวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน เมื่อแตกย่อยออกละเอียดแล้ว ไม่ว่าหึงหรือชายก็มีจักขุรูปสาทรูป แต่ว่าเฉพาะหึงมีอิตถิภาวรูป และเฉพาะชายมีปริสหารูป ซึ่งซึมซาบอยู่ทั่วทั้งกายสำหรับภาวรูป แต่สำหรับจักขุรูปสาทรูปนั้น อยู่เฉพาะที่ตรงกลางตาเท่านั้น ซึ่งจะต้องระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏให้เข้าใจให้ถูกต้องว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็น

อินทรีย์ ถ้ามีการพิจารณาและรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงของอินทรีย์ทั้งหลายแล้ว ย่อมสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ซึ่งใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา พระวิภังคปกรณัม อินทรีย์วิภังค์** **วินิจฉัยโดยลำดับ** มีข้อความว่า

ในข้อนั้น พึงทราบอธิบายดังนี้

ด้วยการกำหนดธรรมที่เป็นภายใน จึงจะได้บรรลุอริยภูมิได้

และข้อความตอนท้ายมีว่า

ภิกษุผู้มากด้วยความสดใจ ตั้งอยู่ในอินทรีย์สังวร กำหนดรู้อินทรีย์ทั้งหลาย แล้ว ย่อมเข้าถึงที่สุดทุกข์ได้แล

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ลักษณะของอินทรีย์ อินทรีย์ที่ ๑ จักขุนทรีย์ ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่าลักษณะใดเป็นรูปธรรมและลักษณะใดเป็นนามธรรมจึงจะรู้ว่า ขณะที่กำลังพิจารณาเฉพาะทางตาสภาพธรรมอื่นปรากฏไม่ได้ เพราะฉะนั้น จะมีรูปอื่นรวมอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนไม่ได้ มิฉะนั้นจะยังคงยึดถือรูปนั้นว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ต่อเมื่อใดที่สามารถแยกย่อยรูปออกโดยละเอียด และสติระลึกรู้ลักษณะของรูปทีละรูป จึงสามารถประจักษ์ได้ว่า ลักษณะของสภาพที่ปรากฏนั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ภาวรูปเป็นอินทรีย์ แต่ไม่เป็นอินทรีย์ปัจจัยเพราะว่าเป็นเพียงรูปที่ทำให้ปรากฏสภาพความเป็นหญิง ถ้าเป็นอิตถิภาวรูป และถ้าเป็นบุริสภาวรูปก็เป็นเพียงรูปที่ทำให้ปรากฏสภาพความเป็นชาย แต่รูปที่เป็นอินทรีย์ทั้งหมด จะต้องเป็นรูปที่เกิดจากกรรม รูปที่ไม่ได้เกิดจากกรรมไม่เป็นอินทรีย์

ถ. รูปที่ประกอบด้วยธาตุ ๘ และ ๑๐ ที่เพิ่มอีก ๒ คืออะไร

สุ. หมายความว่าถึงกลุ่มของรูปที่เล็กที่สุดจะต้องมีรูปอย่างน้อย ๘ รูป และกลุ่มของจักขุประสาทจะมีรูปทั้งหมดรวมทั้งจักขุประสาทด้วย ๑๐ รูป จึงเป็นจักขุทสกะ ทสกะ แปลว่า ๑๐ กลุ่มของรูปรวมกัน ๑๐ รูป ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ

ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา เป็น ๔ รูป อย่างน้อยที่สุด และสำหรับกลุ่มของจักขุประสาทต้องมีจักขุประสาทรูป ๑ รูป เป็น ๔ รูป และรูปทุกกลุ่มซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัยต้องมีชีวิตินทรีย์รูปอีก ๑ รูป ซึ่งเป็นรูปที่เป็นใหญ่อุปถัมภ์รูปทั้งหมดให้เป็นรูปที่ทรงอยู่มีชีวิตอยู่ ดำรงอยู่ชั่วขณะนั้น

ถ. กลุ่มของรูป ๑๐ เรียกว่าอย่างไร

ส. เรียกว่า ทสกะ ถ้าเป็นกลุ่มของจักขุประสาทก็เรียกว่า จักขุทสกะ ถ้าเป็นกลุ่มของโสตประสาทก็เรียกว่า โสตทสกะ แสดงให้รู้ว่า กลุ่มที่มีโสตประสาทมีรูปรวมทั้งหมด ๑๐ รูป

ถ. ทวารอื่น ๆ ก็โดยนัยนี้ ใช่ไหม

ส. แต่ว่ารูปอื่นมีมากกว่า ๑๐ ได้ รูปบางกลุ่มมี ๔ รูป บางกลุ่มมี ๘ รูป บางกลุ่มมี ๑๐ รูป บางกลุ่มมี ๑๑ รูป บางกลุ่มมี ๑๓ รูป

เพราะฉะนั้น สำหรับอิตถิภาวะรูป หรือบุริสภาวะรูป ไม่เป็นปัจจัยแก่อะไรเลย ไม่เป็นปัจจัยแก่จักขุวิญญาณ ไม่เป็นปัจจัยแก่กายวิญญาณ ไม่เหมือนกับจักขุนทรีย์ ซึ่งเป็นปัจจัยให้จักขุวิญญาณ จิตเห็น เกิดขึ้น โสตินทรีย์ก็เป็นปัจจัยให้โสตวิญญาณ เกิดขึ้น

๑๕๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๒๕

ถ. ภาวรูป ไม่เป็นปัจจัยแก่อะไรเลย แต่จะเป็นปัจจัยทางมโนวิญญาณ
ได้หรือเปล่า

ส. มโนวิญญาณได้แก่จิตอะไร ลองยกตัวอย่าง

ถ. คือ เป็นอารมณ์ของมโนทวาร

ส. มโนวิญญาณมีหลายประเภท เพราะฉะนั้น จะเป็นปัจจัยให้แก่
มโนวิญญาณประเภทไหน

โลกมูลจิตหรือโทสมูลจิตเป็นมโนวิญญาณ เพราะว่าไม่ใช่จักขุวิญญาณ
โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ ถ้าแสดงวิญญาณ
โดยนัย ๖ เพราะว่าจิตแสดงได้หลายนัย ถ้าแสดงโดยวิญญาณ ๖ มี จักขุวิญญาณ ๑
โสตวิญญาณ ๑ ฆานวิญญาณ ๑ ชิวหาวิญญาณ ๑ กายวิญญาณ ๑ และ
มโนวิญญาณ ๑ โดยทวาร ๖ นั่นเอง

เพราะฉะนั้น ก็น่าพิจารณาว่า อิตถิภาวรูปหรือปฐักภาวรูปจะเป็นปัจจัยให้เกิด
โลกมูลจิตหรือโทสมูลจิตได้ไหม ใช่ไหม

โลกมูลจิตจริง ๆ เกิดขึ้นเพราะอาศัยอะไร

ทางตา เห็น ท่านผู้ฟังคิดว่าท่านพอใจในภาวรูป แต่จริง ๆ แล้ว พอใจสิ่งที่
ปรากฏทางตาต่างหาก ถูกไหม

ถ. ถูก

ส. ไม่ว่าจะเป็นทรวดทรงสัณฐานประการใดก็ตาม เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา
ทั้งสิ้น ถ้าไม่ปรากฏทางตา ทางใจจะโน้มหนักถึงทรวดทรงสัณฐานนั้นได้ไหม ก็ไม่ได้
แต่เพราะเหตุว่ามีรูปารมณ์ คือ สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น เมื่อเห็น

ทรวดทรงอาจจะเป็นของหญิงและเกิดโลภะขึ้น ก็ให้ทราบว่ ที่จริงแล้วโลภะนั้นยินดีในรูปารมณที่ปรากฏทางตา

ถ้ากระทบสัมผัส พอใจในสภาพที่เย็นร้อน อ่อนแข็ง ตึงไหวที่ปรากฏที่กาย แล้วแต่ว่าจะนึกถึงว่าสิ่งนั้นเป็นอิตถิภาวะเป็นสภาพของหญิงหรือเปล่า หรือว่าเป็นสภาพของชายหรือเปล่า แต่ด้วยความพอใจจริง ๆ อาศัยผัสสะ คือ การกระทบทางกาย พอใจในสภาพที่กำลังปรากฏทางกาย ใช้นิม

เพราะฉะนั้น ภาวรูปจึงเป็นรูปที่ละเอียด และไม่ปรากฏโดยการกระทบ แต่ว่าสามารถรู้ได้ว่ามี เพราะว่าทำให้ปรากฏสภาพอาการทรวดทรงสัณฐานของหญิง หรือว่าทำให้ปรากฏสภาพอาการทรวดทรงสัณฐานของชายเท่านั้นเอง แต่ตามความเป็นจริง โลภะยอมเป็นไปในรูปที่ปรากฏทางตา ในเสียงที่ปรากฏทางหู ในกลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ในรสที่ปรากฏที่ลิ้น และในสิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ไม่ว่าจะเป็นอย่างไหน ความยินดีพอใจเกิดขึ้นเพราะการกระทบสัมผัสในรูปที่สามารถกระทบสัมผัสได้ทางทวารทั้ง ๕

ถ. แต่ภาวรูปนี้รู้ได้ทางใจ

ส. รู้ได้ทางใจ เพราะว่าป็นสิ่งซึ่งทำให้ปรากฏเป็นรูปร่างสัณฐานต่าง ๆ โดยอาศัยตาที่เห็น

ถ. เมื่อรู้ได้ทางใจ เป็นอารมณ์ของมโนทวารได้ไหม

ส. เป็นอารมณ์ของมโนทวารได้ เพราะว่ารูปใด ๆ ทั้งสิ้นที่จะรู้ไม่ได้ทางใจ ไม่มี แต่เพียงรู้ ไม่สามารถจะประจักษ์แจ้งได้ หรือว่าจะเป็นปัจจัยให้เกิดก็ไม่ได้ เพราะเป็นแต่เพียงอารมณ์เท่านั้น

ถ. ในเสียงจะมีภาวรูปไหม เพราะว่าฟังเสียงก็สามารถจะแยกได้ว่าเป็นบุรุษหรือสตรี

ส. เสียงเป็นอีกรูปหนึ่ง ไม่ได้เกิดจากกรรม เกิดจากจิต แต่อาศัยรูปซึ่งเกิดจากกรรมเป็นปัจจัยให้เสียงเกิดได้ เพราะฉะนั้น จึงทำให้ปรากฏด้วยสัญญา ความจำว่านี่เป็นเสียงของหญิง หรือนี่เป็นเสียงของชาย แต่ตามความเป็นจริงแล้ว เสียงเป็นรูป

ซึ่งเกิดเพราะจิต ไม่ใช่เป็นรูปที่เกิดเพราะกรรม แต่สำหรับภาวรูปนั้นเป็นรูปซึ่งเกิดเพราะกรรม

สภาพของนามธรรมและรูปธรรมละเอียดจริง ๆ ถ้าไม่ศึกษาโดยละเอียด ไม่พิจารณาโดยละเอียด ย่อมทำให้เข้าใจผิด ที่ชอบและคิดว่าชอบหญิงหรือชาย มีโลภะกับหญิง หรือมีโลภะกับชาย แท้ที่จริงแล้วคือพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะฉะนั้น แม้ไม่มีภาวรูป อย่างเช่น พวกที่ใช้คำว่า กระเทย ก็ยังมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะได้

เพราะฉะนั้น สำหรับภาวรูปจริง ๆ เป็นแต่เพียงรูปซึ่งเป็นใหญ่ในอาการที่จะทำ ให้ปรากฏสภาพของหญิง หรือสภาพของชาย ซึ่งโดยปรมาตถธรรมก็เป็นรูปธรรมซึ่งเกิด เพราะกรรมเป็นปัจจัย การสะสมของกรรมอย่างละเอียดเป็นปัจจัยทำให้เกิดภาวรูปที่ ต่างกันเป็น ๒ ภาวะ คือ เป็นอดีตภาวรูป ๑ และเป็นปฐกภาวรูป ๑

ถ. ปฐกภาวรูปกับปฐกสินทรีย์ อย่างเดียวกันหรือเปล่า

ส. อย่างเดียวกัน โดยรูปขันธ์ ก็เป็นรูป โดยอินทรีย์ก็แสดงว่า รูปนั้นเป็น รูปที่เป็นใหญ่รูปหนึ่ง จึงเป็นปฐกสินทรีย์

ถ. พุดโดยสภาพที่เป็นอินทรีย์กับไม่ใช่อินทรีย์อย่างนั้นหรือ

ส. โดยนัยที่กล่าวถึงรูปทั่วไป ไม่ได้แสดงอินทรีย์ เรียกว่า ปฐกภาวรูป แต่เวลาที่จะแสดงว่ารูปใดเป็นอินทรีย์ รูปที่เป็นปฐกภาวรูปนั้นเป็นอินทรีย์ จึงเป็น ปฐกสินทรีย์

ถ. เวลาพุดถึงอินทรีย์ หมายถึงเป็นหน้าที่ของรูปนั้น

ส. ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจหน้าที่ของตน เฉพาะในกิจหน้าที่ของตนเท่านั้น ไม่เหมือนอย่างอธิบดี อย่างครูเป็นใหญ่ในหน้าที่ของครูที่โรงเรียน หมอเป็นใหญ่ใน หน้าที่ของหมอที่โรงพยาบาล พ่อครัวเป็นใหญ่ในหน้าที่ของพ่อครัว

เวลาหมอไปโรงเรียน หมอเป็นใหญ่หรือครูเป็นใหญ่ หรือเวลาที่ครูไป โรงพยาบาล ใครเป็นใหญ่ หรือเวลาอยู่ในครัว ถึงเวลาประกอบอาหาร หมอหรือครู จะเป็นใหญ่ ก็ต้องเป็นพ่อครัวที่เป็นใหญ่

เพราะฉะนั้น นามธรรมและรูปธรรมแต่ละลักษณะเป็นใหญ่เฉพาะในกิจหน้าที่ของตนเท่านั้น โดยสภาพที่เป็นอินทรีย์ เช่น จักขุปสาท ไม่เป็นใหญ่ในหน้าที่อื่นเลย แต่เป็นใหญ่เฉพาะในหน้าที่ที่มีการเห็นเกิดขึ้น ถ้าไม่มีจักขุปสาท ไม่มีจักขุนทรีย์ การเห็นก็เกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น จักขุปสาทนั่นเองเป็นจักขุนทรีย์ เพราะว่าเป็นปัจจัยให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้น

ถ. เข้าใจแล้ว และที่กล่าวว่ารู้ได้ทางใจ ก็ต้องผ่านทวารทั้ง ๕ ก่อน ใช่ไหม อย่างเช่น สภาวรูปนี้เป็นรูปที่รู้ได้ทางใจ แต่ก็ต้องผ่านทวารทั้ง ๕

ส. แล้วแต่ว่าจะผ่านทวารไหน อย่างการที่จะเห็นอาการของหญิง สภาพะของหญิง จะต้องเห็นทางตา เพราะฉะนั้น จะต้องมีการเห็นรูปารมณีก่อน

ถ. อีกเรื่องหนึ่ง มหากุศลจิตและมหาวิบากจิตชื่อในภาษาบาลีเหมือนกัน แต่เวลาเจริญสติแยกไม่ได้ว่า อันไหนเป็นมหากุศล อันไหนเป็นมหาวิบาก อาจารย์ช่วยอธิบาย

ส. มหากุศลกับมหาวิบาก

ถ. มหากุศลดวงที่ ๑ ชื่อว่า โสมนัสสสหคตฺ ญาณสมุပ္ปัตตํ อสงฺขาริกํ ก็เหมือนกันกับชื่อของมหาวิบากดวงที่ ๑

ส. ไม่มีใครรู้จิตที่ทำกิจปฏิสนธิ ใช่ไหม

ถ. ไม่ทราบ

ส. นั่นคือมหาวิบากดวงใดดวงหนึ่งใน ๘ ดวง ซึ่งอาจจะเกิดพร้อมกับอุเบกขาเวทนา หรือโสมนัสเวทนา เป็นอสังขาริก หรือเป็นสังขาริก ประกอบด้วยปัญญาหรือไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็ไม่มีใครรู้ เพราะว่าวิบากจิตซึ่งเป็นมหาวิบากนั้น เกิดขึ้นทำกิจปฏิสนธิและดับไปแล้ว และเวลาที่นอนหลับสนิท มหาวิบากประเภทเดียวกับมหาวิบากที่ทำกิจปฏิสนธินั่นเอง ก็เกิดดับสืบทอดดำรงภพชาติทำภวังคกิจอยู่ ซึ่งก็ไม่มีใครรู้อีกเหมือนกัน

ถ. มีเฉพาะหน้าที่ปฏิสนธิและภวังค์เท่านั้นหรือ

ส. มหาวิบากจิตมีกิจ ๔ กิจ คือ ปฏิสนธิกิจ ภวังคกิจ จุตกิจ และ ตทาลัมพนกิจ

เพราะฉะนั้น การที่จะพิสูจน์ธรรม อย่าพิสูจน์ข้อที่ได้ฟัง แต่ว่าการฟังธรรม เพื่อให้เข้าใจ และระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ถ้ารู้ลักษณะของ สภาพธรรมที่ปรากฏที่ละเอียดที่ละน้อย ที่ละอย่างสองอย่าง ก็จะทำให้เข้าใจสภาพ ธรรมอื่นได้

เช่น ขณะใดที่กุศลเกิดขึ้น ถ้าสติไม่ระลึกถึง แม้ตำราจะกล่าวไว้อย่างไร แสดงว่าเป็นมหากุศลจิตที่เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา เป็นอสสังขาริก หรือสสังขาริก ก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้ แต่ถ้าสติเกิดขึ้นในขณะนั้น ย่อมรู้ได้ว่าจิตในขณะนั้นเป็น สภาพที่ผ่องใส หมายความว่าถึงเป็นสภาพที่ปราศจากความเศร้าหมอง ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ เป็นลักษณะของจิตที่ผ่องใสเป็นมหากุศล และสามารถจะพิจารณาว่า เวทนาในขณะนั้นเป็นอุเบกขาหรือโสมนัส และมหากุศลนั้นเกิดมีกำลังกล้าด้วยตนเอง หรือว่าอาศัยการชักจูง หรือว่าพิจารณาแล้วก็เกิดขึ้น ซึ่งเมื่อรู้ลักษณะของมหากุศล แต่ละอย่างแล้ว ต่อไปก็รู้ลักษณะของอกุศลแต่ละประเภท จึงจะรู้ว่า ขณะที่เป็นวิบาก ที่ไม่ใช่ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย มีภวังคจิตเกิดขึ้นอยู่ และภวังคจิต นั้นเองเป็นมหาวิบากดวงหนึ่งดวงใดใน ๘ ดวง แต่ไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า มหาวิบาก ของแต่ละท่านนั้นเป็นโสมนัสเวทนาหรือว่าเป็นอุเบกขาเวทนา เป็นสสังขาริกหรือว่าเป็นอสสังขาริก แต่สำหรับกุศล ย่อมสามารถที่จะรู้ได้

ข้อความต่อไปใน **อฏฐสาลินี** มีว่า

พระบาลี ปุริสินทริยนิเทศ

รูปที่เรียกว่า ปุริสินทริยนั้น เป็นใจน คือ ทรวดทรงชาย เครื่องหมายรู้ว่าชาย กิริยาชาย อาการชาย สภาพชาย ภาวะชาย ของชาย ปรากฏได้ด้วยเหตุใด รูปทั้งนี้ เรียกว่า ปุริสินทริย

สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นปุริสินทริยหรือเปล่า ไม่เป็นแน่นอน แต่ว่าปุริสินทริยเป็น รูปที่ทำให้ปรากฏทรวดทรงของชาย

อธิบายปฐิสินทรีนิทเทศ

แม้ในปฐิสินทรีก็มีนัยเหมือนกัน ส่วนทรวดทรงชายเป็นต้น ฟังทราบโดยตรงข้ามกับทรวดทรงหญิงเป็นต้น เพราะสัณฐานแห่งอวัยวะ มีมือเท้าและอก เป็นต้น ของชาย ไม่เหมือนของหญิง ด้วยว่ากายท่อนบนของชายทั้งหลายลำสัน กายท่อนล่างไม่ลำสัน มือเท้าก็ใหญ่ ปากก็ใหญ่ เนื้ออกก็ลำสัน หนดเคราก็เกิดขึ้น การใช้ผ้ารัดผมก็ไม่เหมือนของหญิง เวลาเป็นเด็กชอบเล่นรถและไถ เป็นต้น ชอบทำชอบคันด้วยทราย ขุดบ่อ การเดิน เป็นต้น ก็อาจหาญ คนทั้งหลายเห็นแม่หญิงทำการเดินเป็นต้น อาจหาญ ย่อมพูดคำเป็นต้นว่า แม่คนนี้เดินเหมือนผู้ชาย ดังนี้ คำที่เหลือเหมือนกับที่กล่าวไว้ในอิตถินทรีนั้นแหละ

ที่ตรงกันข้ามกันนั่นเอง คือ ลักษณะของปฐิสินทรี กรรมก็ช่างปรุงแต่งจัดสรร แม้การรูปที่จะให้เป็นปฐิสภาวะและอิตถิภาวะ ซึ่งไม่มีใครปรุงแต่งได้เลยนอกจากกรรม และบางท่านก็อาจจะยึดถือมีความพอใจที่จะเป็นหญิงหรือเป็นชาย แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ก็เป็นแต่เพียงอาการ นิमितตะ เครื่องหมายที่ปรากฏเท่านั้นเอง ที่เกิดจากรูป ซึ่งต่างกันเป็นอิตถิการูปและปฐิสการูป

สำหรับลักษณะเป็นต้นของอิตถินทรี มีข้อความว่า

กับรรดาอินทรีทั้ง ๒ นั้น อิตถินทรีมีอิตถิภาวะเป็นลักษณะ มีการประกาศว่าเป็นหญิงเป็นระ (คือ เป็นกิจ) มีความเป็นเหตุแห่งทรวดทรง เครื่องหมายรู้ กิริยา และอาการของหญิงเป็นปัจจุบันฐาน (คือ อาการที่ปรากฏ)

ลักษณะเป็นต้นของปฐิสินทรี

ปฐิสินทรีมีปฐิสภาวะเป็นลักษณะ มีการประกาศว่าเป็นชายเป็นระ มีทรวดทรง เครื่องหมายรู้ กิริยาและอาการของชายเป็นปัจจุบันฐาน

กัอินทรีทั้ง ๒ นี้ สำหรับคนครั้งปฐมกับ ตั้งขึ้นในปวัตติกาล ในภายหลังต่อมาจึงตั้งขึ้นในปฏิสนธิกาล แม้ที่ตั้งขึ้นในปฏิสนธิกาลก็ย่อมหวั่นไหวเปลี่ยนแปลงได้ในปวัตติกาล

สำหรับการเกิดในภพหนึ่งชาติหนึ่ง แบ่งกาลออกเป็น ๒ กาล คือ ปฏิสนธิกาล ในขณะปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ชื่อว่าปฏิสนธิกาล ต่อจากนั้นมาจนกระทั่งถึงจุติ เป็นปวัตติกาล

เพราะฉะนั้น สำหรับคนในครั้งปฐมกับ สมัยโน้น ซึ่งไม่มีท่านผู้ฟังท่านใด สามารถจะติดตามรู้ได้ แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงการเกิดขึ้นของโลกและมนุษย์โลก ในครั้งนั้นว่า ยังไม่มีเพศหญิง เพศชาย แต่ในกาลภายหลังเกิดความยินดีในสิ่งที่ปรากฏทางตา ในการกระทบสัมผัสทางกาย จึงทำให้เกิดภาวะรูปขึ้นในปวัตติกาล คือ หลังจากปฏิสนธิแล้ว ตั้งแต่นั้นมาการสืบต่อพืชเชื้อของความเป็นมนุษย์ในภูมิมนุษย์ ก็ทำให้กรรมและกิเลสที่สะสมอย่างละเอียดเป็นปัจจัยทำให้ภาวะรูปซึ่งเป็นหญิงเกิด พร้อมกับปฏิสนธิจิต หรือภาวะรูปซึ่งเป็นชายเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต เพราะฉะนั้น ข้อความใน **อวัฐสาลินี** จึงมีว่า กัณฺธิรียํทั้ง ๒ นี้ สำหรับคนครั้งปฐมกับ ตั้งขึ้นในปวัตติกาล ในภายหลังต่อมา จึงตั้งขึ้นในปฏิสนธิกาล

และข้อความต่อไปที่มีว่า แม้ที่ตั้งขึ้นในปฏิสนธิกาล ก็ย่อมหวั่นไหวเปลี่ยนแปลงได้ในปวัตติกาล

คือ ภาวะรูปเปลี่ยนแปลงได้ในปวัตติกาลด้วยกำลังของกรรมและกิเลส เพราะฉะนั้น หญิงจึงเป็นชาย และชายก็กลายเป็นหญิงได้ตามกำลังของกรรม เพราะว่าภาวะรูปเป็นกัมมชรูป เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน

ข้อความใน **อวัฐสาลินี** มีว่า

ดังพระบาลี ที่พระธรรมสังคณาจารย์กล่าวไว้ว่า

ก็สมัยนั้นแล เพศหญิงปรากฏแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ก็สมัยนั้นแล เพศชายปรากฏแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ดังนี้ ก็ในเพศทั้ง ๒ นั้น เพศชายเป็นเพศสูง เป็นอุดมเพศ เพศหญิงเป็นเพศต่ำ เพราะฉะนั้น เพศชายจึงหายไปด้วยอกุศลกรรมมีกำลัง เพศหญิงย่อมตั้งขึ้นด้วยกุศลกรรมอ่อนกำลัง

อนึ่ง เพศหญิงเมื่อหายไป ย่อมหายไปด้วยอกุศลกรรมอ่อนกำลัง เพศชายย่อมตั้งขึ้นด้วยกุศลกรรมมีกำลัง

พึงทราบว่า ทั้ง ๒ เพศนี้หายไปด้วยอกุศล ตั้งขึ้นด้วยกุศล ด้วยประการฉะนี้

เป็นชีวิตประจำวัน พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ทรงแสดงไว้โดยละเอียดถึงสภาพธรรมทั้งหลายซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปตามปัจจัยต่าง ๆ แม้แต่ในเรื่องของ ภาวรูป

๑๑๖๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๒๕

ถ. เรื่องนี้ผมอ่านแล้ว ไม่อยากเชื่อเลย ในธรรมบท มีบุตรเศรษฐีคนหนึ่ง เห็นท่านพระมหากัจจายนะมีรูปสวยงาม จึงนึกว่าพระรูปนี้ถ้ามาเป็นเมียเราก็จะดี นึกเท่านั้นเพศชายของบุตรเศรษฐีนั้นหายไป กลายเป็นผู้หญิง กรรมอะไรจึงส่งผลเร็วถึงขนาดนั้น

ส. วันนี้ท่านผู้ฟังแข็งแรงดี พรุ่งนี้มีเนืองออกก่อนใหญ่ได้ไหม

ถ. นั้นอาจจะเป็นกรรมในอดีต

ส. กรรมไหนก็ตามแต่ ความเปลี่ยนแปลงของรูปร่างกายเกิดได้ใหม่ เพราะว่ารूपเกิดดับเร็วมาก เพราะฉะนั้น ที่ภาวรूपเป็นหญิงเกิดก็เพราะกรรมเป็นปัจจัย ทำให้อดีตภาวรूपเกิดแล้วดับ เกิดแล้วดับ สืบต่ออยู่ ตราบใดที่กรรมนั้นยังไม่เป็นปัจจัยทำให้ปริสภารूपเกิด ท่านผู้ฟังคิดถึงชาติหน้า หญิงเกิดเป็นชายได้ไหม

ถ. ได้

ส. ชายเกิดเป็นหญิงได้ไหม

ถ. ได้

ส. เพราะอะไรเป็นปัจจัย เพราะกรรมเป็นปัจจัย แต่ถ้าเอาจากกันชาติออก ให้ต่อกันไปเลย วันนี้ เมื่อวานนี้ พรุ่งนี้ หรือว่าชาติหน้า ไม่มีจากกัน จะเห็นความเปลี่ยนแปลงได้ไหม โดยไม่เอาคำว่าชาติมาขึ้น จะเป็นไปได้ไหม

ถ. รูปร่างกายไม่เหมือนกันนี่ ถ้าเป็นชาติหน้าก็ต้องปฏิสนธิ ต้องเกิดเป็นเด็กใหม่ และค่อย ๆ เติบโตขึ้น แต่ในขณะที่เป็นชายหนุ่ม กลายเป็นหญิงสาว ในขณะนั้นเลย จากรูปร่างกายอันนั้นเอง

ส. ดับไปแล้ว รูปใหม่ก็เกิดตามกรรม

ถ. ถ้าดับไปแล้ว ถ้าเป็นเด็กค่อย ๆ โตขึ้นมา ก็ไม่ทำให้เราสงสัย แต่ที่
ทั้งแท่ง ทั้งตัว เป็นหนุ่มแท้ ๆ เมื่อครูนี เดี่ยวนี้เป็นสาวไปเลย เกิดความละอาย
ไม่กล้าไปเห็นหน้าพ่อแม่ ลูก ภรรยา หนีจากนครนั้นไปอยู่อีกนครหนึ่ง ไปได้สามอีก
นครหนึ่ง มีลูกอีก ๒ คน อยู่นครนี้เป็นพ่อ มีลูก ๒ ไปอยู่อีกนครหนึ่งเป็นแม่ มีลูก ๒
อ่านแล้วสงสัยมาก

ส. ท่านผู้ใหญ่ว่าท่าน ท่านมีสติ ท่านระลึกว่า อีกไม่นานท่านก็จะกลับ
เป็นเด็กอีกแล้ว ไม่นานเลย อาจจะเป็นวันนี้ พรุ่งนี้ ท่านก็ต้องไปเป็นเด็กอีกแล้ว
เป็นได้ไหม เป็นได้ เพราะฉะนั้น จากหญิงเป็นชาย ไม่เอาจากกันที่เป็นชาติ ก็เปลี่ยน
ธรรมดา แล้วแต่กรรม เพราะว่าภาวรูปเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรม

ท่านผู้ฟังคิดถึงชาติหนึ่ง ยาว นาน แต่ขอให้นึกถึงเหตุการณ์ในชาติหนึ่งว่า
อาจจะเป็นหลาย ๆ ชาติก็ได้ ถ้าท่านอยากจะเรียกอย่างนั้น กรรมทำให้เกิดเป็นเศรษฐี
มั่งมีเงินทองชั่วระยะหนึ่ง อาจจะยาวนานมาก และก็บุคคลนั้นแหละ กรรมก็ทำให้
ไร้แม้ราชบัลลังก์ทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดได้ ถ้าเปลี่ยนเป็นชาติ เกิดมารวยเป็นเศรษฐี
มั่งมีมหาศาล ตายไปแล้วเกิดเป็นยาจกเข็ญใจ แต่แทนที่จะข้ามชาติ ก็ในชาตินั้นเอง
กรรมก็ปรุงแต่งทำให้สภาพของชีวิตเปลี่ยนไปได้ แม้ภาวรูปซึ่งกรรมเป็นสมุฏฐาน
เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นเรื่องของกรรมก็ยากที่ใครจะรู้ได้ว่า เมื่อใดกรรมใดจะให้ผล

กำลังเห็น กรรมเป็นสมุฏฐานทำให้จักขุปสาทเกิดแล้วดับ เวลานี้ดับแล้ว และ
กรรมก็เป็นปัจจัยให้จักขุปสาทเกิดอีก และก็เห็นอีก แต่เมื่อใดกรรมไม่เป็นปัจจัยให้
จักขุปสาทรูปเกิด เสมือนเป็นอีกชาติหนึ่งได้ไหม กลายเป็นคนตาบอด เหมือนกับคนที่
เกิดมาตาบอดนั่นเอง ก็ยอมได้ ถ้าไม่คิดถึงสมมติมรณะ เพราะการเกิดแล้วตาย
และเกิดอีก ยังไม่ใช่สมุจเฉตมรณะ เพราะฉะนั้น จึงเป็นเพียงสมมติมรณะ สมมติว่า
ตาย เพราะยังไม่ใช่สมุจเฉต ยังมีปฏิสนธิจิตเกิด เพราะฉะนั้น กรรมสามารถที่จะเป็น
ปัจจัยแม้ทำให้ภาวรูปเปลี่ยนแปลงไปได้ และเรื่องของภาวรูป ก็มีทั้งผู้ที่เป็นกระเทย
ซึ่งไม่มีภาวรูปเลย หรือว่าเป็นผู้มีนิमितตะทั้งหญิงและชาย ชื่อว่าอุกโตพยัญชนก แต่
มีอินทรีย์เดียว คือ มีอินทรีย์เท่านั้น หรือบุริสินทรีย์เท่านั้น

ผู้ที่มีนิมิตตะของทั้ง ๒ รูป และภาวรูปเป็นอิตถิภาวะ เป็นอิตถิอุกโตพญฺชนก ย่อมตั้งครมแม้ด้วยตนเอง ย่อมยังแม้นคนอื่นให้ตั้งครมได้ แต่สำหรับปฺริสฺสุกโตพญฺชนก ย่อมยังคนอื่นให้ตั้งครมได้ ส่วนตนเองตั้งครมไม่ได้ เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่กรรมที่จะทำให้มีภาวรูปอย่างไร

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงสภาพธรรมทั้งหมดโดยละเอียด ซึ่งถ้าไม่พิจารณาจริง ๆ จะไม่ทราบว่า รูปซึ่งแต่ละท่านมีอยู่คนละ ๒๗ รูป รูปใดบ้างที่เป็นอินทริย และรูปใดเป็นอินทริยด้วย เป็นอินทริยปัจจัยด้วย

สำหรับรูปที่เป็นอินทริยปัจจัย เป็นรูปที่ควรแก่การพิจารณา เพราะจะทำให้รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงจนกระทั่งสามารถเข้าสู่ความสิ้นทุกข์ได้ และการที่จะระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ถ้าไม่มีจักขุนทริย การเห็นไม่มี ก็ไม่รู้ว่สิ่งทีปรากฏนั้นเป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง โสตินทริยเป็นปัจจัยให้เกิดการได้ยินเสียง ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ควรที่จะพิจารณาลักษณะของโสตินทริยซึ่งเป็นรูปธรรม และสภาพรู้ซึ่งเป็นโสตวิญญาน และเสียงซึ่งเป็นรูปธรรม

สำหรับอินทริย ๒๒ ที่แสดงไว้โดยลำดับ คือ

๑. จักขุนทริย ๒. โสตินทริย ๓. ชานินทริย ๔. ชิวหินทริย ๕. กายินทริย ๖. อิตถินทริย ๗. ปฺริสฺสินทริย ๘. ชีวิตินทริย ซึ่งสำหรับชีวิตินทริยนั้น รวมทั้งชีวิตรูป และชีวิตนาม

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า การแสดงเรื่องอินทริย แสดงโดยลำดับจริง ๆ คือ ตั้งแต่ทางตาซึ่งปรากฏอยู่เป็นประจำ ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ปรากฏอยู่เป็นประจำ สำหรับอินทริยต่อไปเป็นนามธรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่า เป็นการรู้ตามลำดับเพิ่มขึ้น คือ ๙. มนินทริย ได้แก่ จิตทั้งหมดทุกดวง ๑๐. สฺขินทริย ความรู้สึกเป็นสุขทางกาย

แสดงให้เห็นเป็นลำดับ โดยการที่เมื่อมีชีวิตนามเกิดขึ้น ก็ย่อมมีจิตเกิดขึ้น และเมื่อมีจิตเกิดขึ้นที่จะไม่มีความรู้สึกเกิด ไม่มี เพราะฉะนั้น การที่ทุกท่านมีจิต

เกิดขึ้น ท่านปรารถนา แสวงหา และติดอย่างยิ่งในสุขเวทนา ด้วยเหตุนี้สุขเวทนาจึงเป็นอินทรีย์ที่ ๑๐

- ๑๑. ทุกขินทรีย์ ความรู้สึกเป็นทุกข์ทางกาย
- ๑๒. โสมนัสสินทรีย์ ความรู้สึกเป็นสุขทางใจ
- ๑๓. โทมนัสสินทรีย์ ความรู้สึกเป็นทุกข์ทางใจ
- ๑๔. อุpekขินทรีย์ ความรู้สึกไม่สุขไม่ทุกข์

ชีวิตประจำวัน ซึ่งมีทั้งรูปธรรม นามธรรม และสภาพของเวทนาทั้ง ๕ ซึ่งเป็นอินทรีย์แล้ว ต่อไปก็เป็น

๑๕. สัทธินทรีย์ สภาพธรรมที่เป็นใหญ่ในการที่จะให้สัมปยุตตธรรมทั้งหลายมีสภาพที่ผ่องใสปราศจากอกุศล นั้นเป็นลักษณะของศรัทธา ซึ่งเป็นสัทธินทรีย์

วันหนึ่ง ๆ ไม่ค่อยจะรู้สึกว่าจะเศร้าหมอง ไม่ใช่ความรู้สึกเศร้าเป็นทุกข์ แต่เศร้าหมองในที่นี้คือไม่เป็นกุศล สิ่งที่ถูกเรียกว่าเศร้าหมอง ไม่ผ่องใส ไม่สะอาด มีใครเคยรู้สึกอย่างนี้บ้างไหม นั่นคือลักษณะของอกุศลจิต

เพราะฉะนั้น การแสดงอินทรีย์โดยลำดับ หลังจากที่ได้แสดงเรื่องของรูปธรรมที่เป็นอินทรีย์ และนามธรรมซึ่งเป็นอินทรีย์ในชีวิตประจำวันแล้ว ก็ได้แสดงเรื่องของอบรมเจริญปัญญา ซึ่งเป็นอินทรีย์ ๕ ได้แก่

- ๑๕. สัทธินทรีย์
- ๑๖. วิริยินทรีย์
- ๑๗. สตินทรีย์
- ๑๘. สมาธินทรีย์
- ๑๙. ปัญญินทรีย์

และที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม อีก ๓ อินทรีย์ คือ

๒๐. อนัญญาตัญญูสสามีตินทรีย์ ได้แก่ ปัญญาที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมที่เกิดขึ้นกับโสดาปัตติมรรคจิต ซึ่งอินทรีย์นี้จะไม่เกิดถ้าไม่มีอบรมอินทรีย์ ๕ เพราะฉะนั้นผลของการอบรมเจริญอินทรีย์ ๕ จะทำให้น้อมไปสู่การละสังโยชน์ เป็นการที่จะทำให้

สัมปยุตตธรรม คือ ธรรมที่เกิดร่วมด้วย บ่ายหน้าต่อการที่จะละสังโยชน ๓ บรรลุถึงการดับกิเลสขั้นโสดาปัตติมรรคจิต

เมื่อโสดาปัตติมรรคจิตเกิดแล้ว ต่อไปคือ

๒๑. อัญญินทรีย์ ได้แก่ ปัญญาเจตสิกซึ่งเกิดกับโสดาปัตติผลจิตตลอดไป จนกระทั่งถึงอรหัตตมรรคจิต เป็นการรู้สภาพของนิพพาน รู้แจ้งอริยสัจธรรมตามที่โสดาปัตติมรรคจิตรู้แล้วนั่นเอง ซึ่งสภาพของมรรคจิตแต่ละมรรคก็ดับกิเลสเพิ่มขึ้นตามลำดับขั้นของมรรคนั้น ๆ จนถึงอินทรีย์สุดท้าย คือ

อินทรีย์ที่ ๒๒ ได้แก่ อัญญาตาวิณทรีย์ ได้แก่ ปัญญาเจตสิกซึ่งเกิดกับอรหัตตผลจิต เพราะเมื่อบรรลุอัญญาตาวิณทรีย์นี้แล้ว ก็ถึงความเบาใจอย่างยอดเยี่ยม คือ ไม่มีกิจอื่นที่จะต้องกระทำอีกแล้ว

การแสดงอินทรีย์ แสดงถึงสภาพที่เป็นใหญ่ในชีวิตประจำวันโดยทั่วไปของรูปธรรมและนามธรรม ตลอดไปจนถึงสภาพธรรมที่เป็นกุศลในการเจริญปัญญาที่จะให้บรรลุถึงอินทรีย์ขั้นสูงยิ่งขึ้น

สำหรับสัทธินทรีย์ เป็นใหญ่ในการให้สัมปยุตตธรรมมีสภาพที่ผ่องใสเป็นกุศล วิริยินทรีย์ เป็นกุศลก็ได้ เป็นอกุศลก็ได้ นี่คือความต่างกันของอินทรีย์ ๕ สำหรับสติินทรีย์ เป็นใหญ่ในการระลึกที่จะเป็นกุศล เพราะว่าสติเป็นโสภณเจตสิก ไม่ใช่อกุศลเจตสิก สมาธิินทรีย์ เป็นกุศลก็ได้ เป็นอกุศลก็ได้ และปัญญินทรีย์ ต้องเป็นใหญ่ในความเห็นถูก ในความเข้าใจถูก ที่ทำให้สามารถพ้นจากความเข้าใจผิดได้

นี่เป็นการแสดงอินทรีย์โดยสังเขป เพื่อให้ท่านผู้ฟังได้ทราบความหมายของคำว่า อินทรีย์ หรือสภาพธรรมที่เป็นอินทรีย์ว่า เป็นชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่มีปรากฏเป็นนามธรรมและรูปธรรมแต่ละประเภทซึ่งจะต้องแตกย่อยออกไป ไม่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน จึงสามารถประจักษ์ลักษณะสภาพธรรมที่เป็นอินทรีย์ตามความเป็นจริงได้

ถ. อินทรีย์ ๒๒ ที่เป็นวิปัสสนาภูมิ ถ้าจะพิจารณาให้เข้าถึงนิพพาน จะต้องพิจารณาทั้ง ๒๒ อินทรีย์เลยหรือ

ส. ขอให้ท่านผู้ฟังลองพิจารณาอินทรีย์ ๒๒ ว่าได้แก่อะไร ทีละอินทรีย์

ถ. อิตถินทรีย์กับปุริสินทรีย์ ไม่พิจารณา

สุ. ไม่เป็นอินทรีย์ปัจจัย

ถ. ไม่เป็นอินทรีย์ปัจจัย แต่เป็นวิปัสสนาภูมิ

สุ. สภาพธรรมทั้งหลาย ที่จะกล่าวว่าไม่เป็นกัมมฐาน หรือสติปัฏฐานนั้น ไม่มี เพราะจะต้องรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏ อย่างลึ้ม กำลังปรากฏในขณะนั้น และต้องรู้ลักษณะของแต่ละอินทรีย์ตามความเป็นจริง เช่น แม้แต่ จักขุอินทรีย์ จักขุปสาทเป็นรูปที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ เพราะในรูป ๒๘ รูป มีเพียงรูปเดียวที่เห็นได้ เพราะฉะนั้น เวลาที่มีการเห็นขณะใด ที่จะอบรมเจริญปัญญา คือ ระลึกได้ รู้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเท่านั้น จึงจะเป็นการรู้ลักษณะของเฉพาะรูปที่เป็น รูปารมณฺ์จริง ๆ

ธาตุดินที่อ่อนหรือแข็ง สีอะไร

ถ. สีดำ สีดิน

สุ. ไม่มีสี ธาตุดินแม้ไม่มีสี แต่ก็ยังแสดงอาการของอุปาทยารูป คือ รูปซึ่ง เกิดร่วมด้วย ให้เห็นเป็นสีต่าง ๆ โดยอุปาทยารูปแต่ไม่ใช่ตัวภูตรูป

เพราะฉะนั้น การรู้สภาพธรรมต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ขณะนี้ที่เห็นนั้น เห็นอะไร ไม่ใช่เห็นธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ไข้ไหม ไม่ใช่เห็นภาวรูป แต่ว่าเห็นเพียง สิ่งทีปรากฏทางตา แค่นี้เอง เป็นกับ ๆ กว่าปัญญาจะน้อมไปรู้จริง ๆ จนปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ใช่แม้มหาภูตรูป แต่เป็นเพียง นิमित เครื่องหมายให้รู้ว่า มีมหาภูตรูปอยู่ที่นั่น จึงสามารถที่จะหยิบยกลสิ่งซึ่งมี มหาภูตรูปได้ เพราะถ้าไม่มีอุปาทยารูป คือ สิ่งทีปรากฏทางตา จะไม่มีการรู้เลยว่า มหาภูตรูปอยู่ที่ไหน ไข้ไหม ถ้าไม่กระทบสัมผัส เพราะฉะนั้น การเห็นสิ่งที่ปรากฏ ทางตาในขณะนี้ ให้ทราบว่าเป็นเพียงนิमित เครื่องหมายของมหาภูตรูปเท่านั้น

นอกจากนั้น เพราะว่ารูปนั้นมีภาวรูปซึ่งเป็นรูปที่ทำให้ปรากฏอาการทอวัดทรง ของสภาพที่เป็นหญิง หรือเป็นชาย แต่ที่จริงแล้วเฉพาะรูปารมณฺ์เท่านั้นที่สามารถจะ ปรากฏทางตาได้ ถ้าระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริงอย่างนี้ ก็

เห็นสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาจริง ๆ และละการยึดถือว่าเห็นหญิง เพราะว่าต้องเห็นแต่
สิ่งที่ปรากฏทางตา

อินทรีย์ ๒๒ ขอบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า

๑. จักขุอินทรีย์ เป็นรูป
๒. โสณินทรีย์ เป็นรูป
๓. ฆานินทรีย์ เป็นรูป
๔. ชิวหินทรีย์ เป็นรูป
๕. กายินทรีย์ เป็นรูป
๖. อิตถินทรีย์ เป็นรูป
๗. บุรสีนทรีย์ เป็นรูป
๘. ชีวิตินทรีย์ เป็นรูปชีวิตินทรีย์ะ ๑ และเป็นนามชีวิตินทรีย์ะ ๑

เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวโดยอินทรีย์ ๒๒ เป็นรูป ๗ เป็นนาม ๑๔ เป็นนามและ
รูป ๑ ซึ่งความต่างกันของชีวิตินทรีย์ที่จำแนกเป็นนามและรูป มีข้อความในอรรถกถา
ที่แสดงว่า เฉพาะชีวิตินทรีย์ะเท่านั้นที่ต่างกัน

